

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**RAMINTA JASTRAMSKAITĖ
EDUKACINIŲ TECHNOLOGIJŲ VALDYMO IŠTĚSTINĖS
STUDIJS**

**BEŽODŽIŲ KNYGŲ TAIKYMAS VAIKŲ SOCIALINIŲ –
EMOCINIŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMUISI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:.....

(Prof. dr. Odeta Merfeldaitė)

Vilnius, 2023

PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS

1 PAV. 3 – 6 METŲ VAIKO RAIDA	9
2 PAV. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKAMS SVARBIOS KOMPETENCIJOS.....	15
3 PAV. TYLIOJI SKAITYMO STRATEGIJA	26
4 PAV. TYRIMO EIGA	39
5 PAV. VAIKŲ GEBĖJIMŲ UGDYMAS	42
6 PAV. REIKŠMĖ UGDYMO PROCESĖ	44
7 PAV. BEŽODŽIŲ KNYGŲ NAUDOJIMAS FORMALIOMS IR NEFORMALIOMS TEMOMS	46
8 PAV. IŠŠŪKIAI UGDYMO PROCESĖ NAUDOJANT BEŽODES KNYGAS.....	48
9 PAV. PEDAGOGŲ UGDOMOS KOMPETENCIJOS NAUDOJANT BEŽODES KNYGAS.....	51
10 PAV. SOCIALINĖS - EMOCINĖS KOMPETENCIJOS IR JŲ UGDYMO BŪDAI.....	53
11 PAV. BEŽODŽIŲ KNYGŲ VAIDMUO SOCIALINĖMS – EMOCINĖMS KOMPETENCIJOMS IR JŲ REIKŠMĖ TOLIMESNIAM VAIKO GYVENIMUI.....	56

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 LENTELĖ. TYRIMO DALYVIŲ DEMOGRAFINIAI DUOMENYS.....	38
---	----

TURINYS

IVADAS.....	4
1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINIŲ – EMOCINIŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMO TEORINIAI ASPEKTAI	8
1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ypatumai.....	8
1.2. Socialinių – emocinių kompetencijų samprata	14
2. BEŽODĖS KNYGOS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMO PROCESE	21
2.1. Bežodžių knygų samprata	22
2.2. Bežodžių knygų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikavimo kompetenciją	26
2.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinių emocinių kompetencijų ugdymas taikant bežodės knygas	31
3. PEDAGOGŲ PATIRTYS NAUDOJANT BEŽODES KNYGAS IKIMOKYKLINIAME AMŽIUJE, UGDANT SOCIALINES – EMOCINES KOMPETENCIJAS.....	37
3.1. Tyrimo metodologija	37
3.1.1. Tyrimo imtis.....	38
3.1.2. Tyrimo etika.....	41
3.2. Tyrimo duomenų analizė	41
DISKUSINĖ DALIS	60
IŠVADOS	62
REKOMENDACIJOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	65
SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	80
PRIEDAI.....	81

IVADAS

Temos aktualumas:

Šiomis dienomis, sparčiai vystantis technologijoms ir visuomenei, keičiasi požiūris į vaiką, jo ugdymą(si) ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Kiekvienas vaikas yra individuali asmenybė, kuri skirtingai kaupia patirtis ir dalyvauja veiklose. Pagrindinis uždavinys ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogams yra pažinti vaikus, suprasti jų poreikius, diferencijuoti jų ugdymą(si).

Bežodės knygos - tai paveikslėlių knygos, kurios pasakoja istoriją, kuri ne užrašoma, o pateikiama per iliustracijas. Mitunevičiūtė (2019) teigia, kad atsigręžiant į nežodžių knygų istorijos pradžią, ją rastume Prancūzijos ir Ispanijos urvuose. Ten, žmonės piešdami ant sienų, kūrė ne tik pasakojimus, bet ir naudojo vaizdus, norėdami perduoti tam tikrą informaciją. Dažniausiai naudojamas būdas skaityti knygas su ikimokyklinio amžiaus vaikais yra būtent iliustruotų arba paveikslėlių skaitymas, kai tekstas esantis knygoje papildomas įvairiomis iliustracijomis, kurios leidžia susikurti norimą pasakojimą žvelgiant vien į paveikslėlius. Skaitymas suteikia naudą ne tik žodyno turtinimui, mąstymui ir psichinei sveikatai, bet ir socialiniam emociniam ugdymui, skaitydami galime pažinti savo emocijas. Todėl būtent nežodžių knygų skaitymas su vaikais yra puikus socialinio emocinio ugdymo pavyzdys, nes nagrinėdami iliustracijas semiamės žinių, kaip išsikelti tikslus ir jų siekti, jausti ir ugdyti rūpestį kitais, palaikyti pozityvius santykius, priimti atsakingus sprendimus (Rizqiyani, Azizah, 2019).

Pažintinių gebėjimų ugdymui(si) ikimokyklinio amžiaus vaikams padeda nežodės knygos, kadangi nagrinėdami jas, vaikai taip pat sieja įvykius su jau patirtais gyvenimo momentais, savo pažįstama aplinka, skaitydami vaikai gali pažinti savo emocijas, jas įvardinti ir stengtis suprasti kitus. Gebėjimas reguliuoti savo emocijas turi didžiulį pasitikėjimo savimi poveikį, geresnius mokymosi rezultatus ir socialinę sąveiką (Housman ir kt., 2018).

Moksliniais tyrimais įrodyta, kad naudojant nežodes knygas, ugdomas kritinis mąstymas, mokiniai labiau sukaupia dėmesį ir pasižymi geresne atmintimi, nes iliustracijos mokiniui veikia kaip pagalbinė priemonė, o tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių apdoroti ir išlaikyti bendrą informaciją (Greenhoot ir kt, 2014).

Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus ir naudojant nežodes knygas, pedagogai ne tik skatina vaikus mokytis susikaupti, bet ir ugdo asmenybę, kuri įgyja plačių žinių, lavina vaizduotę, geba pasitelkti mąstymą ir asmeniškai atkurti gerą nuo blogio. Veikdamos vaikų jausmus, nežodės knygos, skatina vaikus elgesį nukreipti tinkama linkme (Skunčikas, 2007).

Layne (2015) teigia, kad skaitytojai, reaguodami į tekstą, įterpia savo asmenines idėjas, jausmus, mintis ir patirtį kartu su teksto žodžiais, vaizdais ir idėjomis. Skaitytojai turi galimybę kalbėti su kitais skaitytojais ir apmąstyti tai, ką galvoja, taip plečiasi jų atsakymai ir gilėja supratimas.

Bežodžių knygų skaitymas gali veiksmingai skatinti vaikų socialinį bendravimą ir tinkamai valdyti iššūkius keliantį elgesį (Zuo ir kt. 2019).

Bežodės knygos, per pateiktas iliustracijas ir personažus, moko vaikus kaip suprasti kito jausmus, mokiniai ir pedagogai kartu skaitydami gali diskutuoti apie emocijas - (Švaplėnienė, 2015, Bintz, Chaghervand, 2022) suprasti kai pykstama, kaip nusiraminti pačiam ar nuraminti kitą.

Skaitant bežodės knygas vaikai ugdosi socialinį sąmoningumą, išryškėja supratimas ir empatiškumas kitų atžvilgiu. Pasak Liubertienės, Kunickienės, Kupriūnienės (2015) šios knygos padeda dažniau jaustis laimingu ir žiūrėti į viską optimistiškiau.

Temos naujumas ir ištirtumas:

Mokslininkai (Arizpe, 2013; Moreno, Reali ir Carreño, 2017; Muñoz, De Sarlo ir Gobeia, 2020) tyrinėjo aspektus, kurie susiję su vaiko kalbos ugdymu ir atlikę įvairius tyrimus nustatė, kad bežodės knygos yra tinkama priemonė ugdyti vaikų kalbos raidą. Taip jie sukuria gerokai daugiau žodžių junginių, pajvairina leksiką ir prailgina pasakojimo laiką, kaip įrodė, Braid ir Finch (2015) žodžiai ir iliustracijos veikia kartu, o tai įtraukia vaikus pokalbiams su labiau išplėtotomis sąvokoms.

Elley (1989) savo atliktu tyrimu taip pat atskleidė, kad pedagogai, dialogu skaitydami bežodę knygą, paaiškina žodžius ir vaikai savo žodyną praplečia daugiau nei dvigubai. Taigi, svarbu ankstyvaisiais vaiko metais ugdyti kalbos įgūdžius. Kaip teigia Noble ir kt. (2019), tai turi poveikį vaiko gyvenimui ir ryšį tarp kalbos, socialinės bei ekonominės padėties.

Mokhtar ir kt., (2011) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad knygų skaitymas ir istorijų pasakojimas kitiems, veikia asmens komunikacinius gebėjimus, tuo pačiu vaikai pagerina savivertę, stiprina pasitikėjimą savimi, o tai yra teigiama įtaka bendravimui su aplinkiniais.

Analizuojant tyrimų rezultatus, paaiškėjo, kad naudojant bežodės knygas, diskusijos metu, mokiniai atkreipė dėmesį į skirtumus tarp asmenų ir jų kultūrinės aplinkos, taip pat sugebėjo nustatyti pasekmes, susijusias su savo veiksmais, kad galėtų priimti konstruktyvius sprendimus. Raudienė (2018) remdamasi EBPO (2015) tvirtina, kad socialinių – emocinių kompetencijų ugdymas teigiamai veikia psichinę sveikatą, didina motyvaciją siekti

geresnių rezultatų, mažina žalingų įpročių paplitimą, o ilgesnėje perspektyvoje prisideda prie asmeninės ir visuomeninės gerovės kūrimo.

Hafsa, Toor ir Hanif (2021) akcentavo pedagogų patirties svarbą skaitant bežodėse knygose pateiktą informaciją.

Visi minėti mokslininkai atliko tyrimus apie bežodžių knygų taikymą, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, ir nagrinėjo, kokius gebėjimus jos padeda ugdyti, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas kalbos, kritinio mąstymo, kūrybiškumo ugdymui. Apie šių knygų naudą, ugdant vaikų socialines - emocines kompetencijas, informacijos vis dar trūksta, todėl tyrimu siekiama atskleisti bežodžių knygų galimybes, ugdant vaikų socialines – emocines kompetencijas ikimokykliniame amžiuje.

Darbo problema: Kaip bežodės knygos gali padėti ikimokyklinio amžiaus vaikams ugdyti(s) socialines – emocines kompetencijas. Darbe keliami probleminiai klausimai:

- 1) Kokią naudą ikimokyklinio amžiaus vaikams teikia bežodės knygos?
- 2) Kokiu tikslu ikimokyklinio ugdymo pedagogai naudoja bežodes knygas?
- 3) Kaip ugdyti mokinių socialines – emocines kompetencijas pasitelkiant bežodes knygas?

Tyrimo objektas: Bežodės knygos kaip ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymo priemonė.

Tyrimo tikslas: Atskleisti bežodžių knygų galimybes ugdant socialines – emocines kompetencijas ikimokyklinio amžiaus vaikams.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymo teorinius aspektus.
2. Atskleisti bežodžių knygų vaidmenį ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procese.
3. Ištirti bežodžių knygų vaidmenį ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas.

Darbo struktūra – Darbą sudaro įvadas, 2 dėstomojo darbo dalys, pirmoje dalyje analizuojami ikimokyklinio amžiaus vaikų ypatumai ir socialinių – emocinių kompetencijų samprata, antroje dalyje pateikiama bežodžių knygų samprata ir šių knygų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų ir socialines – emocines ir komunikavimo kompetencijas, empirinio tyrimo dalis, kurioje analizuojamos bežodžių knygų galimybės ugdant socialines – emocines kompetencijas, struktūriškai išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas ir santrauka.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS:

Bežodės knygos - tai paveikslėlių knygos, kurios pasakoja istoriją, kuri ne užrašyta, o pateikiama per iliustracijas (Mitunevičiūtė, 2019).

Ikimokyklinis ugdymas – tai procesas, kurio metu svarbu padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūrinius, taip pat ir etninius, socialinius, pažintinius gebėjimus, ugdyti vaiko kognityvinius įgūdžius, padėti vaikui pasirengti ugdytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2020).

Paveikslėlių knygos - paveikslėlių knygas, kurias galima suvokti kaip vientisą stilistinę derinį, kurios apjungia tekstą ir iliustracijas, taigi vienu iš svarbiausių kriterijų yra aiškiai apibrėžtas teksto ir iliustracijų santykis (Korsakaitė, 2002).

Socialinės - emocinės kompetencijos – tai gebėjimas atpažinti ir įvardinti savo jausmus, bei juos kontroliuoti, identifikuoti skirtumus tarp kitų kultūrų ir religijų asmenų, puoselėti ir palaikyti draugiškus santykius, bendradarbiauti, gebėti spręsti konfliktus ir priimti racionalius sprendimus, nebijoti prašyti pagalbos, jausti pagarbą kitiems ir suprasti veiksmų pasekmes (Goleman, 2008; Valantinas, 2009; Zins ir kt., 2004, O'Brien ir kt., 2011; Sabaliauskas ir Šukytė, 2020).

1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINIŲ – EMOCINIŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMO TEORINIAI ASPEKTAI

Pasak Jones ir kitų (2015), vaikystė yra pirmųjų šešerių gyvenimo metų raidos tarpsnis, kuriam būdingas spartus žmogaus augimas bei socialinis, emocinis ir pažintinis vystymasis. Esant tinkamam pedagoginiam vadovavimui ir paramai, formuojasi vaiko kūrybiniai ir kultūriniai potencialai.

Socialinis emocinis ugdymas laikomas vienu iš veiksmingiausių geros vaikų psichikos priemonių, nes šio ugdymo pasiektas rezultatas yra gyvenimui įgauti svarbūs įgūdžiai, kurie susieja gautas akademines žinias su sėkme dalyvaujant bendruomenėje. (Liubertienė, Kunickienė, Zabulytė Kupriūnienė, 2015).

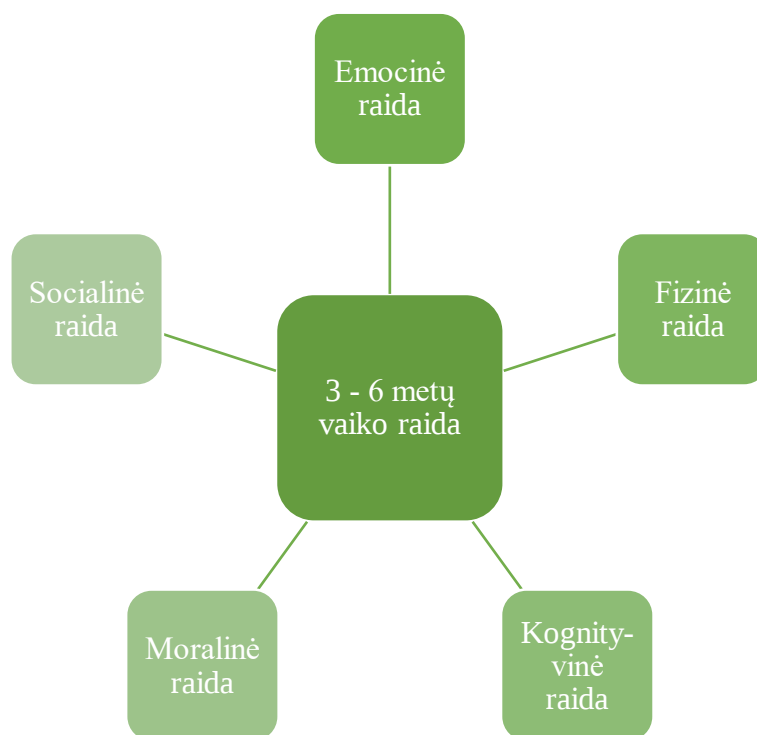
Šiame skyriuje bus analizuojama ikimokyklinio amžiaus vaikų raida fizinėje, emocinėje, socialinėje, kognityvinėje (intelektinė, pažintinė) ir moralinėje srityje. Analizuojama socialinių - emocinių kompetencijų samprata ir penkios SEU kompetencijos dedamosios: savimonė, atsakingas sprendimų priėmimas, tarpusavio santykiai, socialinis sąmoningumas ir savitvarda.

1.1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ypatumai

Ikimokyklinio amžiaus tarpsnis, prasideda nuo 3 iki 6 metų. Būtent šiame amžiuje vyksta intensyvus smegenų brendimas, kuris sąlygoja vaiko prigimtinių galių sklaidą, fizinę, kognityvinę, emocinę, socialinę raidą, lemiančią vaiko tolimesnį gyvenimą ir mokymąsi mokykloje. Ikimokykliniame ugdyme esmė yra vaikas ir jo ugdymasis (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2016). Remiantis Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija (1995), kiekvienas vaikas yra pripažįstamas unikalia, besikeičiančia, aktyvia individualybe. „Ikimokyklinio ugdymo tikslas – atsižvelgiant į vaiko prigimtines galias, jo individualią patirtį, vadovaujantis raidos dėsningumais, padėti vaikui išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiais ir vaikais, kūrybiškumo, aplinkos ir savo šalies pažinimo, mokėjimo mokytis pradmenis“ (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014).

Pasak Burvytės (2012), vaiko raida ikimokykliniame amžiuje yra būtent tas laiko tarpsnis, kuriame vyksta pasiregimas savarankiškam gyvenimui, o vaikystėje išgyventi potyriai yra pagrindas tolimesniam gyvenimui. Gelžinytė ir Bagdonas (2017) teigia, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams šis laikotarpis yra ypatingas ir tuo pačiu sudėtingas, nes būtent nuo šiamo laikotarpio pastatyto pamato, priklauso tolimesnio ugdymo(si) ir gyvenimo kokybė. Šis

laikotarpis taip pat laikomas kritiniu, kadangi per jį formuojasi asmenybė, ugdomas pasitikėjimas savimi bei socialinės ir emocinės vertybės (Budreckienė ir Vismantienė, 2016). Analizuojant pirmųjų 3 - 6 metų amžiaus vaikų raidą, išryškėja penkios sritys: fizinė, emocinė, socialinė, kognityvinė (intelektinė, pažintinė) ir moralinė.

1 pav. 3 – 6 metų vaiko raida

Šaltinis: sudaryta pagal ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014

Fizinė raida vaikams formuojasi judant. Ankstyvojo amžiaus vaikams visapusiškai judėti yra ypatingai svarbu dėl kūno padėties, koordinacijos, fizinių poreikių ir aplinkos pažinimo, bendros sveikatos ir savarankiškumo mokymo(si). Atsižvelgiant į ikimokyklinio amžiaus vaikų fizines galimybes, sulaukę trejų metų vaikai aktyviai šliaužia, laipioja laiptais pristatomuoju žingsniu, gali atsistoti ir stovėti savarankiškai arba už ko nors laikydamasis, išlaiko pusiausvyrą, gali atsitūpti, pasilenkti į priekį, eidami gali stumti arba tempti daiktus, bėgioja tiesiomis kojomis, geba sukioti plaštaką, atlieka mostus ranka, imdami daiktus apima juos pirštais, ploja rankomis, gaudydami, ridendami ar spirdami kamuolį išlaiko pusiausvyrą. Kai vaikai pasiekia 2- 3 metų amžių jų žinios ir gebėjimai plečiasi, jie mokosi būti savarankiškais – valgo, vaikščioja pasiima sau norimus daiktus (Berns, 2009). Ketverių metų amžiaus fizinės raidos tarpsnyje vaikai geba šokinėti ant vienos kojos, jausti muziką bei pagal ją šokti, laikyti pusiausvyrą ir koordinaciją, yra gerai įvaldę smulkiąją motoriką. Sulaukę

penkerių, vaikai gerai jaučia savo kūną, jo padėtį, išlaiko pusiausvyrą. Ranka yra labiau išlavinta atlikti smulkias užduotis, naudodamas nykštį gali sujungti ją su likusiais rankos pirštais. Šešerių metų vaikai pilni energijos, didėja jų ištvermė ir jėga, todėl jiems sunkiau ilgesnį laiką išbūti ramioje pozicijoje, pastebimai lavėja vaiko koordinacija ir smulkioji motorika. Fiziškai lavinant vaikus formuojamos teigiamos nuostatos į aktyvią sportinę veiklą, augdamas vaikas išsivysto tinkamus sveikos gyvensenos principus, kuriuos toliau tęsia brėsdamas, taip vystosi ne tik fizine, bet ir psichine sveikatos prasme. (Strukčinskienė, Raistenskis, Šopagienė ir kt., 2012). Atsivoris ar nutukimas dažniausiai yra laikomas mažo fizinio aktyvumo ir nesubalansuotos mitybos priežastimi (Stukas, Šurkienė, 2009), todėl labai svarbu vaikus skatinti visapusiškai judėti ir būti aktyviems.

Emocinėje srityje – 3 metų vaikai, pasitelkdami mimikas, kūno judesius ir garsus gali išreikšti patiriamas pagrindines džiaugsmo, liūdesio, pykčio, baimės emocijas, juntamą nerimą atsiskiriant su tėvais, sutikus nepažįstamus žmones, atpažįsta kitų vaikų patiriamas emocijas. Šiame amžiaus tarpsnyje vaikai komfortabiliu jaučiasi pažįstamoje aplinkoje, nurimsta kalbinami arba nešiojami, susitapatina su žmogaus, prie kurio yra prisirišę, emocijomis, kartais ieško nusiramimo būdų apsikabindami žaislą, ieško artimo šilumos, šaukiasi suaugusiojo, pradeda valdyti savo patiriamas emocijas, reaguoja į balso intonaciją, žodžius, jų supančių žmonių veido išraiškas. Sulaukę ketverių metų, vaikai iš pateiktų nuotraukų geba atskirti liūdnus ir linksmus žmones, identifikuoja su suaugusiais, geba laikytis didesnio atstumo nuo tėvų (globėjų), dažnai išgyvena jausmų antplūdį. Penkerių metų amžiaus vaikas savo elgesį kuruoja kaip atsaką į jų supančius žmones. Šiame amžiuje vaikas geriau kontroliuoja savo emocinius šuolius, tačiau vis dar pasitaiko iššūkių gebant pripažinti kitų jausmus, kontroliuoti savo emocijas ir charakterį. Jis dar mokosi nusiraminti, bando užsiimti kita veikla, nukreipdamas dėmesį nuo norimo daikto. Šešerių metų amžiaus vaikas jau geba kontroliuoti savo emocijas veikiamas aplinkos, stengiasi pats nusiraminti, motyvuoja save elgesiui, kurio atlikti gal būtų nenorėtų (Monkevičienė, 2018). Šio amžiaus tarpsnyje vaikas gali atskirti daugiau jausmų, sužino, kad kartais galima savo jausmus nuslėpti. Nors šešiametniai vaikai gali atskirti emocijas, tačiau neretai pasitaiko atvejų, kada jiems sunku jas apibūdinti. Sunkiau sekasi įvertinti dalykus iš kito perspektyvos.

Priartėjus prie trečiųjų gyvenimo metų, vaikai pakankamai gerai įvaldo savarankišką elgesį su įvairiais daiktais ir jų veikimo principais, tuomet atsiveria kitas troškimas – siekiama kurti santykį su suaugusiuoju. Vaikas pradeda pastebėti, kad suaugusysis įvaldęs daug skirtingų veikimo būdų, vienas iš jų - gebėjimas kurti socialinius santykius su jų supančia aplinka, todėl vaikas mokosi ir stengiasi išmoktas pamokas pritaikyti savo elgesiu (Hakkarainen, Brėdikytė, Brandišauskienė, Sujetaitė - Volungevičienė, 2015). Trijų metų

vaikai socialinėje srityje atpažįsta šaukiami vardu, pradeda domėtis savo kūnu, stebi kūno dalių judėjimą, domisi kitų vaikų kūnu jį liesdami, nes būtent per girdėjimą, lietimą, ragavimą, užuodimą formuojasi mąstymas, o tai padeda vaikams susipažinti su naujais dalykais (Dodge, 2008). Gaudami teigiamą dėmesį vaikai rodo džiugesį krykštavimu ir jaučiasi svarbūs, atpažįsta save nuotraukose, veidrodyje, gali įvardinti pagrindinių kūno dalių pavadinimus, reiškia norus, gali įvardinti ką atliks pats, reiškia savo nuomonę ir rodo pyktį neleidus atlikti jam norimų veiksmų, džiaugiasi savo augančiu savarankiškumu, nori palaikymo ir paskatinimo iš suaugusiųjų. Vaikai reiškia teises į savo daiktus, supykę gali atimti suduodami ar kitaip fiziškai užgaudami draugus. Tačiau pastebėjus netinkamą vaiko elgesį nereikėtų jo ignoruoti, o kalbėtis ir paaiškinti, kodėl toks elgesys yra nepriimtinas, pateikti vaikui tinkamo elgesio pavyzdžių ir jį skatinti. O dažnai pasikartojant tokiam elgesiui ir matant, kad tik pokalbiais šios situacijos išspręsti nebeįmanoma, taikyti bausmes (Kerevičienė, 2014). Šiame amžiuje vaikai taip pat gali jausti simpatiją kuriam nors bendraamžiui. Jie geba atskirti suaugusiojo griežtą ir malonų toną, supranta minimalius klausimus ir prašymus, atpažįsta artimųjų vardus, supranta įvardinamų reiškinų arba daiktų pavadinimus. Sulaukę ketverių geba patys apsirengti ir nusirengti, noriai žaidžia vaidmeninius žaidimus. Kaip teigia Brandišauskienė ir Maslienė (2014), vaikas vystosi per žaidimus, todėl tai turėtų būti viena iš pagrindinių jo dienos momentų. Veikdamas žaidimo būdu, vaikas bendrauja su kitais ir kuria savo asmenybę pagal tai, koks jis norėtų būti užaugęs (Brandišauskienė, Maslienė, 2014). Analizuodamas ikimokyklinio amžiaus vaikų raidą Vygotskis (1978) pastebėjo, kad vaikams žaidžiant, pastebimos keturios pagrindinės sąmonės funkcijos – mąstymas, vaizduotė, tikslas įgyvendinti savo sumanymus ir gebėjimas apibendrinti. Pasak Vygotskio (1978), žaidimuose užkoduoti įgūdžiai ir gebėjimai, kurie bus reikalingi tolimesniam vaiko gyvenimui. Šio amžiaus vaikai taip pat sugeba laikytis nustatytų taisyklių, nori turėti daugiau nepriklausomybės, supranta, jog turi išlaukti savo eilės ir geba dalinis įvairiais daiktais, pastebima nauja vartojama sąvoka geriausias draugas arba draugė. Šio amžiaus vaikai - mėgsta suaugusiems demonstruoti savo sugebėjimus ir išbandyti jų ribas, gali identifikuoti savo skirtumus nuo jį supančių žmonių.

Penkerių metų amžiaus vaikas kitų patiriamus jausmus, išgyvenimus, mintis supranta tik tada, kai jie dera su jo pačio jausmais, mintimis ir išgyvenimais, jam gali būti sunkiau dėmesį išlaikyti ilgesniam laikui, suprasti kitų nuomonę ir požiūrį padeda diskusijos, užduotys, kurios skatintų pažinti įvairias interpretacijas. Kad šio amžiaus vaikas pilnai galėtų susivaldyti, kartais reikalinga pedagogo pagalba. Pasireiškia noras būti tokiu kaip jį supantys draugai, pastebimi išvaizdos, elgesio mėgdžiojimai. Tokio amžiaus vaikai jau turi vieną arba kelis geriausius draugus. Penkiamečiai noriai dalinasi žaislais, bendradarbiauja su kitais bendraamžiais, pateikia idėjų žaidimams. Pasiekus šį amžių, vaikams labai svarbu tampa

pasiekimai, taip pat noras rūpintis jaunesniais arba silpnesniais. Šešiametis kitų patiriamus jausmus priima tik tuo atveju, jeigu visa tai atrodo nesuderinama. Šešiaisiais gyvenimo metais pastebimas noras atlikti veiksmus, naudingus kitam žmogui. Šio amžiaus vaikai vis daugiau dėmesio skiria savo elgesiui reflektuoti, bando save įsivaizduoti iš kito žmogaus pozicijos. O tai, pasak, Litvinienės, (2002) lavinamas gebėjimas apriboti savo norus. Šiame amžiuje, vaikai labai sunkiai priima dalykus, kurie nevyksta pagal jų norus, nesuvokia etinių ir moralinių normų. Viską geba atlikti savarankiškai, tačiau kartais pasireiškia poreikis artumui arba priežiūrai. Ypatingai svarbu vaikus skatinti žaisti su bendraamžiais, nes taip ugdomi jų gebėjimas bendrauti ir ieškoti naujų draugų. Vaikams svarbu ne tik prisitaikyti juos supančioje aplinkoje, tačiau taip pat svarbu jiems pavyzdį rodanti socialinė aplinka. Būtent aplinka gali paveikti vaiko charakterį, būdą ar dalykus, kuriuos jis norėtų nagrinėti ir pažinti plačiau (Bandura, 1999).

Kognityvinė raida yra suvokiama kaip gebėjimas mąstyti. Kognityvinei sričiai priklauso suvokimas, atmintis, kūrybinė vaizduotė ir kalbos formavimosi procesai (Radzevičienė, 2003). Pasak Piaget (2003), sensomotorinis vaiko intelektas susiformuoja iki 2,5 metų, iki to vaikas išmoksta koordinuoti akies ir rankos judesius, taip pažindamas pasaulį, geba atlikti pirmus palyginimus susijusius su dydžiu, erdve, daiktų pažinimu. Iki trejų metų kognityvinė raida atsiskleidžia, nes kalbėdamas vaikas vartoja įvairius garsus, atkartoja skiemenis, vartoja trumpus žodžius norams, objektams, veiksams įvardinti kartais palydi juos veiksmais, pradeda mėgdžioti suaugusiųjų kalbėseną, noriai dalyvauja pokalbiuose, su pagalba gali atkartoti trumpus girdėtus kūrinus. Vaikai domisi paveikslėlių knygomis, noriai įsitraukia į knygelių skaitymą, reaguoja į skaitomą tekstą, geba susieti matomus paveikslėlius su vaizduojamais daiktais, kreipia dėmesį į raides ir simbolius, pradeda atpažinti aplinkoje sutinkamus simbolius, domisi jį supančia aplinka, reaguoja į skirtingus kvapus, garsus, paviršius, skonius, orientuojasi artimiausioje aplinkoje, gali įvardinti vis daugiau aplinkui augančių augalų ir gyvūnų pavadinimus, trumpai įvardina aiškiausiai matomus požymius, skiria gamtos reiškinius ir gali pasakyti kelis gamtos reiškinių pavadinimus, įvardina gyvenamosios vietovės objektų pavadinimus, vėliau gali pasakyti kokiam mieste, gatvėje gyvena, žino savo vardą ir pavardę. Gestais ir mimika parodo, kad supranta sąvokas „yra“; „nėra“; „taip“; „ne“, „toks pat“, „skirtingas“, gali atsakyti į klausimus „kas čia?“, ką veiki?“ (Paradnikė, 2017).

Vienas iš pagrindinių klausimų, kurį užduoda 3 – 5 metų amžiaus vaikai yra „kodėl?“, iš to galima pastebėti, kad jam svarbu pažinti jį supančio pasaulio veiksmų priežastis, dėl kurių vyksta vieni arba kiti dalykai (Pukelis, 2002). Pasak Vygotskio (1978), pažinimas ir kalba yra vienas kitą skatinantys procesai, todėl būtent aplinkinių užduotis yra skatinti vaiką visapusiškai pažinti naujus dalykus ir neslopinti jo kalbėjimo.

Šio amžiaus vaikai reaguoja į įvairius muzikos garsus, emocionaliai atliepia girdėtą melodiją naudodamas veido mimikas ir kūno judesius. Sulaukę ketverių vaikai gali pilnai nupiešti žmogų ir jį pakomentuoti, mėgsta dėlioti dėlionę, klausytis skaitomų pasakų ir tyrinėti iliustracijas, gali visiškai suprantamai kalbėti sakiniais, gebėti paaiškinti žinomų žodžių reikšmes, reikšti mintis ir įsitraukti į diskusijas, išryškėja mėgstami ir nemėgstami dalykai, priežasties ir pasekmės supratimas ryšyje su savo reikmėmis, norais ir patyrimais. Šio amžiaus vaikai geba daug kurti, fantazuoti, intensyviai bendrauti su aplinkiniais. Būtent šiame amžiuje, vaikai plečia savo žodyną daug klausinėdami kodėl taip nutiko, kokia to priežastis, tad nuo aplinkos, kurioje auga, arba praleidžia daug laiko, priklauso jo žodyno turtingumas. Būnant darželyje vaikai ugdo savo mąstymą, pažindami pasaulį naudoja savo mąstymą, kad galėtų spręsti iškilusias problemas (Dodge, 2008).

Penkerių metų vaikai geba sudėlioti figūras, atskiria sąvokas „vienoda forma“; „vienodas dydis“, gali suskirstyti daiktus į grupes pagal tas pačias spalvas ar formas, išrikiuoti daiktus didėjimo ir mažėjimo tvarka. Šio amžiaus vaikai, pagal bendrus juos vienijančius požymius, gali į grupes suskirstyti gyvūnus, daiktus ir kt. Kai kurie vaikai, žiūrėdami į laikrodį, gali įvardinti kiek yra valandų. Suvokia paros metą apibūdinančias sąvokas. Atpažįsta grafiškai pavaizduotus skaičius iki 10. Šešerių metų vaikas geba ilgiau išlaikyti savo dėmesį, užsiimti jam paskirta veikla. Supranta žodžių – vakar, šiandien, rytoj reikšmę, skiria metų laikus ir gali pateikti metų laikui būdingų veiklų pavyzdžius, skiria kairę pusę nuo dešinės. Daugelis vaikų gali atpažinti kai kuriuos parašytus žodžius, pažangesni vaikai gali mokėti skaityti. Šiam amžiui būdingas atvirkščias raidžių: b ir p, p ir g, t ir f rašymas (Paradnikė, 2017).

Trijų metų moralinės raidos tarpsnyje geba apginti save, sprendamas problemas kartoja nepasisekusį veiksma taip, kad pavyktų, stebi kaip situacijose elgiasi kiti ir bando pritaikyti tai pats sprendamas problemas, supranta, kad susidūrė su kliūtimi, o stebėdamas savo veiksmus supranta, kada pavyko įveikti iškilusią situaciją. Sulaukę ketverių metų vaikai geba apginti save ir kovoti už savo teises, domisi kaip gauti paskatinimą arba išvengti bausmės, kadangi sąžinė dar pilnai nesusiformavusi reikia išorinės kontrolės (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014). Penkerių ir šešerių metų vaikai, moralinės raidos tarpsnyje, įvairiu elgesiu siekia patenkinti savo poreikius, pastebimas savanaudiškumas, nes prieš kam nors padėdamas, pirmiausiai stengiasi įžvelgti tai, kokią naudą jis iš to gaus, todėl penkių ir šešių metų vaikai labai retai atsižvelgia į kito asmens požiūrį. Pasak Burvytės (2012) vaiko raida ikimokykliniame amžiuje, yra būtent tas laiko tarpsnis, kuriame vyksta pasiregimas savarankiškam gyvenimui, o vaikystėje išgyventi potyriai yra pagrindas tolimesniam gyvenimui. Gelžinytė ir Bagdonas (2016) teigia, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams šis laikotarpis yra ypatingas ir tuo pačiu sudėtingas, nes būtent šiame laikotarpyje pastatyto

pamato, priklauso tolimesnio ugdymo(si) ir gyvenimo kokybė. Šis laikotarpis taip pat laikomas kritiniu, kadangi per jį formuojasi asmenybė, ugdomas pasitikėjimas savimi bei socialinės ir emocinės vertybės (Budreckienė ir Vismantienė, 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokyklinio amžiaus tarpsnis, kuris prasideda nuo 3 iki 6 metų savaiame yra vertingas. Šiame amžiuje vyksta intensyvus smegenų brendimas, kuris sąlygoja vaiko prigimtinių galių sklaidą, fizinę, kognityvinę, emocinę, socialinę raidą. Šis laikotarpis taip pat laikomas kritiniu, kadangi per jį formuojasi asmenybė, ugdomas pasitikėjimas savimi bei socialinės ir emocinės vertybės

1.2.Socialinių – emocinių kompetencijų samprata

Ikimokyklinio ugdymo tikslas yra atsižvelgti į kiekvieno vaiko asmenines savybes ir gebėjimus, užtikrinti tinkamą aplinką ir pasitelkiant įvairius metodus ir priemones tinkamai jas ugdyti ir plėtoti vaiko naudai (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014).

Ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbios pažinimo, komunikavimo, meninė, sveikatos saugojimo bei socialinės – emocinės kompetencijos.

2 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbios kompetencijos

Šaltinis: ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014.

Pažinimo kompetencija – „tai motyvacija ir gebėjimai pažinti save ir pasaulį, įgyjami įsisavinant (perimant) žmonijos kultūrinę patirtį“ (Norvaiša ir Trimonytė - Bikelienė, 2020). Ši kompetencija ikimokyklinio amžiaus vaikams yra svarbi, nes būtent per ją jie susipažįsta su aplinka, formomis, erdvėmis, matavimais, mokosi skaičiuoti. Pasak Vilkonio (2008), patirtinis ugdymas, kurio metu vaikai pasitelkia visus savo pojūčius, ypač svarbus jo fiziniam ir dvasiniam vystymuisi vaikystėje, o Arkušauskienė, Jakimavičienė ir Kamantauskienė (2016) pritaria, kad vaikus supanti gamtinė aplinka tiesiogiai supažindina ir skatina vaikus ugdytis pažinimo kompetenciją. Kaip teigia Ruzgienė ir Petružienė (2005), vaiko vystymuisi labai svarbi mokykloje jį supanti aplinka, svarbu, kad vaikas joje jaustųsi saugus, erdvės būtų jaukios ir skatinančios jo asmeninį tobulėjimą ir kūrybą, pedagogai turi atkreipti dėmesį į klasės pildymą naujomis priemonėmis, kurios padėtų vaikui ugdytis norą tobulėti ir tyrinėti jį supančius daiktus. Kaip teigia Baltakienė ir Povilaikienė (2016) didžiausią įtaką vaikų patirtiniam ugdymui turi kalbinė ir pažintinė kompetencija, nes būtent per tai, galima patenkinti vaiko smalsumą, padėti jam formuotis socialinius įgūdžius ir skatinti ugdytis kitas kompetencijas, kurios taip pat bus reikšmingos tolimesniame jo gyvenime. Ugdydami savo komunikavimo kompetenciją vaikai ne tik mokosi ir tobulina savo sakytinę kalbą, tačiau pamažu mokosi ir rašytinės kalbos. Komunikavimo kompetencijai atsiskleisti padeda vaikų bendravimas, gebėjimas dirbti komandoje, kitų kaip individualių asmenybių priėmimas, o taip pat taip vaiko žodyno ir kalbos lavinimas (Lešinskytė, Slušnienė, 2021). Lauciūtė ir Bagdonas (2019) teigia, kad komunikacinė kompetencija yra pagrindinis įrankis, per kurias įgyjamos

visos kitos kompetencijos, jos dėka vaikai išreiškia savo mintis, gali pasidalinti įvairia informacija, o priešmokyklinio amžiaus vaikams ši kompetencija turi ypatingą svarbą, nes nuo to kaip vaikas išsiugdys savo komunikacinę kompetenciją ir gebės bendrauti su kitais, priklausys jo tobulėjimas pradinėse klasėse. Tobulindami savo kasdieninio gyvenimo įgūdžius ir įvairiais būdais demonstruodami fizinį aktyvumą vaikai ugdomi sveikatos saugojimo kompetenciją. Pagrindinis sveikatos saugojimo kompetencijos tikslas yra, kad vaikas gebėtų sveikai gyventi, saugiai judėti ir veikti, per kūno judesius išreikšti savo nuotaiką, ritmą, žodžius arba vaizdą. Taip pat skatinti vaikus orientuotis naujoje aplinkoje, ugdyti saugaus elgesio įpročius ir gerinti socialinį sąmoningumą. (Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2002). Atsiskleisdami per meninę raišką ir tobulindami estetinį suvokimą, lavina meninę kompetenciją, kuri pastebima per kūrybiškumo ugdymąsi, bendruomeniškumo mokymąsi ir atrastus naujus daiktų panaudojimo būdus (Lešinskytė, Slušnienė 2021).

Socialinis ir emocinis mokymasis apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu žmonės įgyja ir veiksmingai taiko žinias, nuostatas ir įgūdžius, būtinus suprasti ir valdyti emocijas, išsikelti ir siekti teigiamų tikslų, jausti ir rodyti empatiją kitiems, užmegzti ir palaikyti teigiamus santykius ir priimti atsakingus sprendimus. Socialinis ir emocinis mokymasis orientuotas į žinias, nuostatas ir įgūdžius penkiose kompetencijų srityse: savimonės, savitvardos, socialinio sąmoningumo, santykių įgūdžių, ir atsakingo sprendimų priėmimo (Atwell ir Bridgeland, 2019). (Liubertienė ir kt. 2015). „Socialinis asmenybės kompetentingumas – vienas svarbiausių veiksnių, turinčių įtakos vaiko psichologinei adaptacijai“ (Antinienė ir Lekavičienė, 2012). Išsamiai socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymą analizavę mokslininkai Zins, Weissberg, Greenberg, Frey, Elias (1997) ir kt., 1994 m. kurie įkūrė akademinio, socialinio ir emocinio bendradarbiavimo organizaciją CASEL (angl. Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning), išskyrė penkias socialinių – emocinių kompetencijų grupes: savimonę, savitvardą, socialinį sąmoningumą, bendravimo įgūdžius ir atsakingą sprendimų priėmimą. *Savimonė* – gebėjimas suvokti savo vertybes, mintis ir emocijas, analizuoti savo pasitikėjimą savimi ir suprasti savo stiprybes, bei silpnybes. *Savitvarda* – tai gebėjimas įvairiose situacijose kontroliuoti savo elgesį bei mintis, savęs motyvavimas siekti aukštesnių rezultatų. *Socialinis sąmoningumas* – tai empatiškas požiūris į kitą žmogų, gebėjimas jį suprasti, kitų kultūrinių mažumų atstovų pripažinimas. *Bendravimo įgūdžiai* – gebėjimas užmegzti pokalbį ir jį palaikyti, palaikyti draugiškus santykius, gebėti išspręsti konfliktus, gebėti priimti ir pasiūlyti pagalbą. *Atsakingas sprendimų priėmimas* – sugebėjimas priimti moralinių normų nepažeidžiančius sprendimus, prisiimti tiek asmeninę, tiek socialinę atsakomybę (Zins ir kt. 1997). Taigi, socialinių - emocinių kompetencijų ugdymas prisideda prie asmeninės ir visuomeninės gerovės kūrimo. Mokslinėje literatūroje galima surasti daug įvairių sampratų apie

socialinių - emocinių kompetencijų ugdymą, tačiau jas visas apibendrinantys mokslininkai teigia, kad socialinių - emocinių kompetencijų ugdymas tai – įgūdžių bei žinių ugdymas, kuris reikalingas emocijoms pažinti ir valdyti, gebėjimas rūpintis ir domėtis kitais, atsakingų sprendimų priėmimas, teigiamų santykių kūrimas ir gebėjimas tinkamai elgtis skirtingose situacijose. Venslovaitės ir Danylienės (2018) teigimu, socialinis ir emocinis ugdymas yra „edukacinis procesas, kurio metu mokiniai ir suaugusieji įgyja žinių ir gebėjimų, padedančių atpažinti ir valdyti savo emocijas, išsikelti asmeninius tikslus bei jų siekti, kurti pozityvius santykius, priimti atsakingus sprendimus ir gebėti konstruktyviai elgtis sudėtingomis situacijomis“. Taip pat autorės teigia, kad socialinis ir emocinis ugdymas dažnai yra siejamas su asmeniniais įgūdžiais, kurie sulyginami su asmens gebėjimais, padedantys bendrauti, palaikyti ar užmegzti santykius su bendraamžiais, mokytis drauge siekti bendro tikslo, dalyvauti visuomenės gyvenime (Venslovaitė, Danylienė, 2018). Lešinskytės (2021) atliktas tyrimas rodo, kad socialinei kompetencijai tinkamai įrengtos erdvės padeda ugdytis kasdieniniams vaiko gebėjimams, per žaidimus jie suvokia jausmus ir emocijas, užmezgamas santykis su kitais bendraamžiais ir jį supančiais aplinkiniais. Tai gebėjimas suvokti save, suprasti savo rolę šeimoje ar bendraamžių grupėje, gebėjimas bendrauti ir būti drauge su kitais, spręsti iškilusius konfliktus, pamačius padėti kitiems pasijusti geriau.

Visų pirmiausia svarbu pabrėžti, kad socialinės - emocinės kompetencijos yra esminis pagrindas kaip mes plėtojame santykius ir bendraujame su aplinka. Sunku įsivaizduoti, kaip bendrautume jei nebūtume savyje išvystę empatijos, kuri mums padeda pažinti aplinką, kitą asmenį arba situaciją, arba jeigu nesugebėtume valgyti savo emocijų, tuomet apskritai būtų sunku užmegzti santykius arba juos palaikyti ir vystyti toliau. Schleicher (2017) teigia, kad socialinės – emocinės kompetencijos lemia, kaip žmonės geba prisitaikyti prie aplinkos ir ką šių įgūdžių turėjimas padės jiems pasiekti tolimesniame gyvenime, nesvarbu, ar tai būtų akademiniai, darbo rezultatai ar profesiniai pasiekimai. Šių įgūdžių lavinimas yra svarbus ne tik pačio asmens gerovei, tačiau ir visai visuomenei, nes taip atsiskleidžia gebėjimas prisitaikyti, būti išradingais, gerbti save ir aplinkinius, jausti atsakomybę už save ir kitus komandos narius, o tai yra gerai funkcionuojančios visuomenės bruožas. Socialinis ugdymas gali pagerinti vaikų psichinę sveikatą, formuoti empatiją kitų atžvilgiu, skatina sumanumą ir bendrystę (Liu ir kt., 2010). Vaikai, kurie tinkamai išsiugdę socialines kompetencijas turi geresnius gyvenimo įgūdžius, geba valdyti tarpusavio santykius ir prie jų prisitaikyti kasdieniniame gyvenime (Ching ir kt., 2016). Socialinių – emocinių kompetencijų ugdymas teigiamai veikia psichinę sveikatą, didina motyvą siekti geresnių rezultatų, mažina žalingų įpročių paplitimą, o ilgesnėje perspektyvoje prisideda prie asmeninės ir visuomeninės gerovės kūrimo. Taip pat socialinių – emocinių kompetencijų ugdymas padeda mokiniams sėkmingiau

adaptuotis mokykloje, mažinti smurtą ir patyčias, formuoti pozityvų socialinę paauglių elgesį (Durlak ir kt., 2015). Vaikai pasižymintys aukštesniu emociniu intelektu, tampa atsakingesniais, rūpestingesniais, laimingesniais suaugusiais. Ateityje, tokie žmonės dažnai užima aukštesnes pareigas darbe, lengviau susidoroja su savo gyvenimo uždaviniais ir jaučiasi laimingesni. Taip pat geba suvaldyti save bei pagerinti santykius su kitais žmonėmis (Goleman, 2009). Priešingai, vaikai, turintys socialinio ir emocinio vystymosi sunkumų, dažniausiai demonstruoja prastus rezultatus mokykloje, santykiuose su kitais asmenimis, ir turi žemus akademinius pasiekimus (Aviles ir kt., 2006).

Hille, Evanschitzky ir Bauer (2015) teigia, kad viena iš svarbiausių ikimokyklinio amžiaus vaikų užduočių yra išmokti atpažinti ir apibūdinti savo jausmus, gebėti valdyti savo emocijas, nes emocijoms sustiprėjus, vaiko elgesys kinta ir greitai prarandama savitvarda. Galima teigti, jog emocinės kompetencijos žmogui ypač svarbios, todėl būtina ugdyti jautrumą aplinkai, gebėjimą pažinti savo ir kitų jausmus, o sudėtingas situacijas naudoti kaip galimybę mokyti vaikus svarbių problemų sprendimo galimybių, nes mūsų jausmai dalyvauja visur, sprendimų priėmime, nuomonės išsakyme ir kt. Kuo žmogaus emocinis potencialas aukštesnis, tuo lengviau jis valdo savo jausmus ir neleidžia jausmams užvaldyti jo. Ugdymas, būtent, ir yra tas bendravimo būdas, kuris padeda mums tobulėti, judėti į priekį, keisti mūsų elgesį bei nuostatas. Emocinis intelektas tiek ugdytojų, tiek ugdytinių požiūriu iš esmės lemia ugdymo kokybę (Neale, Spencer - Arnell, Wilson, 2011). Socialiniai ir emociniai įgūdžiai turi įtakos ne tik svarbiems gyvenimo rezultatams pasiekti, bet taip pat kognityviniams įgūdžiams. Socialinė kompetencija gali padėti vaikams geriau prisitaikyti mokyklos aplinkoje ir įgyti aukštesnį statusą tarp savo bendraamžių, šie pasiekimai vėliau lemia geresnį požiūrį į mokymąsi, o tai yra svarbi prielaida ugdyti ir tobulinti įgimtus pažintinius gebėjimus (Schleicher, 2017). Bene labiausiai tyrinėjamas socialinis ir emocinis įgūdis vaikystėje, pasak Schleicher (2017), yra savikontrolė, kurios stoka vaikystėje, taip pat susijusi su mažesnėmis pajamomis, žema socialine ir ekonomine padėtimi, finansiniais sunkumais gyvenime. Vaikai, kurie pasižymėjo didesne savikontrolė, rečiau yra priklausomi nuo įvairių kenksmingų medžiagų suaugus, tokių kaip tabakas, alkoholis, kanapės ar kiti narkotikai. Socialinių ir emocinių įgūdžių galima išmokti, jie vystosi ir keičiasi su amžiumi, tai veikia biologiniai ir aplinkos veiksniai, gyvenimo įvykiai ir savęs suvokimas, taigi akivaizdu, kad vaikystė ir paauglystė yra esminiai laikotarpiai socialiniams ir emociniams įgūdžiams ugdyti, todėl šiems gebėjimams ugdyti turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys (Schleicher, 2017). Socialinio - emocinio ugdymo praktika gali skatinti teigiamą vaikų vystymąsi, gerinant mokinių gerovę, mokymosi rezultatus, užkertant kelią vėlesniems psichikos sveikatos sutrikimams. Šios kompetencijos, taip pat, gali skatinti vaikų sąmoningumą, mažinant riziką nuo asocialaus elgesio arba emocinio streso (Elias et al.,

1997). Socialiniai - emociniai įgūdžiai pagerina vaiko gebėjimą valdyti savo emocijas, elgesį, lanksčiau spręsti socialines problemas, atpažinti priežasties ir pasekmės sąveikas bei priimti atsakomybę už savo veiksmus (Bierman, Motamedi, 2015). Žaisdami, ikimokyklinio amžiaus vaikai, ugdomi suvokimą apie socialinius vaidmenis, mokosi bendrauti, reguliuoti emocijas ir lavina problemų sprendimo įgūdžius, taip gaudami naudos emociškai ir psichologiškai (Greenberg, 2017), tačiau vaikų socialinis ir emocinis vystymasis labai priklauso nuo tėvų ir vaikų santykių kokybės ankstyvoje vaikystėje, taigi šių gebėjimų lavinimą turėtų praktikuoti ne tik ugdymo įstaiga, bet ir tėvai. 2011 m. kovo 17 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintai Švietimo įstatymo pataisai, kurioje numatoma, kad visi mokiniai turi turėti galimybę ugdyti prigimtinius, kultūrinius, etninius, socialinius ir pažintinius gebėjimus, o pedagogai - galimybę jas stiprinti šioje ugdymo srityje. 23 straipsnio 1 pataisos dalyje numatyta: „teikti informacinę, ekspertinę, konsultacinę ir kvalifikacijos tobulinimo pagalbą, didinančią švietimo veiksmingumą ir skatinančią mokyklos veiklos tobulinimą ir mokytojo profesinį tobulėjimą“. 43 straipsnio 11 pataisos dalyje numatyta: „mokykla privalo užtikrinti sveiką, saugią, užkertančią kelią smurto, prievartos apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011). Pedagogų teikiama pagalba jaunam žmogui, kuris patiria sunkumų, yra pakankamai sunkus iššūkis, kai reikia stengtis padėti išlaikyti gerą emocinę sveikatą. Dirbant su ateities karta, pedagogai gali daryti didelę įtaką jų psichologinei sveikatai ir gyvenimo gerovei (Kunickienė, 2015), todėl labai svarbu, kad pedagogai būtų įgiję pakankamai žinių apie socialines – emocines kompetencijas, o jeigu pedagogams stinga šių žinių, vargu ar šis ugdymas bus tikslingas (Liubertienė ir kt., 2015). Kad socialinis ir emocinis ugdymas būtų sėkmingas, jis turi apimti visą mokyklos gyvenimą. Tradiciniu požiūriu mokyklai svarbūs mokinio pasiekimai, o žvelgiant iš socialinio ir emocinio ugdymo perspektyvos, vienas iš svarbiausių aspektų mokykloje yra besiklostantys tarpusavio santykiai (Šukytė, 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbios pažinimo, komunikavimo, sveikatos saugojimo, socialinės – emocinės ir meninės kompetencijos. Pažinimo kompetencija vaikams yra svarbi, nes būtent per ją jie susipažįsta su aplinka, lavindami sakytinę ir rašytinę kalbą ugdo komunikavimo kompetenciją, kuri yra pagrindinis įrankis ugdantis kitas kompetencijas. Įvairiais būdais demonstruodami fizinį aktyvumą vaikai ugdomi sveikatos saugojimo kompetenciją. Kūrybiškai veikdami ir atrasdami naujus daiktų panaudojimo būdus vaikai lavina meninę kompetenciją. Taip pat svarbu ugdyti ir socialines – emocines kompetencijas, nes tai yra esminis pagrindas kaip mes plėtojame santykius ir bendraujame su mus supančia aplinka. Šių kompetencijų ugdymas teigiamai veikia psichinę sveikatą, didina motyvaciją siekti geresnių rezultatų, mažina žalingų įpročių paplitimą,

padedą mokiniams sėkmingiau adaptuotis mokykloje, mažina smurtą ir patyčias, formuoja pozityvų socialinį elgesį, o aukštesnį emocinį intelektą išsiugdę vaikai suaugus yra atsakingesni, rūpestingesni ir laimingesni žmonės.

2. BEŽODĖS KNYGOS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMO PROCESĖ

Skaitymas yra veikla, kuri tikslingai moko vaikus susikaupti, atpažinti ir mąstyti. Skaitant knygas balsu svarbu yra ne tik knygos, o daug svarbiau yra nuo pat gimimo kuriamas artimas ryšys, kuris yra emocinės sveikatos pagrindas. Svarbu yra rūpintis ir kasdienine vaiko kalbos ir intelekto raida, nes amžiaus tarpsnis nuo gimimo iki šešerių metų, yra esminis laikotarpis, kurio metu vaikas labai imliai ir sparčiu tempu priima informaciją (Sungailienė, Solovjovienė, 2014).

Pasak Stein (2018), bežodžių knygų naudojimas, padeda mokiniams suprasti skaitomą tekstą ir ugdyti kalbą stiprinant skaitymo įgūdžius, kritinį mąstymą, sudėtingų modelių atpažinimą ir kūrybiškumą klasėje. Bežodės knygos suteikia giliausias galimybes pasakojimui ir kūrybiškam kalbos vartojimui, nes jos yra didžiausias prieigos taškas prie aukštesnio lygio žodyno ir gebėjimų. Bežodės knygos jokių būdu neturi pakeisti tradicinių knygų, bet jos skirtos padėti ir toliau mokytis skaityti, rašyti ir tobulinti socialinius ir mąstymo įgūdžius, kurie yra susiję su kalbos praktika, atpažinimu ir raštingumu. Jos leidžia tiek suaugusiems, tiek vaikams laisvai kurti savo prasmę išgalvotoje erdvėje, pasakojant išsamias istorijas sudėtingesnėmis formomis ir įdomesniais būdais, leidžiančiais skaitytojams įgyti sudėtingą literatūrinės struktūros supratimą ir įgūdžius. Mokiniai, naudojantys bežodės knygas, gali kurti savo pasaulius ir pasakojimus, jisdami laisvę, kurią suteikia šios knygos (Stein, 2018).

Šiame skyriuje bus aptariama, kokia yra bežodžių knygų samprata, pateikiamos ir paaiškinamos dvi pagrindinės strategijos, kaip galima skaityti bežodės knygas, analizuojama kokią naudą ugdant komunikavimo kompetenciją ikimokyklinio amžiaus vaikams teikia bežodės knygos ir kaip ugdomos socialinės - emocinės kompetencijos ugdymo procese taikant bežodės knygas.

2.1. Bežodžių knygų samprata

Bežodės knygos - paveikslėlių knygos, pasakojančios istoriją tik per iliustracijas (Jalongo et. al., 2002, Mitunevičiūtė, 2019). Vaikų literatūros srityje, bežodės knygos arba dar kitaip vadinamos tyliosios knygos, kuriose pateikiami vaizdiniai pasakojimai, siūlantys skaitytojams galimybę išbandyti naują skaitymo ir pasakojimo kūrimo, remiantis vaizdais, būdą (Terrusi, 2017). Bežodės knygos yra unikali literatūrinio meno forma, kuri leidžia naujas žinias perteikti vaikams natūraliu būdu, ypač kai vaikai maži, tai padeda suprasti suaugusiųjų žodžius ir palengvina bendravimą su jais. Mozūraitė (2000) bežodes knygas skirsto pagal iliustracijų ir teksto santykį į tris smulkesnes grupes, tai padeda diferencijuoti knygų mažiesiems paskirtį ir nustatyti jų tipus. Ji taip pat, skirtingai nei kiti, vartoja ne paveikslėlių, o paveikslų knygos terminą. Pradiniame vaikų knygų leidimo tarpsnyje, Lietuvoje, iliustracijos buvo vadinamos ir paveikslais, ir paveikslėliais (abrozdeliais, abrozėliais), tačiau paveikslėlių terminas dažniau buvo pastebimas leidinių antraštiniuose lapuose, viršeliuose, bei minėtas rašiniuose. Harju (2009) teigia, kad tradicinės knygos yra suskirstytos į du tipus: literatūrą vaikams ir literatūrą suaugusiems, o bežodės knygos ištrina šią ribą, nes jos atvirai kviečia į istoriją ir pritraukia įvairaus amžiaus skaitytojus, nes atspindi tęstinumo patirtį tarp vaiko ir suaugusiojo. Bežodžių knygų pasiūla paprastai priklauso nuo suaugusio asmens ir ne visuomet yra palanki naujovėms. Taikant kanoninio meno sampratą, bežodėmis knygoms suprantamas vaikų noras vėl ir vėl sugrįžti prie tų pačių ar panašių siužetų bei veikėjų, nes mažiesiems skaitytojams būdingas „atpažinimo džiaugsmas“. Pasak Nikolajevos (1996) knygos puslapiuose, yra daugiau paslėptos informacijos, negu galima pamatyti vien tik pažvelgus į paveikslėlius.

Bežodės knygos, kitaip nei knygos su tekstu, turi vieną esminį išskirtinumą, jas gali skaityti kiekvienas vaikas, nepriklausomai kokia kalba jis kalba, kokioje šalyje ar kultūrinėje aplinkoje auga, iliustracijos patraukia vaikų dėmesį ir sukonkretina knygos turinį ir prasmę (Mitunevičiūtė, 2019). Šie pasakojimai padeda įsivaizduoti, aptarti ir aiškiau suprasti abstrakčius dalykus (Hansen ir Zambo 2005). Tačiau nepaisant to, kad šiose knygose žodinio teksto nėra arba jo yra minimaliai, šios knygos reikalauja koncentruoto noro įsitraukti į skaitymo procesą. Analizuojant bežodžių knygų turinį, Hsiao (2010). nurodo, kad šiose knygose yra šiek tiek paslėptos didaktikos, tiesiogiai išreiškiamos idėjos, kurias norima perduoti skaitytojui. Taip pat pabrėžia, kad leidiniams būdingas stebuklingumas, žaidybiškumas, dažnai pasitaiko hiperbolizacijų bei humoro. Visų pirma, bežodės knygos turi patikti vaikams ir atitikti jų gyvenimą, juos supančią aplinką, tokiu būdu sužadindamos vaikų susidomėjimą ir paskatindamos juos suprasti pasakojimo prasmę, todėl turinys turėtų būti

glaustas, lengvai suprantamas, tinkamu ir teigiamos prasmės siužetu. Knyga turi būti ne tik patraukli vaikui bet ir atitikti jo pažintinius gebėjimus, pomėgius ir gyvenimišką patirtį (Hsiao, 2010).

Mitunevičiūtė (2019) teigia, kad atsigręžiant į bežodžių knygų istorijos pradžią, ją rastume Prancūzijos ir Ispanijos urvuose, kadangi ten žmonės piešdami ant sienų kūrė ne tik pasakojimus, bet ir naudojo vaizdų sekas, norėdami perduoti tam tikrą informaciją. Dažniausiai naudojamas būdas skaityti knygas su ikimokyklinio amžiaus vaikais yra būtent iliustruotų arba paveikslėlių skaitymas, kai tekstas, esantis knygoje, papildomas įvairiomis iliustracijomis, kurios leidžia susikurti norimą pasakojimą žvelgiant vien į paveikslėlius. Pirmosios bežodės knygos autorius Europoje, laikomas Janas Komenskis vadovėlyje *Orbis sensualium pietus (Juntamųjų daiktų pasaulis paveiksluose, 1658)*. Toliau raida siejosi su XVII-XIX a. elementoriais, ir kitais vaikų skaitomais religiniais leidiniais, poezija, pasakomis, pasakėčiomis. Per XX a. daugelyje šalių susiformavo atskiros vaikų knygų iliustravimo mokyklos, išaugo leidinių mažiesiems kokybė, kito žanro turinys ir meninė raiška. Nuo pat XIX a. plėtojosi ir pigi, masinė bežodžių knygų produkcija, kuri iki dabar yra populiari visame pasaulyje. Šio žanro vaikų knygose, dažnai susikerta kultūros ir parakultūriniai reiškiniai bei įtakos. Bežodės knygos, iš visų vaikams skirtų knygų, sulaukė didžiausio dėmesio, visi autoriai, kurie apie tai rašė, didelį dėmesį skiria verbalinio teksto ir iliustracijų abipusio ryšio klausimui (Korsakaitė 2002). Schoroškienė (2010) teigia, kad kūrinio iliustracija labai svarbi, nes psichologai tiriantys vaikus iki 2 metų nustatė, kad savo žvilgsnį į iliustracijas vaikai išlaiko ilgiau nei į žodį, taip pat, pasak autorės, galima teigti, kad mokymasis skaityti bežodžių knygų iliustracijas yra svarbus nuoseklaus vizualinio ugdymo dalis. Lietuvoje tiek teoriniu, tiek istoriniu požiūriu bežodės knygas dar tik pradedama tyrinėti.

Bežodėse knygose paveikslėliai ir tekstas yra priklausomi vienas nuo kito ir kartu vaizduoja istoriją, kuri leidžia skaitytojams patirti kūrybinę laisvę jų neįpareigojant (Hsiao, 2010). Mourão (2016) pritaria, kad šios knygos priklauso nuo žodžių ir paveikslėlių derinio, kad sukurtų prasmę. Ji teigia, kad būtent dėl šios tarpusavio sąsajos, bežodės knygos ypatingos (Mourão, 2016). Patirdami šią galimybę jie mokosi įgyti prasmę ir nuspręsti, kuriuos paveikslėlius pasirinkti, kokią reikšmę jiems priskirti, kad žodiniu pasakojimu būtų atskleidžiama pateiktų iliustracijų pagrindinė mintis (Rizqiyani, Azizah, 2019). Bežodė knyga pasitarnauja kaip atskaitos taškas, kuris leidžia skaitytojui reaguoti ir sukurti prasmę, norint suprasti pasakojimą, o tai vėlgi atveda mus prie žodžių ir iliustracijų tarpusavio priklausomybės, kuri būdinga bežodėms knygoms (Terwinghe, 2021). Kitaip tariant, bežodės knygas galima įvardinti kaip paveikslėlių knygas, kurias galima suvokti kaip vientisą stilistinį derinį, apjungiantį tekstą ir iliustracijas, taigi vienu iš svarbiausių kriterijų yra aiškiai apibrėžtas

teksto ir iliustracijų santykis. Tekstas ir iliustracijos yra lygiavertės, teksto gali būti vos keletas žodžių ar sakinių, taip pat eilėraščiai, poema, dainelė, neilga arba adaptuota pasaka. Bežodėse knygose, paveikslėliai naudojami kaip pagrindinė pranešimo priemonė, o paveikslėliai turi atlikti pasakojimo funkcijas ir tam tikru laipsniu pateikti istorijos užuominas, perteikti istorijos potekstę ir pristatyti knygos turinio temą (Rizqiyani, Azizah 2019). Manyta, jog ir bežodėse knygose mažieji geriau supranta konkrečius iliustracijų vaizdinius, negu sąvokinį verbalinį tekstą. Tačiau kalbėti vaikai pradeda anksčiau, negu piešti, todėl galima prielaida, kad iš pradžių jie geriau supranta žodinį pasakojimą, negu paveikslėlius. Sąlygiškais ženklais perteikiami piešiniai, vaikams tampa aiškūs tuomet, kai jie perpranta tų ženklų sistemą. Įvairūs bežodžių knygų stiliaus bruožai rodo mažiesiems, kad tą patį realybės objektą galima pavaizduoti įvairiai ir kad pavaizduotas jis skiriasi nuo realiojo. Vaikas ne iš karto pajunta spalvos, linijos, faktūros meninį išraiškingumą. Žiūrint iliustracijas, jam dažnai reikalingas suaugusiojo paaiškinimas. Antra vertus, vienokia gali būti vaiko reakcija tik pamačius iliustraciją, nežinant teksto, kitokia - susipažinus su juo. Gebėjimas reguliuoti emocijas yra universali ir įgimta žmonių patirtis, jis didėja per visą žmogaus raidos laikotarpį. Vaikai, kurie dar nemoka skaityti knygų su tekstu pasikliauja vaizdų skaitymu, todėl labai svarbu, kad piešinėliai būtų vaizdingi ir nuoseklūs, nes būtent pagal juos vaikai kuria istoriją, daro išvadas pagal tai ką mato paveikslėliuose (Lysaker, 2018).

Šių knygų adresatas yra ikimokyklinio ir jaunesnio amžiaus vaikai, o autorius suaugęs žmogus. Ji vaikui primena kitas jo skaitytas knygas ir įvairią jo paties patirtį, jam tampa svarbu ne tik kas, bet ir kaip vaizduojama. Kad šias knygeles galėtų skaityti maži vaikai būtina suaugusiųjų pagalba, kurie ją perskaitytų bei paaiškintų paveikslėlius. Knygos dažnai būna mažos apimties, kieto viršelio, teksto išsidėstymas labai įvairus, iliustracijos dažnu atveju spalvotos. Dažniausiai iliustracijas dailininkas kuria pagal kito autoriaus sukurtą tekstą, kartais jie gali dirbti ir kartu, tačiau pats geriausias atvejis yra, kai iliustruotojas ir teksto autorius yra tas pats žmogus (Korsakaitė, 2002). Turner ir Meyer (2007) teigė, kad vaikų mokymąsi gali palengvinti pasakojimai, kuriami naudojant bežodės knygas, nes šie vaizdiniai komponentai skatina mažuosius ugdyti mąstymą per diskusijas sąveikaujant įvairioms temoms.

Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus ir naudojant bežodės knygas, kaip skaitymo garsiai metodą, pedagogai ne tik skatina vaikus mokytis susikaupti, plėtoti savo žodyną, moko taisyklingos kalbos ir sintaksės, bet ir ugdo asmenybę, kuri įgyja plačių žinių, lavina vaizduotę, geba pasitelkti mąstymą ir asmeniškai atkirti gėrį nuo blogio, o veikdamos vaikų jausmus, bežodės knygos, skatina savo elgesį nukreipti tinkama linkme (Sungailienė, Solovjovienė, 2014). Bežodžių knygų skaitymo derinimas su žaidimais gali padėti vaikams geriau suprasti medžiagą (Smith ir kt., 2017). Žaismingos elektroninės paveikslėlių knygos, kuriose integruoti

žaidimų elementai, gali pagerinti mokinių susikaupimą ir susidomėjimą mokymusi (Chen ir kt., 2017). Mokslininkų teigimu, bežodžių knygų naudojimas kaip mokymo priemonė yra vienas iš geriausių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo metodų (Althouse, Johnson, ir Michell, 2003; Bullen, Nichols, 2011; Shi, 2019). Šias knygas ikimokyklinio amžiaus vaikams skaito pedagogas, kai vaikai girdi garsiai skaitomas knygas, jie girdi žodžius, mokosi žodžių reikšmės, iš istorijoje esančių paveikslėlių, ir pradeda pastebėti, kaip šie žodžiai pateikiami raštu. Tokiu būdu didėja vaikų motyvacija skaityti, o taip pat knygos prisideda prie vaikų pažintinių gebėjimų ir socialinių - emocinių kompetencijų vystymosi (Özdemir, Hıdır, Beceren, 2019). Bežodės knygos dažnai patrauklios daugeliui skaitytojų, jos pateikia skirtingus požiūrius, padeda skaitytojams įgyti įžvalgų ir naujų žinių, leidžia skaitytojams geriau suprasti savo ir kitų gyvenimus (Bintz, Changhervand, 2022). Skaitydami paveikslėlius, vaikai lavina savo kalbos ir pastabumo įgūdžius, analizuoja vaizdų struktūrą, išsidėstymą ir kitus svarbius elementus, kurie duos teigiamą poveikį ateičiai, pradėjus mokytis skaityti. (Rizqiyani, Azizah 2019). Bežodės knygos ne tik atveria platų informacijos lauką, bet taip pat moko individualaus požiūrio į pasaulį.

Pasakojimo galia per bežodes knygas pasireiškia keliais aspektais: meile skaitymui, įgudusio skaitytojo strategijos modeliavimu, žodyno plėtimu, ugdo stiprų bendruomeniškumo jausmą, kelia diskusijas, sukuria pagrindą būsimam mokymuisi, skatina empatiją bet atveria platesnį požiūrį į kitus pasaulius (The power of picture books, 2021). Dažniausiai mokslininkų teigimu, reikšmingiausia bežodžių knygų nauda yra raštingumo įgūdžių lavinimas ir pasak Natale (2018), šios knygos suteikia naudą visiems vaikams. Šios knygos taip pat leidžia vaikams pamatyti asmeninius skirtumus, juos vertinti, suteikia galimybę atpažinti save pasakojamoje istorijoje, atskleidžia įvairias kultūras, skatina bendruomeniškumą ir kitų kultūrų įtraukimą, atveria diskusijas apie tai, kas vyksta šiandieniniame pasaulyje ir leidžia suprasti, kad visi vaikai yra tie patys vaikai, nesvarbu kokie išvaizdos, religijos ar tautybės bruožai juos skiria. Iš šių knygų vaikai taip pat gali mokytis kurti svajones, matyti savo asmeninį potencialą, mokytis pasitikėti savo jėgomis, taip daromas poveikis socialinėms - emocinėms kompetencijoms. (The power of picture books, 2021).

Mitulevičienė (2019) išskiria dvi pagrindines strategijas, kaip galima skaityti bežodes knygas: garsiąją ir tyliąją (2 pav.):

1. Garsioji skaitymo strategija – kai skaitytojas jo klausančiai auditorijai arba asmeniui pasakoja istoriją suprasdamas ją savaip.
2. Tylioji skaitymo strategija – kai skaitytojas versdamas knygos puslapius, auditorijai leidžia istorijas kurti savaip, vėliau jas aptariant kartu.

3 pav. Tylioji skaitymo strategija

Šaltinis: sudaryta pagal Mitunevičiūtę, 2019.

Apibendrinant galima teigti, kad bežodės knygos - paveikslėlių knygos, pasakojančios istoriją tik per iliustracijas, paveikslėlių knyga priklauso nuo žodžių ir paveikslėlių derinio tam, kad sukurtų prasmę. Jaunesnio amžiaus skaitytojams bežodės knygos yra puiki priemonė, kuri vaizdinių elementų pagalba padeda vaikams perteikti jausmus ir išreikšti idėjas. Galima teigti, kad mokymasis skaityti paveikslėlių knygų iliustracijas yra svarbi nuoseklaus vizualinio ugdymo dalis.

2.2. Bežodžių knygų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikavimo kompetenciją

Komunikavimo kompetencija yra žinių perdavimui ir supratimui naudojamos verbalinės ir neverbalinės raiškos priemonės (Kasperiušienė, Juknevičienė, 2020). Verbalinė komunikacija - tai mūsų žodinis bendravimas, kuri susideda iš dviejų sričių: rašytinės ir žodinės komunikacijos. Rašytinė komunikacija apima įvairius laiškus, dokumentus ir kt., o žodinėje komunikacijoje vyrauja gyvi pokalbiai, diskusijos (Puodžiūnas, 2013). Neverbalinė komunikacija – tai bendravimo būdas kai, tai ką norėtume pasakyti, perteikiame savo veido išraiškomis, įvairiais gestais arba kūno pozicija, taip pat pasitelkiame savo balso galimybes,

reguliuodami savo kalbėjimo greitį, aukštesnį arba žemesnį toną, įterpdami pauzes (Mitkus, 2012). Taigi ugdymo procese naudojant bežodes knygas, ugdoma tiek verbalinė, tiek neverbalinė komunikacija. Vaikai, kurie dažniau skaito arba klausosi skaitomų pasakų, dažniau vartoja sudėtingesnius sakinius, lavina pasakojimo koncepciją, pradeda geriau pažinti raides ir simbolius bei formuoja teigiamą požiūrį į skaitymą, taigi šios knygos formuoja vaikų sakinę kalbą ir raštingumo įgūdžius (Fletcher ir Reese 2005, Dias, 2010, Flynn, 2011, Williams ir kt., 2012). Nuolatos kalbant ir skaitant balsu, stimuliuojamos smegenys, kurios atsakingos už kalbos raiškos funkcijas, mąstymo plėtojimą ir gebėjimą taisyklingai vartoti kalbą. Tai nagrinėjo Chapparo ir kt., (2017) ir savo atliktu tyrimu nustatė, kad vaikams naudojant bežodes knygas su paveikslėliais, vaikai sukūrė gerokai daugiau žodžių junginių, pajvairino leksiką, ir pailgino pasakojimo laiką. Tai patvirtina ir Brice (2004), kuris teigė, kad istorijų pasakojimas yra sėkminga strategija, padedanti ugdyti pragmatinius sakytinės kalbos įgūdžius, gebėjimą vartoti kalbą konkrečiomis aplinkybėmis konkrečiam tikslui. Kaip teigia Harriot ir Martin (2004), žodinė praktika per pasakojimą gerina kalbos ir žodinio bendravimo įgūdžius, susijusius su tarimu ir artikuliacija. Elley (1989) savo atliktu tyrimu taip pat atskleidė, kad vaikams skaitant bežodes knygas su paveikslėliais, vaikai praplečia savo žodyną, o dar svarbiau, jog buvo įrodyta, kad pedagogai skaitydami bežodę knygą, paaiškina žodžius ir tuo tarpu vaikai savo žodyną praplečia daugiau nei dvigubai. Taip pat atliktas tyrimas parodė, kad komentuojant matomus paveikslėlius, vaikų kalba tampa labiau įgudusi ir pradeda panašėti į rašytinius išsireiškimus, kurie padeda įsisavinant pradinius skaitymo įgūdžius, o šie įgūdžiai labai svarbūs ankstyvojo raštingumo ugdymui, nes nuo žodinio pasakojimo jie padeda pereiti prie rašytinio teksto (Neblett ir Iruka, 2015, Heinsbergen, 2013). Bežodžių knygų skaitymas leidžia skaitytojui būti aktyvesniam, nes būtent tuo asmeninių vaiko savybių, kūrybiškumo ir gebėjimo interpretuoti priklauso tai, koks pasakojimas bus sukurtas. Kuo įvairiapusiškesnis žodynas, tuo pasakojimas bus spalvingesnis ir įdomesnis, o pasakojimas niekada nebus vienodas, nes tai priklauso nuo to, kas tą akimirką skaitytojui yra svarbiausia, taip skatinamas gebėjimas ugdyti vaiko pasakojimo ir kalbos raidos įgūdžius (Arizpe, 2013; Mitunevičiūtė, 2019). Kalbos mokymasis yra dar viena pažintiniam vystymuisi svarbi sritis. Dirbant su vaiko kalba, tuo pačiu metu skatinamas jo pažintinis vystymasis (Mooney, 2013). Norint tai padaryti, darželyje reikia kuo daugiau dėmesio skirti žaidimams ir sakytinės kalbos vystymuisi, kadangi sakytinė kalba susijusi su vaiko žodynu, leidžiant žaisti su žodžiais pasakojant istorijas, mokiniai demonstruoja istorijų ir struktūros supratimą (Burke ir Mackenzie, 2010). Layne (2015) teigia, kad skaitytojai, reaguodami į tekstą, įterpia savo asmenines idėjas, jausmus, mintis ir patirtį kartu su teksto žodžiais, vaizdais ir idėjomis. Skaitytojai turi galimybę kalbėti su kitais skaitytojais ir apmąstyti tai, ką galvoja, taip plečiasi jų atsakymai ir gilėja supratimas.

Isbell ir kt., (2004) atliko tyrimą, kurio metu siekė išsiaiškinti, kaip pasakojimas ir istorijų skaitymas veikia 3-5 metų amžiaus vaikų kalbos raidą ir pasakų supratimą. Tyrimo metu dvi vaikų grupės išklausė tas pačias 24 istorijas. A grupė girdėjo pasakojamas istorijas, o B grupė - skaitomas iš knygos. Vaikai turėjo perpasakoti girdėtą istoriją arba ją sukurti naudojant bežodės knygas. Šis tyrimas davė teigiamą rezultatą, kadangi tiek pasakojimas, tiek istorijų skaitymas leido jiems patobulėti sakytinės kalbos srityje, o skirtumai tarp minėtų dviejų grupių atskleidė, kad maži vaikai, kurie girdėjo pasakojimas istorijas geriau jas suprato, o grupė kuri skaitė pasakas geriau suprato kalbos sudėtingumą (Isbell ir kt., 2004).

Natale (2018) atliko tyrimą, kurio metu siekė išsiaiškinti, kaip bežodės knygos lavina vaikų komunikacinius įgūdžius. Tyrimo metu, ji naudojo bežodės knygas, ir stebėjo mokinių progresą įtraukiant jas į kasdienes veiklas. Jos sukurta struktūra sukūrė aplinką, kuri buvo palankesnė mokiniams bendradarbiauti kartu socialiai konstruoti žinias, o tai taip pat skatino raštingumo ugdymą (Wiseman ir kt., 2018). Skaitymo metu mokiniai sugebėjo parodyti, kad įgijo naujų žinių, išplėtojo žodyną. Tyrimo pabaigoje, visi mokiniai bežodėse knygose ėmė "skaityti" sakinius, o ne keliais žodžiais, taip pat gebėjo įsivaizduoti dialogą tarp veikėjų ir naudodamiesi savitu teksto supratimu, pasakodami jungė knygos puslapius susiedami juos tarpusavyje. Tolesnė duomenų analizė parodė, kad mokiniai ugdė sakytinę kalbą, kalbos įgūdžius, todėl pagerėjo teksto samprata ir gebėjimas žodžiu pasakoti istoriją. Plėsdami savo žodyną, kaupdami pagrindines žinias, dalyvaudami ir įgydami įgūdžių (pavyzdžiui, daryti išvadas, įterpti dialogus ir kt.) jie tai pat pagerino savo komunikacinius įgūdžius, kuriuos galės panaudoti bendraujant su savo bendraamžiais arba suaugusiais. Šios knygos yra pilnos spalvingų iliustracijų, kiekvienas puslapis yra patrauklus savo spalvomis, o tai motyvuoja vaikus pasakoti matomą istoriją naudojant savo patirtį.

Guichot - Muñoz et. al., (2020) atliko tyrimą, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, ar vaikai geba individualiai perskaityti bežodės knygas ir kokią naudą teikia skaitymas, ne tik ugdymo įstaigose, bet ir šeimoje. Teksto ir iliustracijų tarpusavio sąveika yra labai svarbi. Braid ir Finch (2015) vertino, kaip žodžiai ir iliustracijos veikia kartu. Garsinio skaitymo ir grupinių diskusijų tyrimo rezultatai parodė, kaip bežodės knygos įtraukia mokinius ir skatina pokalbius su labiau išplėtotomis sąvokomis. Šias knygas galima skaityti ne tik vienam, tačiau ir keliems asmenims, toks skaitymas ugdo kalbėjimo dialogu gebėjimą, pasakojimo kūrimą ir detalių aptarimą kartu.

Bežodžių knygų naudojimas galėti būti naudingas visiems pradedantiems mokytis kalbos ir tai yra puikus šalinis žodyno plėtrai (Dickinson ir Smith, 1994, Terwinghe, 2021, Wagner, 2013). Vaikams nereikia skaityti teksto, nes iliustracijos suteikia vaizdinių ženklų,

kuriais pasikliaudami vaikai aiškina istorijos įvykius, daro išvadas pagal veikėjo mimikas ar kitus bruožus (Collins, Glover, 2015).

Kuomet technologijos vis labiau skverbiasi į mūsų pasaulį, mes prarandame esminį gebėjimą, gyvą bendravimą su žmonėmis. Psichologinius tyrimus atliekančios tyrėjos Toor ir Hanif (2021) atliko mokslinį tyrimą apie pedagogų pokalbius, tiriant vaikų psichinę būseną ikimokykliniame amžiuje, naudojant bežodes knygas. Moksliškai įrodyta, kad šių knygų skaitymas ir naudojimas, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, ne tik skatina juos būti kūrybiškesniais, plečia žodyną, bet ir gerina vaikų komunikacinius gebėjimus ir skatina jų ankstyvąjį raštingumą. Kad bendravimo įgūdžiai būtų kuo geresni, juos reikia ugdyti nuo mažens, todėl ikimokyklinio amžiaus vaikams, pasakojimo menas yra puiki galimybė tyrinėti ir tobulėti šioje srityje (Žičkevičienė, Bagdonas, 2020). Pasakojimams kurti nereikia jokios specialios įrangos, tik vaizduotės, klausymo bei kalbėjimo galios. Kaip mokymo (si) priemonė, pasakojimas gali paskatinti mokinius tyrinėti savo išraiškos galimybes, sustiprinti vaiko gebėjimą aiškiai ir suprantamai perteikti mintis ir jausmus (Mokhtar et.al., 2011). Ši veikla mokiniams naudinga ne tik tuo, kad suteikia jiems meninės patirties, bet ir tuo, kad padeda ugdyti kasdienio gyvenimo įgūdžius. Istorijos yra įdomios ir motyvuojančios, todėl pritraukia klausytojus ir skatina bendravimą. Kaip pasakotojai, mokiniai turi galimybę daryti viską - skaityti, klausytis ir kalbėti. Atpalaiduojanti atmosfera ir gyva pasakojimų kuriama aplinka, skatina mokinius kalbėtis ir diskutuoti tarpusavyje, jie smagiai praleidžia laiką eksperimentuodami su balsu, veido išraiškomis, emocijomis ir gestais. Kai jie pristato savo istoriją, klausymosi menas tampa abipusiu, naudodami akių kontaktą ir kūno kalbą šie pasakotojai bendrauja su auditorija. Kai mokiniai pasakoja ir klausosi istorijos, jie įsitraukia į istoriją ir pamiršta apie juos supančią aplinką, ima labiau pasitikėti savimi, geba kūrybiškai save išreikšti. Šią išmoktą veiklą ir įgūdžius jie galės naudoti visoje mokymosi eigoje ir tolimesniame savo gyvenime (Harriot, Martin, 2004). Mokhtar ir kt., (2011) tyrimo rezultatai atskleidė, kad netgi silpnesnius gebėjimus turintys mokiniai stengėsi perfrazuoti sakinius, o sakiniai kiekviename pristatyme keitėsi, tai įrodė, kad to daryti jie nesimokė atmintinai. Taip pat, mokiniai pademonstravo, kad ėmė vis labiau pasitikėti savimi, savo pasakojimu ir klausytojais, o galiausiai perteikiant savo istoriją, mokiniai įtraukė ir neverbalinę kalbą. Taigi, analizė parodė, kad istorijų pasakojimas yra veiksminga priemonė komunikaciniams įgūdžiams tobulinti, kuri tuo pačiu padeda mokiniams pagerinti jų savivertę ir stiprinti jų pasitikėjimą savimi, o tai leidžia sklandžiau bendrauti su aplinkiniais. Jie taip pat padarė pažangą ir neverbalinės kalbos vartojime (Mokhtar et al., 2011). Apklausus ikimokyklinio ugdymo pedagogus paaiškėjo, kad vaikai mėgsta dalintis mintimis apie skaitytas istorijas pasitelkiant

savo kūrybiškumą, todėl bežodžių knygų skaitymas daro teigiamą įtaką vaikų estetiniam ir kūrybiškumo ugdymui (Ching et. al., 2016).

Arif ir Hashim (2008) taip pat atliko tyrimą, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, kaip vaikas reaguoja į bežodėse knygose pavaizduotus veikėjus ir vaizdinius ypatumus, ir kokius pasakojimus vaikas sugeba sukurti iš šių knygų. Užsiėmimų metu, tyrėjai uždavinėjo klausimus ir atsakinėjo į vaiko komentarus, taip pat buvo stebima vaiko intonacijų kaita pasakojant istoriją ir komentuojant kai kuriuos istorijos veikėjus, vaiko veido išraiška, kai jis stengėsi suprasti ir susieti pasakojimą su istorija, taip pat fiziniai (rankų ir kūno) judesiai pasakojant istoriją. Kuomet vaikas matydavo iliustraciją, kurioje pavaizduotas daiktas, tačiau tikslaus pavadinimo nežinojo, jis stengdavosi savo kūno ir rankų judesiais pademonstruoti, kokia yra šio daikto paskirtis.

Taigi, naudojant bežodės knygas, kiekvienas galime sukurti savo individualias ir skirtingas istorijas, pagal tai, kaip tuo momentu mes jaučiamės ir su koku daiktu ar vieta, tai mums asocijuojasi. Pasak Lewis (2001), maži vaikai tiek su suaugusio, tiek be jo pagalbos, žaidžiant įtraukdami tekstus gali kalbą išmokti savarankiškai. Lewis (2001) tyrimas parodė, kad skaitymas prasideda ne nuo žodžių. Šiuo atveju vaikas, kuris buvo vadinamas neskaitančiu, sugebėjo suprasti pasakojimus neiššifravęs tekstų. Nors jo pasakojimai negali būti laikomi gramatiškai taisyklingais, ir kartais jie buvo anglų ir pirmosios berniuko kalbų mišinys, jie buvo turtingi nuorodomis į rašytinį žodį, vaizdinių ir kitų jo kasdienybę sudarančių patirčių visumą.

Besiformuojantis raštingumas prasideda ikimokykliniame amžiuje ir yra labai svarbus, kad vaikai suprastų, kaip skaityti ir rašyti ankstyvame amžiuje. Jis prasideda vaikui gimus ir stiprėja stebint ir dalyvaujant raštingumo veikloje (Justice ir Kaderavek, 2002). Vaikai gali patirti raštingumą, kai klausosi kito žmogaus skaitomos knygos, žiūrėdami į istorijos paveikslėlius. Net kasdieninė kalba ir bendravimas suteikia vaikams raštingumo pavyzdžių. Raštingumas yra kiekvienos dienos dalis klasėje ir už jo ribų. Šiuo metu yra pripažinta, kad bežodės knygos gali būti naudojamos įvairioms formoms ugdyti pavyzdžiui, jos padeda išryškinti estetiškes vaizdo savybes, o konkrečiai mažiems vaikams, knygos su paveikslėliais, padeda pradmenis ugdant ankstyvąjį raštingumą, šios knygos taip pat yra laikomos puikia ugdymo priemone vaikams turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. (Arizpe, Ryan, 2017). Vaikai, kurių ikimokyklinio ugdymo pedagogai skatino juos mąstyti apie veikėjų motyvus, įsitraukimą analizuoti įvykių seką ir sieti pasakojimą istoriją su asmenine patirtimi, mokslo metų pabaigoje įgijo pažangesnį kalbos ir raštingumo įgūdžių, palyginti su vaikais, kurių pedagogai taikė didaktinį mokymo(si) stilių (Schick, 2015).

Kaip rašoma ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014) rašytinę kalbą perprasti vaikams padeda individualus veikimas juos supančioje aplinkoje, kuomet atsiranda

noras savarankiškai ką nors perskaityti. Skaitymas ikimokyklinio amžiaus vaikams prasideda nuo pirmųjų raidžių ar simbolių atpažinimo ir jų siejimo su garsais. Kad kelias link sėkmingo skaitymo būtų lengvesnis, reikia nuo pat pradžių skatinti vaikus reflektuoti. Pagal vaikų amžių išskiriamos sritys, kaip galima nusakyti vaiko skaitymo kelią (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014). Vaiko skaitymo kelias nusakomas taip:

- Iki trijų metų amžiaus - „knygelių vartymas, iliustracijų objektų atpažinimas, įvardijimas“;
- Ketvirtaisiais metais - „parašyto vardo įsiminimas ir paskaitymas, paprastų žodžių įsiminimas ir skaitinėjimas, vaizdavimas, kad skaito, pasakodamas apie iliustracijas“;
- Penktaisiais metais - „kelių žodelių (reklamų, užrašų atpažinimas, klausinėjimas, kas parašyta, perskaitytos istorijos pasakojimas, vaizduojant, kad skaito)“;
- Šeštaisiais metais - pasakytų ir parašytų paprastų žodelių atpažinimas, skaitinėjimas, domėjimasis spausdintais žodeliais, juos sudarančiomis raidėmis“.

Norint ugdyti ankstyvojo raštingumo gebėjimus, vaikui reikia reguliariai skaityti po knygą per dieną. Skaitydami knygą, vaikui turi būti leidžiama ją laikyti, užtikrinti galimybę atidžiai žiūrėti į tekstą ir vartyti puslapius (Ates ir Nüket, 2018). Be to, tėvai ir pedagogai turi užtikrinti galimybes, kad vaikai turėtų tokią aplinką, kurioje drąsiai reikėtų savo pasakojimus ir pradėtų ugdyti ankstyvojo raštingumo galimybes (Smith ir kt., 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad naudodami bežodės knygas ir kurdami istorijas, vaikai plėtoja savo žodyną ir išmoksta, kada ir kur vartoti tam tikrus žodžius ir frazes, o tai lavina jų komunikacinius gebėjimus ne tik su bendraamžiais, bet ir su suaugusiais. Tyrimų analizės parodė, kad istorijų pasakojimas yra veiksminga priemonė komunikaciniams įgūdžiams tobulinti, kuri tuo pačiu padeda mokiniams stiprinti jų pasitikėjimą savimi, sklandžiau bendrauti su aplinkiniais.

2.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinių emocinių kompetencijų ugdymas taikant bežodės knygas

Padėti vaikams ugdytis socialines – emocines kompetencijas, gali padėti ikimokykliniame ugdyme naudojamos bežodės knygos. Naudojant knygas bežodės knygas su paveikslėliais, mokiniai gali vienodai įsitraukti į mokymo procesą, o visi besimokantieji stebėdami paveikslėlius, gali laisvai dalintis savo supratimu. Braid ir Finch (2015) tyrimo duomenys rodo, kad pedagogams į mokymo(si) procesą įtraukiant bežodės knygas, skatinami

socialiniai - emociniai įgūdžiai. Mažesnis simbolių skaičius leidžia besimokantiejiems giliau analizuoti savo reakcijas ir nuostatas, pagalvoti apie galimą veiksmų priežastį ir padeda išreikšti įvairias emocijas, tokias kaip, meilę, empatiją, gėdą, dėkingumą (Serafini, 2014). O bežodėse knygose pateiktas žodžių žaismas ir humoras, paskatina nenorinčius skaityti vaikus, sieja skaitymą su maloniais momentais, kadangi vaikai labiau įsitraukia pagerėja jų supratimas. Kadangi juokas atveria bendravimą, skatinamas pasitikėjimas ir tai tampa suartinanti veikla, o taip gali būti sumažinama įtampa, daromas poveikis socialinėms – emocinėms kompetencijoms (The power of picture books, 2021). Bežodėms knygoms būdinga tai, kad jos pasižymi gausia vaizdų kalba, kuri moko vaikus pasitelkiant vaizduotę savaip interpretuoti matomas iliustracijas, taip mokydama juos teisingai įvardinti veikėjų jaučiamas emocijas ir stengtis įžvelgti to priežastis.

Skaitymas su suaugusiais nuolat veikia bendravimą ir formuoja stiprią savivertę, lengvesnį mokymąsi, kitų pažinimą ir pozityvų požiūrį į pasaulį. Jeigu kasdien būtų leidžiama vaikams, pagal paveikslėlius, kurti savo istorijas, didesnis dėmesys būtų skiriamas vaiko emocinių ir intelektinių gebėjimų ugdymui. Jau nuo pirmųjų gyvenimo metų kūdikiai patiria ir išreiškia pagrindines emocijas: džiaugsmą, pyktį, liūdesį ir baimę, kurie atitinkamai atsiranda pirmaisiais gyvenimo metais. Mokslininkai teigia, kad jausmų įrodymai gali būti pastebėti su kūno kalba. Jaunesnio amžiaus skaitytojams, bežodės knygos su paveikslėliais yra puiki priemonė, kuri vaizdinių elementų pagalba padeda vaikams perteikti jausmus ir literatūrinį žodį (Shi, 2019), jausmų pažinimas yra labai svarbus mokymosi įgūdis, kurį reikia ugdyti ankstyvojoje vaikystėje, nes jis duoda naudą mūsų pažinimui ir padeda išmokti gyvybiškai svarbių emocijų reguliavimo įgūdžių (Flores, 2021). Personažai ir vaizdiniai elementai gali būti simboliai, padedantys atpažinti savo asmeninę patirtį, nes pasakojime naudojamos metaforos ir humoras (Akgün ir Karaman, 2019). Emocijų pažinimas padeda geriau suprasti vienas kito jaučiamas emocijas (Zambo ir Hansen, 2007). Vaikai savo emocijas sieja su juos supančia patirtimi ar situacijomis, o didėjant kalbos gebėjimams, jie labiau pasirengę išreikšti savo jausmus (Landy, 2002). Kad bežodės knygos skatintų vaikus ugdytis socialines – emocines kompetencijas svarbu skatinti vaikus reflektuoti, klausinėti ir aptarti tekstą kaip savitą, daugiasluoksnę struktūrą, tuomet tekstas, kuris bus išgyvenamas estetiškai, suteiks vaikams dvasinį pasitenkinimą, grožio pajautimą, plės jo emocinį patyrimą, o tuo pačiu bus įgyvendinami ir kiti ugdomi tikslai. Taip pat, autoriai pabrėžia, kad pedagogas turi turėti atitinkamas žinias kaip skatinti vaikus aptarti patirtus jausmus, nes vaikams dažnai yra labai sunku pradėti išreikšti savo jausmus, o lengviau tai daryt sekasi atliekant kokią nors veiklą. Būtent todėl, bežodės knygos ir gali būti ta veikla, kuri skatintų vaikus atviriau kalbėti apie jų patiriamus jausmus, nes pasitelkiant paveikslėlius vaikai iš veikėjo, kuris pavaizduotas knygoje,

perspektyvos gali drąsiai kalbėti ir išreikšti patiriamas emocijas (Sungailienė, Solovjovienė, 2014). Gebėjimas reguliuoti savo emocijas turi didžiulį pasitikėjimo savimi poveikį, geresnius mokymosi rezultatus ir socialinę sąveiką (Housman et al., 2018). Emocinio savęs pažinimo ugdymas yra pradinis taškas, siekiant dalytis emocijomis ir vėliau susidoroti su asmeniniais sunkumais, o savo jausmų pažinimas yra gyvenimo įgūdžių mokymosi pradžia (Akgün ir Karaman, 2019). Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės gerovės mokymas yra procesas, apimantis asmeninius apmąstymus, įtraukimą, sąveiką, santykius, kūrybiškumą ir bendruomenės kūrimą, pedagogai turėtų tam skirti daugiau laiko ir mokyti vaikus, kaip atpažinti ir įvardinti savo emocijas, šiam tikslui pasiekti galima naudoti bežodės knygas, nes ši priemonė tinka individualiam mokymuisi, pedagogo ir mokinio sąveikai ir bendraamžių diskusijoms (Flores, 2021). Skaitant šias knygas, pasakojimas yra visiška skaitytojo fantazijos išreiškimo erdvė, šios knygos neįdeda pasakotojo į jokių rėmus, todėl pasakojimai gali būti kuriami juokingai, naudojant dainas, kūno perkusiją arba veido išraiškas, nes būtent humoras leidžia vaikams lengviau tvarkytis su stresu, patiriamu nerimu arba pykčiu, todėl tai išreikšti vaikams tampa daug lengviau (Liubertienė, Kunickienė, Kupriūnienė, 2015). Naudojant bežodės knygas nereikėtų vengti kalbėti ir apie baimes ir nemalonius dalykus, kadangi tai yra natūralus dalykas, knygos yra saugi vieta kalbėti tokiomis temomis, taip vaikai geriau parengiami gyvenimui, įgauna supratimą, kaip atskirti blogus dalykus nuo gerų, plečia savo savimonę ir socialinį sąmoningumą, svarbiausia vaikus mokyti įvardinti ir padėti jiems susitvarkyti su jų baimėmis (The power of pictures books, 2021).

Vaikų savimonė atspindi jų supratimą apie supančią aplinką ir padėti visuomenėje. Tai yra būtina socializacijos sąlyga asmenybės tobulėjimui. Savęs suvokimas turi įtakos vaikų socialiniam elgesiui ir socialinei adaptacijai (Zins ir kt., 2004, Ching ir kt., 2016). Savęs suvokimas nėra įgimtas, jis formuojasi sąveikaujant su objektyvia socialine aplinka. Ching, Cheng ir Chou (2016) atliktas tyrimas parodė, kad paveikslėlių knygų skaitymas padėjo vaikams tinkamai save suprasti ir vertinti teigiamai, o remdamiesi tinkamu savęs vertinimu, vaikai galėtų išmokyti tinkamai vertinti kitus. Mokslininkų Ching, Cheng ir Chou (2016) atlikto tyrimo metu, vaikai galėjo laisvai pateikti idėjas, kad jie galėtų visapusiškai išreikšti savo mintis, emocijas ir paaiškinimus, tyrime dalyvaujantiems vaikams taip pat buvo leista piešti arba vaidinti savo mintis ir jausmus, šioje veikloje vaikai turėjo galimybę labiau įsigilinti į save ir praturtinti vidinį pasaulį. Skaitydami bežodės knygas, tyrėjai visada atsakydavo į vaikams padaršinamaisiais žodžiais, kad vaikai formuotų teigiamą savęs supratimą, šis procesas leido vaikams išsivaduoti iš egocentriškumo. Pirmiausia, jie mėgdžiojo istorijos veikėjų veiksmus, o paskui išmoko konstruktyviais būdais spręsti konfliktus ir valdyti tarpasmeninius santykius. Bežodės knygos tarnavo kaip priemonė, o skaitymo veikla, kuri buvo sujungta su žaidimu,

leido vaikams įgyti gilesnę patirtį ir suprasti pateiktą medžiagą, šiame procese vaikai gali patirti tai, ko negalėtų patirti realiame gyvenime. Praplėstas vaikų akiratis praturtinta gyvenimo patirtis, o įgytas žinias ir įgūdžius būtų galima perkelti į savo kasdieninį gyvenimą (Sükran, 2015).

Socialinė žaidimų praktika nustato tam tikrus gyvenimo scenarijus, kuriuose vaikai galėtų suprasti paprastus socialinius santykius, imtis iniciatyvos spręsti problemas (Sükran, 2015). Su žaidimu sujungtas bežodžių knygų skaitymas atvėrė diskusijas, kurių metu vaikai galėjo laisvai reikšti savo idėjas ir užduoti klausimus. Knygose vaizduojamos iliustracijos pilnos žodžių, emocinių posakių, drąsos, pasitikėjimo ir optimizmo, visi šie elementai formuoja sektiną pavyzdį vaikams. Knygos buvo naudojamos siekiant padėti vaikams ugdyti savo savimone (pvz., „kas aš esu“ ir „kaip aš esu“), socialinius įgūdžius (pvz., kaip pasveikinti su kitais, jų atsiprašyti ir mokytis dalintis), prisitaikyti prie naujos aplinkos, pripažinti savo emocijas, kontroliuoti emocijas (pvz., noras surasti bendrą sprendimą su bendraamžiais, atpažinti kitų patiriamas emocijas ir jausmus ir pateikti tinkamus atsakymus) (Ching, Cheng, Chou (2016)

Paveikslėlių knygų skaitymas gali veiksmingai skatinti vaikų socialinį bendravimą ir tinkamai valdyti išsūkius keliantį elgesį (Zuo ir kt. 2019). Tai skatina vaikų savimone, tarpasmeninius santykius ir socialinių taisyklių supratimą. Be to, knygų su paveikslėliais skaitymas galėtų paskatinti ikimokyklinio amžiaus vaikų pro socialų elgesį ir pagerinti socialinį prisitaikymą (Ching ir kt., 2014). Bežodės knygos, per pateiktas iliustracijas ir personažus, moko vaikus kaip suprasti kito jausmus, mokiniai ir pedagogai gali skaityti kartu, dalyvauti diskusijose apie emocijas, (Bintz, Chaghervand, 2022) mokytis suprasti kai pykstama, ieškoti būdų, kaip nusiraminti pačiam ar nuraminti kitą. Pateikiant konfliktiškas situacijas, kuriose išryškėja atsakingas sprendimų priėmimas ir konfliktų sprendimo gebėjimai, leidžia suprasti, kad skirtingi žmonės, tose pačiose situacijose, gali išgyventi skirtingus jausmus, padeda vaikams mokytis atpažinti jausmus iš veido išraiškų, kūno kalbos ir balso tono, atpažinti kada jausmai tampa nevaldomi ir stengtis juos kontroliuoti. Paveikslėlių knygos skatina draugystę, rūpinimąsi vienas kitu, gebėjimą pastovėti už savo draugą ir apginti jį, kai jis pats negali to padaryti, moko atleisti ir jausti dėkingumą.

Socialinių – emocinių kompetencijų ugdymas naudojant bežodės knygas, ugdo gebėjimą pajusti bendraamžius ir kitus juos supančius žmones, moko ieškoti kompromisų, prisitaikyti prie pokyčių, sąlygoja aukštesnį savęs vertinimą ir geresnius santykius, padeda dažniau jaustis laimingais ir žiūrėti į viską optimistiškiau (Liubertienė, Kunickienė, Kupriūnienė, 2015). Sulaukus penkerių – šešerių metų amžiaus vaikai išsiugdo gebėjimą plačiau pažvelgti į savo ir kitų žmonių veiksmų priežastis ir to elgesio padarytus padarinius,

kokia yra tų poelgių priežastis, o tai daro pasitelkdami savo asmeninę patirtį, tačiau svarbu grožinės literatūros kūrinius aptarti kartu su vaikais, kad vaikai išsakytų savo patirtus jausmus ir išgyventas emocijas (Дьячкова, Папина, 2016). Grožinė literatūra, ikimokyklinio amžiaus tarpsnyje, turi didelę įtaką empatijos, jautrumo, savimonės, pasaulėžiūros, bendražmogiškų vertybių formavimuisi. Bežodžių knygų skaitymas taip pat skatina vaikų atsakingą sprendimų priėmimą, ypač kai knyga skaitoma vaidmenimis, nes kaip teigia Švaplenienė (2015), ikimokyklinio amžiaus vaikai, keisdami vaidmenimis, mokosi spręsti konfliktus, siekti bendrų tikslų, o vaidmeninis metodas modeliuoja socialinius vaidmenis, kurie leidžia vaikams įsijausti į kitą žmogų, suprasti jausmų ir elgesio tarpusavyje susijusius ryšius. Taip pat, pasitelkus vaidmeninį skaitymą, jis gali būti ir kaip teatrinė veikla, kurioje vaikai keičia savo balso toną, veido išraiškas, taip stengdamiesi kuo labiau perteikti pasakojamą istoriją, o būtent ši veikla, leidžia bendraamžius geriau pažinti naudojant personažus, stebint veide besikeičiančias mimikas, tarp vaikų iškyla konfliktai ir jų sprendimo būdai, kurie vaikus skatina būti tolerantiškais, tinkamai bendrauti, lavinti fantaziją ir kūrybiškumą (Lipskienė, 2015). Taikant vaidmeninį skaitymą kaip empatijos raiškos metodą, pasireiškia keli dažniausiai pasikartojantys požymiai tokie kaip: pasitikėjimas kitais ir savimi, mandagus bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais, mokiniai labiau sukoncentruoja dėmesį, atsiranda gebėjimas išklausti kitus, mokomasi laikytis bendrų nustatytų taisyklių, o šiek tiek mažiau pasireiškia gebėjimas suprasti poreikį atjausti (Paliulytė, 2015). Kaip teigia Goleman (2009), tam, kad gerai galėtume pažinti kitų jausmus, asmeniškai patiems reikia pajusti save, atskirti išgyvenamus jausmus, nes kol patys nesusipažinsime su savo patiriamais jausmais, negalėsime įvardinti ką jaučia kiti. Taip išsiskiriamos dvi empatijos formos, pirmoji yra pažintinė arba kognityvinė, kuri leidžia suprasti kito jausmus ir emocines būsenas ir antroji – emocinė, kai išreiškiamas gebėjimas įsijausti į emocinę būseną (Movsesjan ir kt., 2014). Būtent bežodės knygos ir leidžia vaikams susipažinti su emocijomis, nes matant paveikslėlius, vaikai stengiasi įvardinti kokius jausmus jaučia personažas, o tik vėliau samprotauja, kokios priežastys galėjo lemti tam tikras patiriamas emocijas.

Paveikslėlių knygos gali būti kaip mokymo priemonė kalbant apie žmonių įvairovę ir jų priėmimą, patiriamas patyčias ar negalią (Bianquin, Sacchi, 2017). Dolan (2014) paantrina, kad paveikslėlių knygos gali būti galinga tarpkultūrinio ugdymo priemonė, o Fernández, Martín ir Fernández (2019) paveikslėlių knygas taip pat laiko viena iš geriausių priemonių, propaguoti pamatines tarpkultūrinio ugdymo vertybes, nes jos palieka laisvę reikštis vaizduotei ir nereikalauja gebėjimo viską giliai apmąstyti. Pedagogai turi taikyti tokius tekstus, kad ugdytų mokinius apie kultūrinę įvairovę bei supažindintų su jų pagrindais. Literatūra turi atliepti mokinių poreikius, nes kai jie pasirenka kultūrą atspindinčią literatūrą, o paskui ją

naudoja ugdydami mokinius, suteikiama galimybė pažinti savo ir kitų socialinę ir kultūrinę aplinką. (Fernández ir kt., 2019). Suteikiant mokiniams galimybę skaityti knygas, parašytas apie jų kultūros žmones, galima įtraukti jų emocijas ir paskatinti juos susirasti jiems patinkančią literatūrą (Reese, Harris, 1997). Jų emocijų įtraukimas yra pagrindinis veiksnys, padedantis sėkmingai įgyvendinti socialinių - emocinių kompetencijų ugdymą. Mokinių dažnai prašoma susieti tai, ką jie skaito, todėl svarbu, kad jie galėtų rasti personažus ir situacijas, kurias galėtų susieti su skaitomu tekstu. Kelly ir kt., (2020) tyrimo rezultatai atskleidė, kad po knygų skaitymo, mokiniai geba įvardinti skirtumus tarp asmenų iš kitos kultūrinės aplinkos. Nustatyta, kad kuo daugiau mokiniai susitapatino su veikėjais, tuo labiau jie sugebėjo įsijausti į scenarijus, suprasti kultūrinius skirtumus ir išvelgti save tekste. Tai paskatino praturtinti pokalbius tarp mokinių ir pedagogų, o mokinių rašiniuose atsirado platesnis žodynas ir savi refleksija. Šis tyrimas atskleidė, kad kruopščiai parenkant tekstus ir pateikiant įtraukiančius kritinio mąstymo klausimus, sukuriamas turiningas dialogas, bei suteikiama galimybė puslapiuose pamatyti save, savo bendraamžius, bei susipažinti su kultūrų įvairove.

Apibendrinant galima teigti, kad bežodžių knygų naudojimas teigiamai veikia vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymąsi ikimokykliniame amžiuje, nes pasitelkiant šias knygas ugdoma savimonė – vaikai tyrinėdami paveikslėlius geba atpažinti jausmus, juos įvardinti ir suprasti kaip tai veikia elgesį. Taip pat ugdoma vaikų empatija kitų atžvilgiu, naudojant bežodės knygas, mokoma pažiūrėti į viską iš kito žmogaus arba veikėjo perspektyvos, skatinama pro sociali elgsena. Taip pat šios knygos skatina susipažinti su mus supančia kultūrine įvairove. Kaip bežodės knygos skatina vaikų savitvardą, tai nusakančių šaltinių rasti nepavyko, tačiau galima daryti prielaidą, kad šios knygos moko vaikus valdyti savo emocijas ir elgesį siekiant tikslų, valdyti savo impulsyvumą ir stengtis išvelgti platesnę pasakojimo temą, taip pat moko motyvacijos ir disciplinos, nes šių knygų skaitymas reikalauja didelio susikaupimo.

3. PEDAGOGŲ PATIRTYS NAUDOJANT BEŽODES KNYGAS IKIMOKYKLINIAME AMŽIUJE, UGDANT SOCIALINES – EMOCINES KOMPETENCIJAS

Šiame skyriuje bus analizuojamos pedagogų patirtys naudojant bežodes knygas ikimokykliniame amžiuje - ugdant socialines – emocines kompetencijas. Tyrimas atliekamas siekiant išsiaiškinti, kokią naudą ikimokyklinio amžiaus vaikams teikia bežodžiai tekstai, kokių tikslų ir kokiais būdais ikimokyklinio ugdymo pedagogai naudoja bežodes knygas, kokias socialines – emocines kompetencijas pedagogai ugdo ikimokyklinio amžiaus vaikams ir kokius būdus pasitelkia šio tikslo įgyvendinimui. Informantų pasisakymuose atsispindi jų pedagoginio darbo patirtis, kaip pasitelkiant bežodes knygas ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas.

3.1. Tyrimo metodologija

Pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, kurį taikant yra atrandamas platus potyrių ir reikšmių turinys (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 457). Kokybinis tyrimas yra labai individualizuotas, nes jame nepateikiami vienareikšmiški atsakymai, tada kokybinis tyrimas padeda atskleisti skirtingas praktikas ir požiūrius. Kokybinis tyrimas atliekamas tada, kai, pasitelkiant atvirus klausimus, norima sužinoti tai, ko negalima pamatyti tiesiogiai pvz.: jausmai, mintys, elgesys ir sąveikos (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 15). Kadangi norima ištirti pedagogų požiūrį į ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymą pasitelkiant bežodes knygas, kiekvienas informanto atsakymas suteikia galimybę ištirti pedagogo patirtį ir požiūrį. Kokybinio tyrimo privalumai yra tai, kad nereikalaujama daug materialinių sąnaudų, suteikia galimybę gauti įvairiapusę informaciją, išryškinami unikalūs faktai (Tidikis, 2003, p.366). Šiame darbe yra laikomasi požiūrio, kad bežodėmis knygomis galima ugdyti daugelį vaikų gebėjimų taip pat ir socialines - emocines kompetencijas, todėl šiuo tyrimu, pasitelkiant atvirus klausimus, pedagogų požiūrį ir žinias atskleidžiama kaip ir kokiais būdais naudojant bežodes knygas pedagogai ugdo ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas.

3.1.1. Tyrimo imtis

Tyrimo imties dydis priklauso nuo tyrimo detalumo, pasirinktos tyrimo strategijos, renkamų duomenų informatyvumo ir jų rinkimo metodo (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Šiame tyrime imties dydis buvo nustatytas prisotinimo principu: interviu atliekami iki tol, kol gaunama informacija kartojasi ir nepateikia dar neanalizuotų minčių, kurios susijusios su tyrimo tikslu.

Informantai buvo pasirenkami atsižvelgiant į tikslinę imtį, kuri sudaryta remiantis tyrėjo nustatytais kriterijais. Pasirinkti du kriterijai:

- ikimokyklinio ugdymo pedagogai ugdymo įstaigoje dirba ne trumpiau nei trejus metus;
- pedagogai dirba Vilniaus miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Tyrime dalyvavę informantai atitiko išsikeltus kriterijus. Tyrimo dalyviai buvo rasti bendraujant su ikimokyklinio ugdymo pedagogais, kolegomis, kurie taip pat siūlė savo draugus, kurie taip pa dirba ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys pateikiami 1 lentelėje. Tyrime dalyvavo 14 ikimokyklinio ugdymo pedagogų, visi informantai buvo moteriškos lyties, amžius nuo 25-41 metų. Analizuojant tyrimo dalyvių demografinius duomenis, galima pastebėti, kad didžiausios informantų dalies darbo patirtis yra nuo 5 iki 10 metų, o likę apklaustieji turi 10 – 18 metų pedagoginio darbo patirtį.

1 Lentelė. Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys

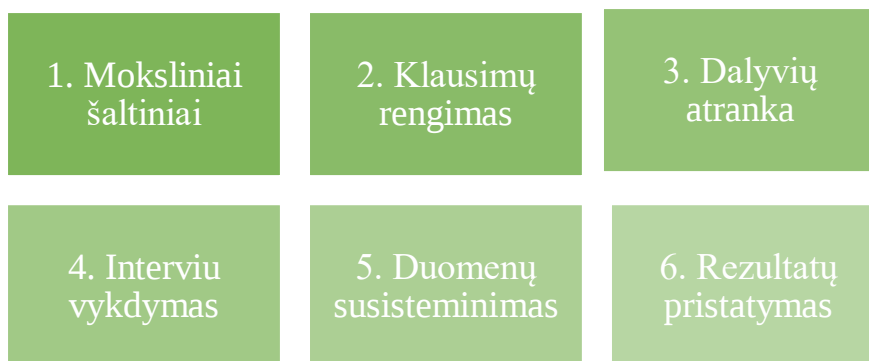
Eil. Nr.	Lytis	Amžius	Darbo patirtis	Kodas
1.	Mot.	40 m.	18 m.	[P1]
2.	Mot.	30 m.	6 m.	[P2]
3.	Mot.	25 m.	5 m.	[P3]
4.	Mot.	36 m.	12 m.	[P4]
5.	Mot.	27 m.	6 m.	[P5]
6.	Mot.	30 m.	7 m.	[P6]
7.	Mot.	33 m.	7 m.	[P7]
8.	Mot.	29 m.	5 m.	[P8]
9.	Mot.	35 m.	13 m.	[P9]
10.	Mot.	35 m.	11 m.	[P10]
11.	Mot.	28 m.	10 m.	[P11]
12.	Mot.	41 m.	15 m.	[P12]
13.	Mot.	25 m.	5 m.	[P13]
14.	Mot.	33 m.	9 m.	[P14]

Tyrimo instrumentas. Ruošiantis atlikti kokybinį interviu pirmiausiai buvo paruošti pusiau struktūruoti interviu klausimai (Žr. Priedas Nr.1).

Pusiau struktūruotą interviu sudarė trys klausimų blokai, kurie sudaryti remiantis sudarytais tyrimo probleminiais klausimais:

Pirmuoju klausimų bloku buvo siekiama išsiaiškinti, kokia bežodžių knygų nauda ikimokyklinio amžiaus vaikams. Antrojo bloko klausimai sudaryti siekiant ištirti, kokių tikslų ikimokyklinio ugdymo pedagogai ugdymo(si) procese naudoja bežodės knygas. Trečiajame klausimų bloke klausimai buvo orientuoti į tai kaip ugdyti socialines – emocines kompetencijas pasitelkiant bežodės knygas.

Tyrimo eiga. Empirinis tyrimas buvo atliekamas vasario – kovo mėnesiais. Dėl susitikimų su informantais buvo tariamasi asmeniškai naudojant socialinius tinklus. Tyrimo dalyviai prieš atliekant interviu buvo supažindinami su tema, bet konkretūs klausimai pateikti nebuvo, taip pat buvo informuojama, kad pokalbis bus įrašomas, tačiau gauti atsakymai neviešinami. Trys kviešti pedagogai dalyvauti tyrime nesutiko, nes jautėsi neturintys ką pasakyti šia tema, arba interviu pasak jų užtruks per ilgai ir jie neturi tam laiko. Didžioji dalis pokalbių vyko ikimokyklinėse įstaigose, kuriose dirbo tyrimo dalyviai, nes patys pedagogai išreiškė tokį norą dėl asmeninio patogumo. Keli interviu vyko prekybos centre, tam pritaikytoje pokalbio erdvėje. Interviu trukdavo nuo 12 iki 30 minučių, Visi interviu, informavus dalyviu, buvo įrašomi į telefono diktofoną ir vėliau transkribuojami. Tyrimo eiga pateikta diagramoje, remiantis (Aleknavičienė, Pocienė ir Šupa, 2020, p. 38).

4 pav. Tyrimo eiga

Šaltinis: sudaryta pagal Aleknavičienė, Pocienė, Šupa, 2020.

Pirmajame etape vyko mokslinių šaltinių analizė, kurios metu buvo siekiama išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumus, socialinių - emocinių kompetencijų ir bežodžių tekstų sampratą, ištirti bežodžių tekstų vaidmenį ugdant komunikavimo kompetenciją ir bežodžių tekstų vaidmenį ugdant socialines – emocines kompetencijas. Išnagrinėti moksliniai šaltiniai padėjo pagrįsti kokybinio tyrimo metodą. Antrajame etape konstruojami interviu klausimai, atsižvelgiant į parašytą teorinę darbo dalį. Trečiajame etape vyko dalyvių atranka, dalyviai buvo atrenkami bendraujant su ikimokyklinio ugdymo pedagogais, kolegomis, kurie taip pat siūlė savo pažįstamus pedagogus. Ketvirtajame etape vyko interviu vykdymas, atsižvelgiant į informantų pageidavimus jiems patogiu laiku buvo atliekami interviu, kuris buvo įrašomas diktofonu. Penktajame etape vyko duomenų susisteminimas, kurio metu gauti informantų atsakymai buvo transkribuojami. Šeštajame etape rezultatų pristatymas, kurio metu gauti duomenys suskirstomi į kategorijas ir subkategorijas bei pateikiami su informantų pasakytais atsakymais – iliustruojančiais teiginiais.

Duomenų analizės metodas. Atliekant interviu atsakymai buvo įrašinėjami tik gavus klausiamojo sutikimą. Interviu atsakymai buvo transkribuojami į kompiuterį, siekiant susisteminti gautą informaciją. Atliekant duomenų analizę pasisakymai buvo skirstomi į teiginius, o visi teiginiai suskirstomi į kategorijas ir subkategorijas, kurios sudarytos atsižvelgiant į darbo temą, tikslą ir uždavinius. Naudojant kontent analizės metodą, tyrimo medžiaga apdorota šiaip punktais (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008):

- Atliktų interviu transkribavimas, teiginių išskyrimas skaitant
- Išskiriamos ir skaidomos kategorijos
- Tekstas suskaidomas į subkategorijas
- Interpretuojami turinio duomenys
- Pateikiamos lentelės su sudarytomis kategorijomis ir subkategorijomis priskiriant dalyvių kodus.

Tyrimo ribotumas. Kadangi interviu buvo atliekami Vilniaus miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tyrimas negali būti vertinamas visapusiškai, nes apklausti tik vieno miesto pedagogai, nebuvo apklausiami vaikai ar jų tėvai (globėjai) ir tikėtina, kad kitų miestų pedagogai, tėvai ir vaikai pateiktų dar įvairesnes savo įžvalgas. Antrasis ribotumas buvo tas, kad labai sunku surasti pedagogų, kurie ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas naudotų bežodės knygas, nes šios knygos, kai kuriems pedagogams vis dar kelia iššūkių, kad galėtų tinkamai jas pritaikyti.

3.1.2. Tyrimo etika

Atliekant tyrimą buvo remiamasi pagrindiniais tyrimo etikos anonimiškumo, savanoriškumo ir konfidencialumo principais. Užtikrinant konfidencialumą, visi kokybiniame tyrime dalyvavę tiriamieji buvo informuoti, kad tyrimas yra anonimiškas ir jokia asmeninė informacija nebus viešinama, gauti rezultatai nebus publikuojami viešai, o naudojami mokslinio tyrimo tikslais ir pateikiami apibendrinti. Taip pat, dalyviai buvo informuoti, kad teisingų ar neteisingų atsakymų nėra, todėl jie drąsiai gali reikšti savo mintis, taip buvo sukurta jauki aplinka, kuri leido dalyviams atsipalaiduoti ir laisvai reikšti savo nuomonę į pateiktus klausimus. Remiantis savanoriškumo principu, tyrimo dalyviai, galėjo nesutikti atlikti interviu. Visi tyrimo dalyviai buvo supažindinami su tyrimo tikslu, eiga (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 59 - 60).

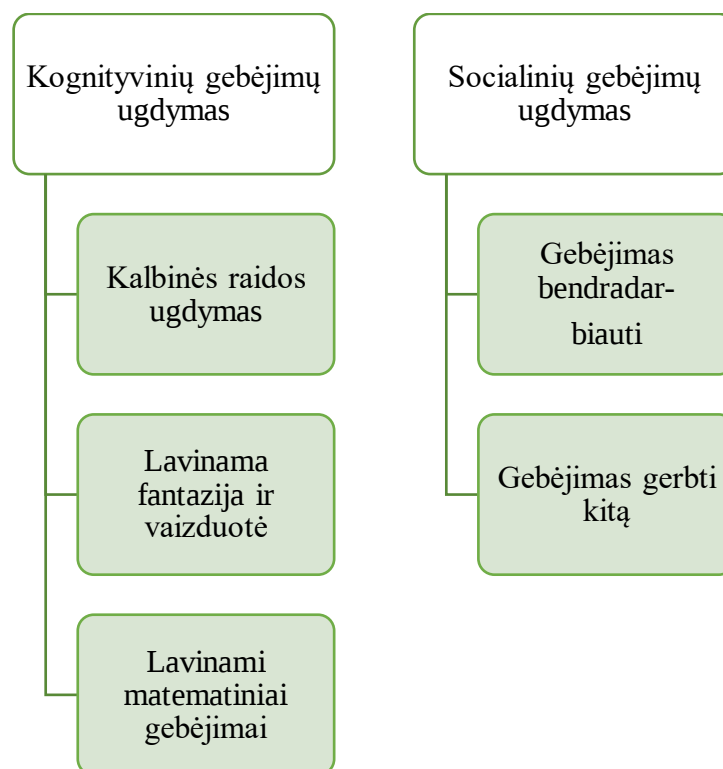
Atliekant tyrimą buvo gerbiama informantų nuomonė, mintys, organizuojamos veiklos ugdant vaikų socialines – emocines kompetencijas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, dalyviai turėjo pilną teisę pasirinkti kaip plačiai ir asmeniškai nori atsakyti į klausimus, vengta spaudimo iš tyrėjo pusės.

Dalyviams, kurie dalyvavo tyrime buvo suteikiami kodai, kurie naudoti duomenų analizavimui. Vykdam pokalbį, buvo stengiamasi užmegzti pasitikėjimą, draugiškus santykius ir nuoširdumą, nes tai skatina informantus suteikti informatyvią ir vertingą informaciją (Kardelis, 2002).

Prieš atliekant interviu, atsižvelgiant į tyrimo dalyvių pageidavimus buvo suderinama jiems patogi vieta ir laikas, paaiškinama koks bus atliekamo interviu tikslas ir kaip bus naudojami duomenys. Su visais tyrimo dalyviais buvo bendraujama mandagiai, pagarbiai jie buvo laikomi lygiaverčiais partneriais.

3.2. Tyrimo duomenų analizė

Tyrimo metu, analizuojant bežodžių knygų naudą ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procese, išryškėjo kategorijos (Žr. Priedas Nr.2): *kognityvinių gebėjimų ugdymas ir socialinių gebėjimų ugdymas*.

5 pav. Vaikų gebėjimų ugdymas

Kategorija: *kognityvinių gebėjimų ugdymas* apima šias subkategorijas: *kalbinės raidos ugdymas, lavinama fantazija ir vaizduotė, lavinami matematiniai gebėjimai*.

Analizuojant duomenis, bežodžių knygų naudą ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procese, pastebima, kad tyrimo dalyviai labiausiai išskyrė, tai, kad bežodės knygos ugdo vaikų fantaziją ir vaizduotę <...> *piešinėliai skatina vaizduotę* <...> [P10] <...> *kai jie ten žiūri tuos paveikslėlius, prisifantazuoja* <...> [P2] <...> *tokios knygos skatina vaikų fantaziją* <...> <...> *išlaisvina savo vaizduotę, tai padeda kartu mokytis fantazuoti* <...> [P5] <...> *tai jos papildo tuo vaizduotės lavinimą* <...> [P8] <...> *ir tai skatina tą vaizduotę suprasti kad yra galimi daug skirtingų variantų* <...> [P11] <...> *pagalbinė priemonė lavinant vaikų vaizduotę ir smalsumą* <...> [P14] <...> *vaizduotę taip pat lavina* <...> *žvelgiant į paveikslėlį gali kurti savo kažkokius vaizdinius* <...> [P4]. Taip pat, didžioji apklaustų pedagogų dalis pažymi, kad ugdymo procese naudojant bežodės knygas ugdoma vaiko kalbinė raida <...> *ypatingai lavina vaiko kalbą* <...> [P10] <...> *yra skatinami kalbėti sakiniiais* <...> [P2] <...> *vaikai kartu vartydami knygą gali kelti diskusiją* <...> [P5] <...> *geba kalbėti, rišti tuos sakinius* <...> [P11] <...> *žodyno turtinimui, sužinant naujų žodžių* <...> [P14] <...> *lavina vaiko kalbą, kalbos raidą* <...> [P6] ir pažintiniai gebėjimai <...> *mokosi ir bando pažinti pasaulį* <...> *žinojimą apie mus supantį pasaulį, tokį ir kažkokį pažinimo aspektą* <...> [P11] <...> *Paveikslėlių knygos puiki priemonė pažinti įvairius gyvūnus, transporto priemones ir kita* <...> [P14] <...>

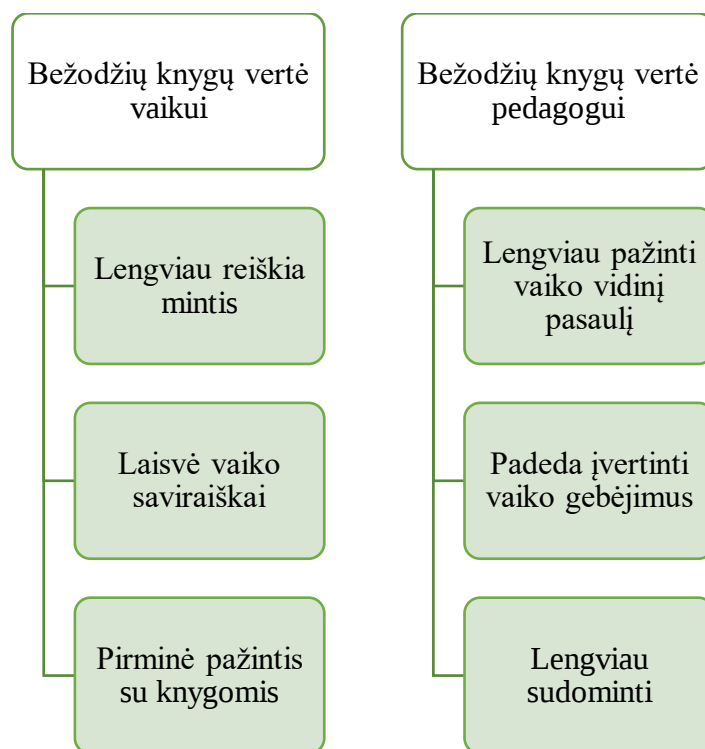
praplečia, tarkim kokie gyvūnėliai ar kažkokios situacijos tai plačiau pamatyt <...> [P12]. Tačiau du iš keturiolikos informantų patvirtino, kad bežodės knygos ikimokyklinio amžiaus vaikams taip pat ugdo matematinį gebėjimą <...> lavina savo erdvinį ir matematinį intelektą <...> [P8] <...> skaičiavimo irgi ugdo dalykus <...> [P6].

Kategorija: *socialinių gebėjimų ugdymas* apima šias subkategorijas: *gebėjimas bendradarbiauti ir gerbti vienas kitą*.

Analizuojant duomenis, bežodžių knygų naudą ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procese, pastebima, kad tyrimo dalyviai labiausiai išskyrė, tai, kad bežodės knygos ugdo gebėjimą bendradarbiauti <...> *jie moka išklaudyti vienas kito <...> <...> vaikams yra smagu bendrauti atvirai draugų būryje <...><...> jie išmoka komunikuoti, bendrauti su draugauti su bendraamžiais <...> [P1] <...> veikti kartu vienas šalia kito <...> [P2] <...> gali drauge vartyti tą knygą drauge aptarti matomus paveikslėlius <...> [P4] <...> susitart, išklaudyti kito nuomonės <...> [P12]. Taip pat daugelis pabrėžė, kad šių knygų pagalba vaikai mokosi gerbti vienas kito išsakytą nuomonę ir priimti kitokius žmones <...> *ne visi vaikai nori pasisakyti, kai kurie drovesni, kai kurie yra aktyvesni <...> <...> kiekvienas galėtų vaikas pasisakyti, kad kiekvienas galėtų išreikšti savo nuomonę <...> [P1] <...> padėti vaikui įsijausti ypač <...> į negalią turinčius personažus, suprasti <...> kokius apribojimus patiria ir kaip yra svarbu aplinkos palaikymas <...> [P3] <...> mokosi išklaudyti kitų nuomonės išsakyti <...> [P12].**

Apibendrinant galima teigti, kad bežodės knygos ugdo įvairius vaikų gebėjimus. Pedagogai pabrėžė, kad bežodės knygas naudojant su ikimokyklinio amžiaus vaikais, jos teikia naudą jų kalbiniais gebėjimams, nes vaikai yra skatinami kalbėti sakiniais, vartydami knygą jie gali įsitraukti į diskusijas, skatinamas jų žodyno turtinimas, vaikai sužino naujų žodžių. Taip pat, knygose vaizduojami paveikslėliai skatina vaiko vaizduotę, nes jie kuria savo vaizdinius ir supranta, kad dalykai gali būti matomi skirtingai. Vartant bežodės knygas, ugdomi ir matematiniai gebėjimai, nes gali bandyti suskaičiuoti matomus objektus. Taip pat šios knygos gali būti puiki priemonė vaikų pažintinių gebėjimų ugdymui, nes šiose knygose vaikai gali susipažinti su transporto priemonėmis, įvairiais gyvūnais ir taip praplėsti savo pasaulio suvokimą. Šios knygos ugdo ir socialinius gebėjimus, nes jų pagalba vaikai geba bendradarbiauti su bendraamžiais, veikti vienas šalia kito, išklaudyti kito nuomonės ir ją priimti. Taip pat supažindina vaikus su žmonėmis turinčiais negalią, moko juos priimti.

Tyrimo metu, buvo siekiama plačiau atskleisti kokia yra bežodžių knygų reikšmė ugdymo procese. Atlikus informantų analizę išryškėjo šios kategorijos (Žr. Priedas Nr.3): *bežodžių knygų vertė vaikui ir bežodžių knygų vertė pedagogui*.

6 pav. Reikšmė ugdymo procese

Analizuojant duomenis, kokia bežodžių knygų reikšmė ugdymo procese yra ikimokyklinio amžiaus vaikams išskirtos šios subkategorijos: *lengviau reiškia mintis*, *laisvė vaiko saviraiškai*, *pirminė pažintis su knygomis*. Didžioji dalis pedagogų pasisakė, jog į ugdymo procese naudojamos bežodės knygos leidžia vaikams laisvai reikšti savo mintis apie tai, kas matoma pavaizduotuose paveikslėliuose, nes būtent jie skatina vaikus drąsiai reikšti savo mintis <...> *jų pagalba tu gali vaiką atskleisti ir padėti jam atsiskleisti ir pasipasakoti* <...> <.... vaikams matant vaizdinį yra lengviau įvardinti skirtingas emocijas <...> [P1] <...> kurdamas pasakojimą reikšdamas savo mintis garsiai transliuodamas <...> [P4] <...> drąsiai reiškia <...> turi tą savo nuomonę <...> [P6] <....> paveikslėliai iškalbingi ir jis tikrai turi ką pasakyti <....> [P7] <...> paveikslėliai sužadina norą kalbėti, pasakoti <...> [P14]. Pedagogai taip pat pridūrė, kad būtent šių knygų naudojimas neįstato vaikų į rėmus ir leidžia viską interpretuoti savaip <...> *patys konstruoja kūrinį ir jungia kažkokių dalykus* <...> [P11] <...> sukurti kažkokią savo istoriją ir savo interpretaciją <...>. O kuriant istorijas jie remiasi tuometiniais savo išgyvenimais ir patiriamomis emocijomis <...> [P1] <...> vaikas gali laisvai pats kurti pagal savo nuotaiką pagal emociją tuometinę pagal išgyvenimus <...> [P4] <...> netalpina į rėmus ir leidžia vaikams patiems sukurti <...> [P5] <...> ir kiekvienas joje galėtų įžvelgti tai, kas jam tą akimirką yra svarbiausia <...> <...> paveikslėliai ir duos jam tokią pradžią į tą pasakojimą ar istoriją <...> [P7]. Trys iš visų apklaustų ikimokyklinio ugdymo pedagogų

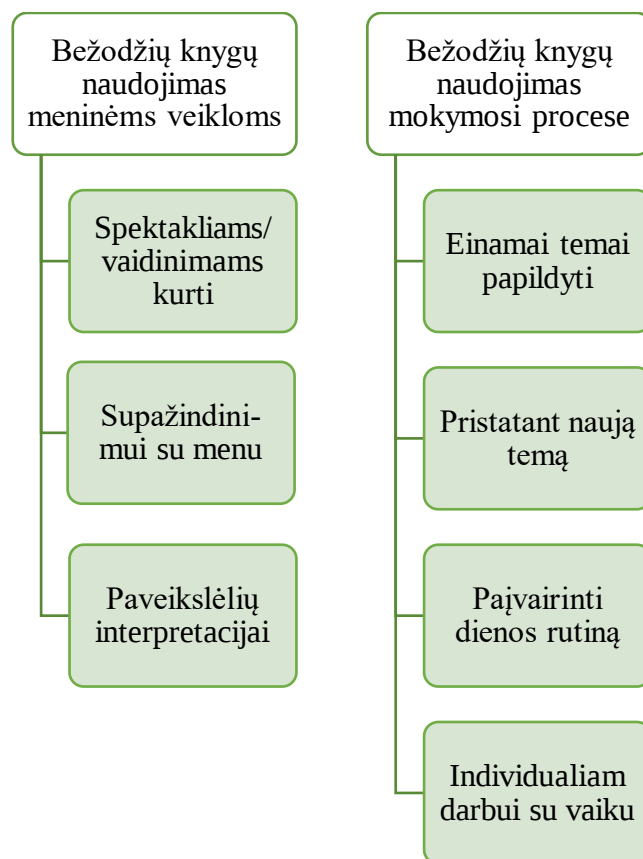
mano, kad šios knygos yra atspirties taškas padedantis vaikams domėtis knygomis ir raidėmis, o šių knygų skaitymas yra tikslingas kelias einant link knygų su tekstu skaitymo <...> *duoda tokį paspirtį šiaip domėtis knygomis* <...> [P11] <...> *pirminis žingsnis apskritai pritraukti susidomėjimą skaityti knygas* <...> [P1] <...> *jis pradeda domėtis raidėmis* <...> [P6] <...> *pagalbinė priemonė, jog būtų lengviau palaipsniui pereiti prie knygų su teksta* <...> <...> *skatina vaikus pradėti domėtis knygomis* [P14].

Kategorija: *bežodžių knygų vertė pedagogui* apima šias subkategorijas: *lengviau pažinti vaiko vidinį pasaulį; padeda įvertinti vaiko gebėjimus; lengviau sudominti*.

Analizuojant duomenis, kokia bežodžių knygų ugdymo procese vertė pedagogui, galima pastebėti, kad šių knygų naudojimas padeda lengviau pažinti vaiko vidinį pasaulį, pastebėti vaiko emocijas, psichologinę būseną <...> *kad jis tikrai gali pastebėti vaiko* <...> *emocijas, arba jo vidinį pasaulį* <...> [P11] <...> *pedagogas tuo metu gali gilintis į vaiko psichologinę būseną* <...> [P4] <...> *prakalbinti vaiką ir suprasti kas dedasi jo viduje* <...> [P5] <...> *tu gali per tai pažinti ir vaiko emocijas* <...> [P6]. Taip pat padeda įvertinti vaiko gebėjimus ir jo stipriąsias puses, pagal kurias galima rengti tolimesnes užduotis <...> *gali pastebėti vaiko, tarkim, kažkokius gebėjimus* <...> [P11] <...> *leidžia atskleisti vaikų stipriąsias puses* <...> *tinkamai parinkti tolimesnes užduotis* <...> [P5] <...> *kiek jisai pavyzdžiui susikoncentruoja vieną ar kitą dalyką* <...> [P6]. Dalis pedagogų taip pat paminėjo, kad būtent šiomis knygomis yra lengviau sudominti mokinius, kadangi joms būdingi spalvingi paveikslėliai pritraukia jų dėmesį <...> *lengviau sudominti bežodėmis knygomis nes yra spalvingos daug naudojama paveikslėlių* <...> [P4] <...> *pirmiau tikriausiai vaikai atkreipia dėmesį į tuos paveikslėlius* <...> [P7] <...> *priemonė, kuri padeda pedagogui pritraukti vaikų dėmesį* <...> [P14].

Apibendrinant galima teigti, kad bežodžių knygų reikšmė ugdymo procese yra svarbi ir vaikui ir pedagogui, kadangi vaikams šios knygos suteikia galimybę reikšti savo mintis, suteikia visišką laisvę patiems įgyvendinti savo sugalvotą pasakojimą. Šių knygų naudojimas skatina vaikų domėjimąsi knygomis su tekstu ir kelia susidomėjimą skaitymu. Pedagogams, bežodžių knygų naudojimas ugdymo procese, leidžia susipažinti su vaiko vidiniu pasauliu, pažinti jo išgyvenamas emocijas ir skatinti pokalbius, norint įsigilinti į to priežastis. Tuo pačiu, pedagogai gali pamatyti vaikų stipriąsias puses tam tikruose gebėjimuose ir pagal tai rengti tolimesnes užduotis, atsižvelgiant į vaiko raidą ir susidomėjimą tam tikrais dalykais. Na, o galiausiai šios knygos padeda pedagogams sužadinti vaikų susidomėjimą. Pateikti spalvingi ir įdomūs paveikslėliai atkreipia vaikų dėmesį, nes būtent į tai pirmiausiai vaikai ir koncentruoja savo dėmesį.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti koku tikslu pedagogai ugdymo (si) procese naudoja bežodes knygas. Atlikus tyrimą išaiškėjo šios kategorijos (Žr. Priedas Nr.4): *Bežodžių knygų naudojimas meninėms veikloms* ir *bežodžių knygų naudojimas mokymosi procese*.

7 pav. Bežodžių knygų naudojimas formalioms ir neformalioms temoms

Atliekant interviu taip pat paaiškėjo, kad pedagogai gana dažnai naudoja bežodes knygas <...> *dažnai naudojam, dažnai* <...> [P6] <...> *net nereikia jiems duoti, jie dažniausiai ateina patys* <...> [P10], keletas pedagogų atsakė, jog šias knygas veikdami kartu su vaikais naudoja kasdien <...> *kasdieną skaitome* <...> [P4] <...> *vaikai jas varto kasdien* <...> [P5] arba keletą kartų per savaitę <...> *bent kelis kartus į savaitę* <...> [P14] <...> *kelis kartus per savaitę* <...> [P13], ir tik du tyrime dalyvavę pedagogai pripažino, kad šias knygas taiko gana retai <...> *galiu prisipažinti, tikrai nedažnai* <...> [P7] <...> *senokai skaičiau gal prieš du mėnesius* <...> [P9], tačiau ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus taikyti jas norėtų dažniau.

Kategorija: *bežodžių knygų naudojimas pedagogų darbui* apima šias subkategorijas: *einamai temai papildyti, pristatant naują temą, pajvairinti dienos rutiną, individualiam darbui su vaiku*.

Analizuojant tyrimo duomenis pastebėta, kad didžioji dalis pedagogų bežodes knygas, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus, naudoja tam, kad papildytų jau dėstomą temą ir dar plačiau ją pristatytų <...> *pritaikant knygas tam tikrai temai tuo metu gvildenamai* <...> [P4] <...> *jos naudojamos ir dienos veiklose* <...> [P5] <...> *pagal esamą temą, kaip vizualinę priemonę* <...> [P14] <...> *papildoma medžiaga temai* <...> <...> *papildymui ugdymo proceso* <...> [P8] <...> *kaip ir praplėst tą temą, praplėst žinias* <...> [12], pedagogai taip pat pasidalino kokioms temoms praplėsti jie pasitelkia bežodes knygas, vienas iš pedagogės pavydžių, kalbant apie Žemę, <...> *prie temos apie Žemę* <...> [P10], nes naudojo bežodę knygą apie <...> *knygą apie mašinėles* <...> [P10] kita pedagogė pridūrė, jog naudojo kalbant apie pasaulio šalis ir tai jai padėjo iš arčiau vaikus supažindinti su kitų šalių gyvūnais <...> *klausyti apie Afrikos gyvūnus* <...>, arba mokant vaikus pažinti paukščių rūšis <...> *išsiaiškinti koks tai yra paukštis praplėsti savo pasaulio pažinimą* <...> [P8]. Šios knygos yra tinkamos ir naujai temai pristatyti ir taip sužadinti vaikų smalsumą <...> *pristatant naujus vaikams dar ne girdėtus žodžius* <...> [P5]. Keli pedagogai teigė, kad tai gali būti metodas pajvairinti dienos rutinai <...> *ryto rato metu* <...> [P5] <...> *per rugsėjo pirmąją buvo tokia kaip minėjimas* <...> [P7] arba dirbti individualiai su vaiku <...> *individualiam darbui naudojamos* <...> [P8] <...> *reikia to individualaus dėmesio su vaiku* <...> [P13].

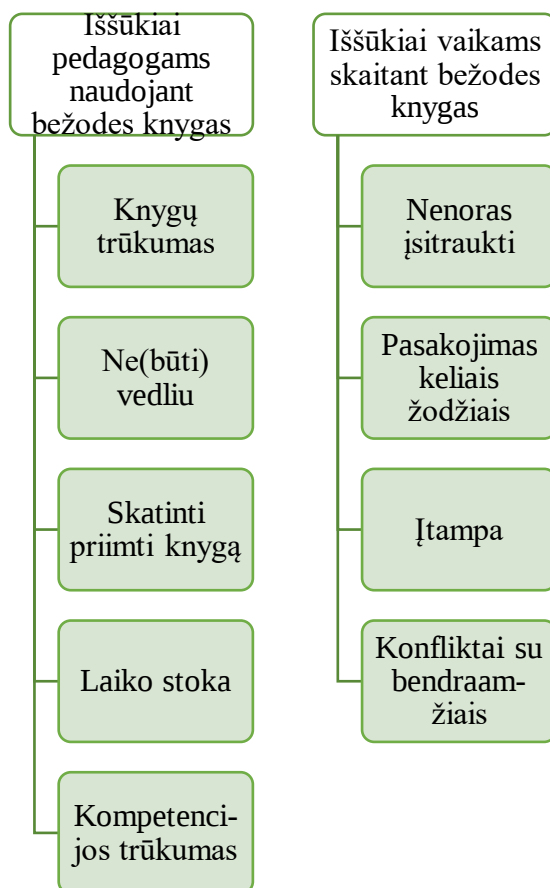
Kategorija: *Bežodžių knygų naudojimas meninėms veikloms* apima šias subkategorijas: *spektakliams/vaidinimams kurti, susipažinimui su menu, paveikslėlių interpretacijai*.

Analizuojant tyrimų duomenis, pastebima, kad pedagogai bežodes knygas naudoja ir meniniam vaikų ugdymui, pavyzdžiui, didžiausia dalis pedagogų teigia, kad šias knygas naudoja rengiant spektaklius arba vaidinimus <...> *patys pabando sukurti spektaklį* <...> [P6] <...> *galim suvaidinti* <...> [P10] <...> *jomis pasiremdami kaip spektaklį gali daryt* <...> [P12], kuriuos savarankiškai rengia vaikai arba minimaliai padeda pedagogai. Viena pedagogė pasidalino, kad bežodes knygas naudoja kaip priemonę, supažindinant vaikus su menu arba pateikiant jas vaikams kaip meno objektą, mokant juos estetikos <...> *supažindinti su skirtingais estetiniais, meniniais, kažkokiais pavyzdžiais* <...> <...> *jos yra pakankamai stiprios, grafikos išraiškos* <...> [P11]. Šios knygos suteikia vaikams galimybę interpretuoti paveikslėlius savaip, nes jie nėra įstatomi į rėmus, paliekama laisvė kalbėti ir pasakoti apie tai, ką pavaizduotose iliustracijose mato pats vaikas <...> *skatinti vaikus daugiau kalbėti* <...> [P7] <...> *mąstyti ir kalbėti, ir pasakoti apie tai, ką jis mato* <...> [P9].

Apibendrinant galima teigti, kad šių knygų naudojimas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus yra dažnas reiškinys. Pedagogai pasitelkdami įvairius būdus, stengiasi jas įtraukti į ugdymo (si) procesą kaip papildomą priemonę, supažindinant su nauja arba plačiau

nagrinėjant einamą temą, šias knygas analizuoja ne tik grupinių užsiėmimų metu tačiau ir individualiai dirbant su vaikais, skiriant jiems papildomai dėmesio. Šių knygų naudojimas priklauso nuo pedagogo kūrybiškumo, nes vieni pedagogai, remdamiesi šiomis knygomis, skatina vaikus kurti spektaklius ir vaidinimus, o kiti „pasitelkdami spalvotus ir įtraukiančius knygos paveikslėlius, supažindina vaikus su meniniais elementais ir estetiniu vaizdiniu.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kokie iššūkiai kyla ugdymo (si) procese naudojant bežodės knygas. Atlikus tyrimą išaiškėjo šios kategorijos (Žr. Priedas Nr.5): *iššūkiai pedagogams naudojant bežodės knygas ir iššūkiai vaikams skaitant bežodės knygas.*

8 pav. Iššūkiai ugdymo procese naudojant bežodės knygas

Kategorija: *iššūkiai pedagogams naudojant bežodės knygas* apima šias subkategorijas: *knygų trūkumas, (ne)būti vedliu, skatinti priimti knygą, laiko stoka, kompetencijos trūkumas.*

Analizuojant tyrimų duomenis, kokie iššūkiai kyla naudojant bežodės knygas ikimokyklinio ugdymo pedagogams su 4-5 metų amžiaus vaikais - pedagogai išskyrė šių knygų trukumą <...> *tokių knygų nėra ypatingai daug* <...> [P1] <...> *tinkamų knygų stoka* <...> [P3]

<...> ir kitas iššūkis galbūt knygų trūkumas <...> [P8] <...> jų apskritai nėra daug <...> [P10]. Viena tyrimo dalyvę pasidalino, kad šias knygas dažniausiai parsiveža iš užsienio šalių <...> *dažniausiai jas gauname keliaujant į kitas užsienio šalis, dalyvaujant užsienio konferencijose arba ar mokymuose ir parsivežame iš kitų šalių, nes Lietuvoje jų yra pakankamai mažai* <...> [P1]. Pedagogai taip pat mano, kad šių knygų kaina yra ne visiems prieinama <...> *kaina yra labai aukšta ir ne visiems, ne visoms ugdymo įstaigoms prieinama* <...> [P1]. Atliekant interviu paaiškėjo, kad kitas iššūkis pedagogams yra (ne)būti vedliu, vieni pedagogai teigia, kad ugdytojas turi dalyvauti veikloje ir nukreipti vaikus tinkama linkme <...> *ugdytojas yra veiklos kuratorius* <...> [P1], o kitų nuomone, pedagogas neturi daryti jokios įtakos vaikams ir leisti jiems dirbti savarankiškai <...> *mokytojas neturi tapti tuo kelrodžiu arba vedančiuoju* <...> <...> *mokytojas turi eiti paskui vaikus* <...> [P10]. Pedagogas gali užduoti papildomus klausimus, tačiau klausimai turi būti abstraktūs ir konkrečiai nenukreipiantys <...> *nes tada jau nebepamatysi to vaiko istorijos* <...> [P10], reikia leisti suprasti vaikui, kad šių knygų skaitymas yra visiškai laisva erdvė reikštis jo fantazijai nenustatant jokių taisyklių, kurias pasak tyrimo dalyvės ir daro kai kurie pedagogai <...> *dažniausiai daromos klaidos ir labai, labai apriboja tada vaikus ir vaikai sugalvoja, kad viskas yra pagal kažkokius rėmus, taisykles ir kitaip negalima* <...> [P10]. Taip pat įvardintas iššūkis yra skatinti vaiką priimti knygą, nes ne visi vaikai šeimose skaito knygas, todėl ir ugdymo(si) įstaigose vaikams sunku jas priimti <...> *knygos poveikis vaikui priklauso ir nuo to, kiek vaikui ji artima* <...> <...> *kitas iššūkis - vaiko santykis su knyga* <...> [P5] <...> *kad jis priimtų tą knygą kaip naują informaciją* <...> [P9]. Norint spręsti šią problemą, pedagogai turi tam skirti pakankamai nemažai laiko. Keletas ikimokyklinio ugdymo pedagogų įvardino ir tai, kad jiems kyla iššūkių planuojant laiką tam, kad įtraukti šias knygas į ugdymo(si) procesą <...> *laiko planavimas laiko stoka* <...> [P8]. Apklausiant pedagogus jie taip pat pasidalino, kad norint naudoti bežodės knygas pedagogas turėtų būti tam kompetentingas, nes šios knygos reikalauja išankstinio pasiruošimo ir žinojimo kaip ir kam jas naudoti <...> *bežodės knygos nėra plačiai žinomas dalykas, todėl skatina detalesnį susitelkimą, domėjimąsi apie jas* <...> [P14] <...> *pedagogas turi labai daug mokytis* <...> [P8] <...> *ne visi mokytojai moka dirbti joms* <...> [P9].

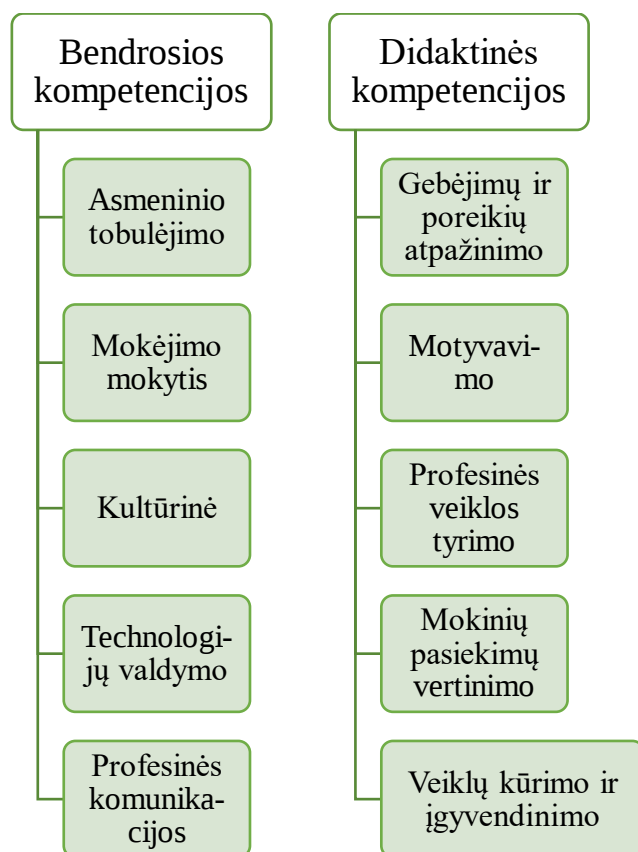
Kategorija: *iššūkiai vaikams skaitant bežodės knygas* apima šias subkategorijas: *nenoras įsitraukti, pasakojimas keliais žodžiais, įtampa, konfliktai su bendraamžiais*.

Analizuojant tyrimo duomenis, kokie iššūkiai kyla ikimokyklinio vaikams skaitant bežodės knygas, labiausiai pedagogai išskyrė tai, jog vaikai nenoriai įsitraukia ir pradžioje jiems būna sunku išsakyti savo mintis pagal pateiktus paveikslėlius <...> *jie nenori pasipasakoti, nenori atsiskleisti* <...> [P1] <...> *ne visi vaikai nori garsiai pasakoti* <...> [P3] <...> *vaikai ne visada noriai įsitraukia* <...> [P4] <...> *nedrąsūs, bijo kalbėti, sunku*

prakalbinti, jam sunku išsakyti savo nuomonę <...> [P7]. Vaikai, tai ką mato dažniausiai linkę apibūdinti keliais žodžiais neaplečiant pasakojimo platesniais sakiniais <...> linkę atsakyti vienu žodžiu <...> <...> gana daugiau nebekalbėsiu <...> [P2] <...> paveikslėlį apibūdina vos keliais žodžiais <...> [P3]. Viena pedagogė papildė, kad tai būna pradžioje, kol vaikai dar nebūna išbandę bežodžių knygų skaitymo, nes vėliau visa tai dingsta, vaikai įsitraukia ir pradeda kalbėti plačiau <...> kai jie nematė, kaip tai daro, bet kadangi keli padarė, tai jie suprato patys tą darymo principą, kas tai yra ir kaip tai reikia daryti ir visi šitie dalykai kaip ir dingo <...> [P10]. To priežastis yra vaikų manymas, kad šių knygų skaitymas turi kokias nors taisykles, iki kol neišsiaiškina, kad tai yra jų pačių saviraiška, ko pasėkoje, kai kurie vaikai pakankamai neatsipalaiduoja ir nesijaučia užtikrinti <...> nelabai leidžia sau atsipalaiduoti, šnekėti nesąmones, pokštauti, ieškoti kažkokių kitų, kitų būdų <...> [P11] <...> nesijautimo užtikrintumo <...> [P10]. Retas, tačiau kai kurių pedagogų pastebėtas iššūkis, vaikams skaitant bežodės knygas yra konfliktas su bendraamžiais, kuomet jiems sunku priimti kito pastebėtus dalykus ir susitaikyti tu tuo, kad ne visada būtent jų atsakymas ir interpretacijos turi būti teisingos <...> jie net patys susipyksta dėl pačių emocijų <...> [P6]. Dar vienas pedagogų pastebėtas konfliktas kyla tada, kuomet vaikai atsisėdę per arti pedagogo, laikančio knygą, savo kūnu užgožia vaizdą kitiems <...> kažkas susierzina, jog nemato paveikslėlių, vaizdą užstoja draugas <...> [P14]. Bet tai turėtų užtikrinti pedagogas, kad ugdymo(si) procesas būtų vienodai matomas ir pasiekiamas visiems grupėje esantiems vaikams.

Apibendrinant galima teigti, kad į ikimokyklinio ugdymo(si) procesą įtraukiant bežodės knygas, iššūkių kyla tiek pedagogams, tiek vaikams. Pedagogams pagrindiniai iššūkiai yra tai, jog jiems sunku surasti tinkamų knygų, kurias jie galėtų tinkamai integruoti ir pritaikyti pagal temą, sudėtinga planuoti savo laiką. Pedagogai taip pat susiduria su žinių trūkumu, kaip tinkamai naudoti šias knygas ir kaip leisti kuo daugiau pasireikšti vaikams, būnant veiklos kuratoriumi. Vaikams pagrindinis iššūkis yra nenoras įsitraukti į bežodžių knygų skaitymą. Vaikai, kurie dar nesusipažinę su šiomis knygomis jaučia įtampą ir nenorą bendradarbiauti su pedagogu ir kitais bendraamžiais įvardinant, tai ką mato iliustracijose, nediršta kalbėti apie dalykus iš savo perspektyvos.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kokias kompetencijas turi ugdytis pedagogas ugdymo procese naudodamas bežodės knygas. Atlikus tyrimą išaiškėjo šios kategorijos (Žr. Priedas Nr.6): *bendrosios kompetencijos, didaktinės kompetencijos.*

9 pav. Pedagogų ugdomos kompetencijos naudojant bežodės knygas

Kategorija: *bendrosios kompetencijos* apima šias subkategorijas: *asmeninio tobulėjimo, mokėjimo mokytis, kultūrinė, technologijų valdymo, profesinės komunikacijos kompetencija*.

Analizuojant tyrimo duomenis labiausiai pedagogai išskyrė mokėjimo mokytis kompetenciją, nes pedagogas turi būti gerai įvaldęs šių knygų metodiką ir vertinti ją kaip gerą priemonę mokiniams ugdyti <...> *pedagogas turi būti labai gerai susipažinęs su ta knygele* <...> [P1] <...> *pats pedagogas turiu matyti to dalyko naudą ir pats vertinti knygą kaip mokslo šaltinį* <...> [P2]. Pedagogams itin aktuali asmeninio tobulėjimo kompetencija, nes tai turi rodyti pavyzdį ir domėtis įvairia pateikiama informacija <...> *asmeninis tobulėjimas yra iš vis neatskiriama pedagoginio darbo dalis* <...> [P3] <...> *pedagogas turi iš anksto pasidomėti, pasiskaityti gauti tam tikrą informaciją* <...> [P4]. Pedagogai išskyrė kultūrinę kompetenciją, nes naudojant šias knygas gali ugdyti vaikus, kurie yra kitos tautybės ir nekalba ta pačia kalba kaip pedagogas, kas skatina juos susipažinti su įvairiomis kultūromis ir kitų šalių vertybėmis <...> *lavinti ir ugdyti bet kokios kultūros ar tautybės ar rasės žmogų net nekalbant ta pačia kalba* <...> [P4] <...> *ne tik pavyzdžiu mūsų tautines vertybes, bet ir kitų šalių tautines vertybes* <...> [P6]. Taip pat šias knygas galima pritaikyti jas naudojant per įvairias technologijas, kurios

skatintų technologijų valdymo kompetenciją <...> *nes ir knygos yra skirtingos <...> galima žiūrėti per išmaniąsias lentas, kompiuterį ir pnš.* <...> [P3]. Informantai taip pat pažymėjo, kad naudojant šias knygas ugdoma profesinės komunikacijos kompetencija, nes ši priemonė leidžia pedagogams bendradarbiauti ir komunikuoti tarpusavyje dalinantis gerąja patirtimi, aptariant rezultatus arba pasisemiant naujų idėjų <...> *viena iš metodinių priemonių, kurias tu aptari kartu su kolegomis <...> <...> pasidalini patirtimis <...> aptari rezultatus <...>* [P3].

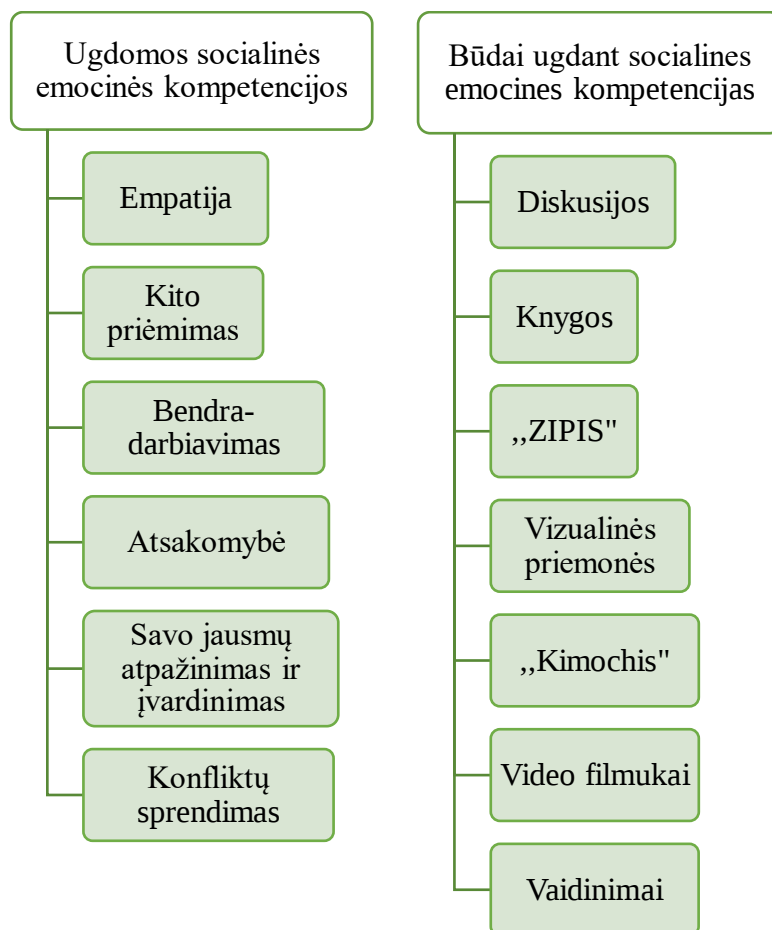
Kategorija: *didaktinės kompetencijos* apima šias subkategorijas: *gebėjimų ir poreikių atpažinimo, motyvavimo, profesinės veiklos tyrimo, mokinių pasiekimų vertinimo, veiklų kūrimo ir įgyvendinimo.*

Analizuojant tyrimo duomenis, kokias didaktines kompetencijas turi ugdytis pedagogas ugdymo(si) procese naudodamas bežodės knygas, pedagogai labiausiai išskyrė mokinių pasiekimų vertinimą. Šios knygos atskleidžia mokinio pasiekimus, leidžia detaliau viską išanalizuoti, kad būtent jų ugdomiems vaikams <...> *lengviau pasiekti mokinių vertinimą <...>* [P1] <...> , *reikia įvertinti kaip jis atsako išanalizuoti <...>* [P3] <...> *kas tikėtų ir patiktų būtent tai tavo grupės vaikams <...>* [P4]. Bežodžių knygų naudojimas taip pat padeda pedagogams atpažinti mokinių gebėjimus ir poreikius, nes visi vaikai yra labai individualios asmenybės ir kas tinka vienam, nebūtinai tiks kitam <...> *vienam vaikui vienokių užduočių gali prireikti kitam vaikui, gal visai kitokių <...>* [P6]. Taip pat jos padeda pačiam pedagogui reflektuoti, kaip šios knygos padėjo įgyvendinant ugdymo procese išsikeltus tikslus ir ko galbūt prireiks kitam kartui <...> *išsianalizuot pavyzdžiui, ko tau tos bežodės knygos, pavyzdžiui, padeda <...> <...> ko tau, kaip pedagogui, gali prireikti <...>* [P6]. Pedagogai ugdymo procese vienaip ar kitaip skatina motyvuoti vaikus atlikti tam tikrus dalykus, taip ir bežodės knygos leidžia pedagogams įvertinti ar pavyko juos nukreipti tinkama linkme <...> *ar pavyko motyvuoti vaikus atlikti užduotį <...>* [P5]. Pedagogams taip pat svarbu yra veiklų kūrimas ir įgyvendinimas, nes svarbu tai planuoti ir įtraukti į savo kasdieninius darbus <...> *yra svarbu šitą veiklą planuoti, įtraukti į savo darbotvarkę <...>* [P3].

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogams labai svarbus asmeninis tobulėjimas ir domėjimasis nauja informacija, mokėjimas mokytis kaip tinkamai naudoti bežodės knygas, suprasti jų teikiamą naudą ir įtraukti į ugdymo(si) procesą. Taip pat, lavinti savo žinias apie skirtingų tautybių žmones, jų papročius ir vertybes, plėsti savo akiratį ir sukauptas žinias perteikti vaikams. Svarbu yra bendradarbiauti su kolegomis, semtis iš jų gerosios patirties, taikymo būdų, pasidžiaugti pasiektais rezultatais. Mokytis valdyti technologijas ir bežodės knygas vaikams pateikti ne tik popieriniu, bet ir skaitmeniniu formatu. Lygiagrečiai yra svarbios ir didaktinės kompetencijos, kurios leidžia pedagogams atpažinti vaikų poreikius ir gebėjimus. Tai padeda tolimesniame ugdymo(si) procese, rengiant užduotis,

atsižvelgiant į skirtingus vaikų gebėjimus, tuo pačiu vertinant savo veiklą ir reflektuojant kas pavyko, o kur dar reikėtų pasistengti.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kokiais būdais ir kokias socialines – emocines kompetencijas ikimokyklinio amžiaus vaikams ugdo pedagogai. Atlikus tyrimą išaiškėjo šios kategorijos (Žr. Priedas Nr.7): *ugdomos socialinės – emocinės kompetencijos, būdai ugdant socialines – emocines kompetencijas.*

10 pav. Socialinės - emocinės kompetencijos ir jų ugdymo būdai

Kategorija: *ugdomos socialinės – emocinės kompetencijos* apima šias subkategorijas: *empatija, kito priėmimas, bendradarbiavimas, atsakomybė, savo jausmų atpažinimas ir įvardinimas, konfliktų sprendimas.*

Analizuojant tyrimo duomenis, pastebėta, kad pedagogai ikimokyklinio amžiaus vaikams ugdo daugybę socialinių - emocinių kompetencijų. Dažniausiai ugdoma kompetencija, kurią paminėjo pedagogai, yra empatija. Jiems svarbu, kad mokiniai gebėtų rūpintis aplinkoje esančiais žmonėmis, suteikti jiems užuojautą ir pagalbą <...> *labiausiai ugdome tokias kaip empatija* <...> [P1] <...> *pasirūpinti kitu* <...> <...> *aplinka savo rūpintis* <...> [P6] <...> *girdėti kitą ir klausyt kito* <...> [P10] <...> *tie aspektai kaip užuojauta, kažkoks paguodimas,*

*padėjimas <...> [P11]. Taip pat svarbu ugdyti kito priėmimą, stengtis suprasti, kad ir kito žmogaus nuomonė yra svarbi, kad ji gali skirtis nuo kitų. Taip pat pedagogai ugdo gebėjimą priimti kitus vaikus, kuriuos galbūt priimti norisi ne visada <...> *priimti kito nuomonę <...> [P1] <...> priimti kitą vaiką, kurio galbūt net nenori <...> [P10]. Viena pedagogė pasidalino situacija, kuomet formuojantis naujai grupei ją sudarė prieš tai buvę ir naujai atėję vaikai, kuriems reikėjo padėti pritapti, nes senieji ugdytiniai jų priimti nenorėjo <...> buvo pasidalinimas į grupes į dvi ir reikėjo suformuoti tą vieną bendrąją grupę, pavadinkim taip, tai čia kilo didžiausiai iš tiesų iššūkiai tuose paprastuose, elementariose situacijose, kai aš nenoriu, tu man nepatinki <...>. Taip pat yra svarbu ugdyti bendradarbiavimą, skatinti dalintis ir būti draugišku su grupės bendraamžiais <...> turim mokyti juos ir bendrauti, ir bendradarbiauti, ir dalintis <...> [P2] <...> tarpusavy tiesiog komunikuoti <...> [P6]. Neatsiejamas yra ir ikimokyklinio amžiaus vaikų atsakomybės ugdymas, reikia mokyti vaikus priimti tinkamus sprendimus ir jausti atsakomybę už tai, kaip tai gali paveikti aplinkinius <...> atsakomybę <...> [P2] <...> gebėti priimti tinkamus sprendimus, nesukeliant blogų emocijų grupės draugams ir aplinkiniams <...> [P5]. Kilus konfliktams svarbu mokyti vaikus tinkamai juos spręsti, bandant įsigilinti kaip tai paveikia aplinkinius <...> kilus konfliktui yra bandoma atsakyti, kaip jaučiasi vienas ir kitas vaikas bei kaip tą konfliktą išspręsti <...> [P5]. Pedagogai įvardino ne ką mažiau svarbią savo jausmų atpažinimo ir įvardinimo kompetenciją. Svarbu vaikus mokyti apie tai, kaip mes jaučiamės, gebėti papasakoti kokius jausmai mums kyla, kokios tų veiksmų atsiradimo priežastys <...> kodėl mes vienaip ar kitaip jaučiamės <...> [P3] <...> papasakoti apie savo jausmus, įvardinti kokios įtakos paveikti, tie jausmai atsirado <...> [P5]. Bežodėse knygoje pavaizduoti paveikslėliai skatina vaikus pažinti emocijas, jas įvardinti su juo susitapatinant <...> jeigu jie mato, ten kažkokius vaizdus ar laimingą, ar nelaimingą personažą, tai jie tikrai geba su juo kažkaip susitapatinti, šiaip tikrai vaikai greitai perpranta tam tikras emocijas, kurios yra aiškiai išreikšto <...> [P11].**

Kategorija: *būdai ugdant socialines – emocines kompetencijas* apima šia subkategorijas: *diskusijos, knygos, programos „ZIPIS“, vizualinės priemonės, programa „kimochis“, video filmukai, vaidinimai.*

Analizuojant tyrimų duomenis pastebėta, kad pedagogai labai įvairiais būdais ikimokyklinio amžiaus vaikams ugdo socialines emocines kompetencijas. Viena iš populiariausių būdų ugdyti šias kompetencijas, apklausiant ikimokyklinio ugdymo pedagogus, yra diskusijos, kurių metu pedagogai kartu su vaikais diskutuoja apie įvairius įvykius, jų atsiradimo priežastis, pasekmes kaip tai paveikė patį vaiką arba jį supančius bendraamžius ir suaugusiuosius <...> *diskusijų pagalba <...> [P1] <...> kitas dalykas tai yra pokalbiai su vaikais <...> [P2] <...> aptariant apie tai, kas vyksta, kodėl taip įvyko <...> [P3] <...> grupėje*

atliekama diskusija <...> [P5], <...> *ji sako ne jam yra liūdna ir jam blogai, ir paklausiam o tau kaip yra kad tu taip padarei ji sako man tai gerai* <...> [P8]. Taip pat dauguma pedagogų naudoja programą „kimochis“. Šios programos metu įvairūs personažai priskiriami vaikams ir taip jiems lengviau suprasti koks elgesys ir tinkamas ir koks nemalonus <...> *ryškią asmenybę turime grupėje vieną jinai tokia kaip „lipšnekojė“ jinai mergaitė nemato, kad yra kitų erdvė ir jai labai sunku suvokti, kad kitam nepatinka, kad ten ji liečia jį, ji ne iš pikto, ji nori labai stipriai apkabinti, kažkaip atkreipt dėmesį, žnybia, tai realiai ugdome tai, kad suvokimą, kad kaip bendrauti tarpusavyje* <...> [P8]. Kai kurie pedagogai pasidalino, jog ugdyti socialines – emocines kompetencijas naudoja programą „ZIPIS“, <...> *mūsų įstaigoje vyksta dar zipio pamokėlės* <...> [P1], kuria remiantis pedagogai moko vaikus įveikti emocinius sunkumus, atstūmimą, patyčias, paskatina vaikus nebijoti kalbėti apie savo jausmus, stengtis surasti būdą kaip juos įveikti. Tačiau viena iš apklaustų pedagogių manė, kad ši programa yra nepaankamai atliepianti šių kompetencijų ugdymą(si) <...> *bet jeigu kalbant man iš mano pusės jau visiškai kaip mokytojas, o štai zipį laikau truputėlį. na, sakykim, ne atgyvenusiu, bet tokiu, tokiu dalyku, kurį reikia modernizuoti jau* <...> [P10]. Kai kurie pedagogai įvardino jog naudoja bežodes knygas <...> *po to vat naudojant bežodes knygas* <...> [P1], tačiau nevengia naudoti ir tradicinių knygų ir skaityti jose pateiktas įvairias istorijas <...> *dažnai skaitau vaikams paprastų knygų tekstus ir prašau jų pasamprotauti ką veikėjas jautė ir panašiai* <...> [P2]. Kitas būdas, kurį įvardino apklausti pedagogai, yra vizualinės priemonės <...> *tam naudoji vizualines priemones* <...> [P2]. Viena iš priemonių buvo paminėtas plakatas su pavaizduotomis emocijomis <...> *įvardinti savo jausmus padeda ir grupės patalpose esantys emocijų plakatas, kuriame matyti veidukai su įvairiomis nuotaikomis* <...> [P5]. Pedagogai šių kompetencijų ugdymui(si) taip pat naudoja įvairias video medžiagas <...> *žiūrint filmukus* <...> [P3] ir vaidinimus <...> *interpretuojant situacijas, vaidinant* <...> [P3], kurių pagalba pedagogai kartu su vaikais analizuoja įvairias situacijas <...> *vaidini mini spektakliuką su mini situacija tarkim kad susipyksta ir pertrauki ir klausi kaip jis pasielgė ir kai turėtų, ir tada jie pasako ką reikėtų daryt, kad įsisąmonintų* <...> [P12].

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai, ikimokyklinio amžiaus vaikams, įvairiais būdais ugdo socialines emocines kompetencijas. Pagrindinės ugdomos kompetencijos yra empatija, kuomet mokomasi užjausti arba paguosti draugą atsitikus nesėkmei, priimti kitą vaiką, net jeigu kartais nenori su juo bendrauti. Kita ugdoma kompetencija yra kito nuomonės priėmimas, nes kito nuomonė yra tokia pat svarbi kaip ir asmeninė, ir normalu, kad nuomonės gali išsiskirti. Pedagogai didelį dėmesį skiria tam, kad vaikai atpažintų ir įvardintų savo emocijas, nebijotų apie jas kalbėti ir ieškoti pagalbos, jeigu jos prireikia. Taip pat svarbu ugdyti konfliktų sprendimą ir atsakomybės jausmą už save ir supančius žmones. Pedagogai įvairiais

būdais ugdo socialines - emocines kompetencijas, tam naudoja įvairias programas, vizualines priemones, o dažniausiai naudojamas būdas, pedagogų tarpe, yra įvairios diskusijos ir vaidinimai su vaikais.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti bežodžių knygų reikšmę ugdant socialines - emocines kompetencijas. Atlikus tyrimą išaiškėjo šios kategorijos (Žr. Priedas Nr.8): *bežodžių knygų vaidmuo ugdant socialines – emocines kompetencijas, reikšmė tolimesniam gyvenimui.*

11 pav. Bežodžių knygų vaidmuo socialinėms – emocinėms kompetencijoms ir jų reikšmė tolimesniam vaiko gyvenimui

Kategorija: *bežodžių knygų vaidmuo ugdant socialines emocines kompetencijas* apima šias subkategorijas: *lengviau įvardinti ir reikšti emocijas, situacijų analizavimas, skirtumų identifikavimas, sąsajos su vaiko gyvenimu, susitapatinimas su personažu.*

Apibendrinant tyrimo duomenis pastebėta, kad naudojant bežodžių knygas su ikimokyklinio amžiaus vaikais jiems lengviau įvardinti ir reikšti savo emocijas <...> *labai patinka emocijas atsitinka* <...> [P2] <...> *svarbu pažinti ir suprasti įvairias emocijas ir*

įvairius įvykius <...> [P3] <...> personažas liūdi ar verkia tai gal būt tam vaikui lengviau pasakyti <...> [P4], nes pagal matomus paveikslėlius jiems yra lengviau jas atpažinti. Taip pat, pasitelkiant bežodės knygas, vaikams geriau sekasi išvelgti įvairius žmonių skirtumus ir juos supantį pasaulį <...> vaikams pradeda suprasti, koks yra skirtingas pasaulis, su skirtingais žmonėmis bei kultūra <...> [P1] <...> tai padeda identifikuoti skirtumus <...> [P2]. Tai yra tinkamas būdas iš arčiau pamatyti žmones, kurie turi negalią <...> įsijausti į negalią turinčius personažus <...> [P3], susipažinti su jų patiriamais sunkumais ir kaip svarbu juos suprasti <...> suprasti, kaip jaučiasi, kokius apribojimus patiria ir kaip yra svarbu aplinkos palaikymas <...> [P3] <...> yra įvairių spalvų žmonės yra su įvairiom negaliom su klausos aparatu, vežimėlyje, su ramentais, yra su aklojo lazdele ir kažkaip yra kad jie tą pastebi <...> [P8]. Šios knygos padeda vaikams analizuoti įvairias situacijas, su kuriomis vaikai galbūt nesusiduria savo kasdienybėje, tai jiems leidžia pamatyti, koks skirtingas yra pasaulis <...> kurių galbūt kasdienybėje ne taip ir dažnai pasitaiko, tačiau yra svarbu pažinti ir suprasti įvairias emocijas ir įvairius įvykius, kurie supa vaikus šiame pasaulyje <...> [P3]. Pedagogai, kurie naudoja bežodės knygas gali susipažinti su vaiko gyvenime vyraujančiais įvykiais <...> gali išvelgti tam tikrų sąsajų su vaiko gyvenimu ir vaiko gyvenime vyraujančiais įvykiais <...> [P4]. Pasakodamas pagal tai ką mato paveikslėliuose, vaikas gali perteikti savo gyvenime kylančius iššūkius ar problemas, nes susitapatinus su personažais jiems yra lengviau kalbėti apie įvairius dalykus <...> Vaikai gali tapatintis su knygos personažais <...> [P5] <...> jie patys pasiskirstę vaidmenimis tai dar susikūrę kameras <...> [P10]. Naudojant bežodės knygas vaikai gali mokytis iš matytų vaizdų ir perteikti jas realiame gyvenime, įtraukiant kitus savo grupėje esančius bendraamžius <...> turėjom irgi tą knygutę, analizavom, kalbėjom, bežodinę ir mergaitė sugalvojo, kad ji yra režisierė, ir ji žodžiu, sustato vaikus į atitinkamus vaidmenis ir jie turi vaidinti, bet ji kuria ir ji filmuoja <...> [P10].

Kategorija: *reikšmė tolimesniam gyvenimui* apima šias subkategorijas: *santykiai su kitais, akademiniai rezultatai, emocijų valdymas, mokymasis iš klaidų*.

Analizuojant tyrimo duomenis galima pastebėti, kad socialinių – emocinių kompetencijų ugdymo(si) ikimokykliniame amžiuje reikšmė yra labai svarbi tolimesniam vaiko gyvenimui. Tai padeda vaikams tinkamai bendrauti su jais supančiais žmonėmis <...> kad jie galėtų toliau komunikuoti, bendrauti su bendraamžiais <...> [P1] <...> nuo to priklauso, kaip vaikas elgsis šeimoje, kaip elgsis draugų rate, kieme <...> [P3]. Pedagogų pasisakymams pritaria ir įvairūs autoriai (Yang ir Wu, 2001) teigdami, jog vaikai, kurie tinkamai išsiugdo socialines – emocines kompetencijas įgyja geresnius gyvenimo įgūdžius, geba valdyti tarpusavio santykius su kitais asmenimis, bei prisitaikyti prie jų savo kasdieniniame gyvenime, yra labiau linkę bendradarbiauti, geba valdyti ir reguliuoti emocijas, spręsti konfliktus

(Cunningham ir kt., 2009, Mandez ir kt., 2002). Pasak informantų, socialinės – emocinės kompetencijos daro teigiamą įtaką akademiniam rezultatams, nes nuo to priklauso kaip vaikui seksis mokykloje <...> *einant į aukštesnę pakopą jiems yra labai svarbios* <...> [P1] <...> *kaip jam seksis mokykloje* <...> [P3]. Pastebima, kad vaikai, kurie ugdydamiesi šias kompetencijas patyrė sunkumų, dažniau susiduria su prastais rezultatais mokykloje (Aviles, 2005, Harniss, 1999). Šių kompetencijų ugdymas turi reikšmę ir gebėjimui valdyti savo emocijas, nes vaikai susiformuoja vertybes, kurios lydės juo visą ateinantį jų gyvenimą <...> *padėti pamatus socialiniam ir emociniam vaiko gyvenimui, jausmų pažinimui* <...> [P2] <...> *tai kaip statybinė medžiaga tolimesniam vaiko gyvenimui* <...> <...> *vaikui augant susiformuoja tam tikros vertybės kurių jisai laikosi ir prisimena visą ateinantį laiką tam tikri jau suformuoti dalykai vyrauja jo ateityje* <...> [P4]. Viena iš apklaustų pedagogių teigia, kad vaikai turi mokytis iš savo klaidų <...> *misija, tai yra tai, kad vaikas suprastų, kad gyvenime jis tikrai nemokės visko ir tikrai jisai labai daug klys ir kad klaida tai nėra kažkokia nesėkmė, bet kad klaida tai yra galimybė tau tobulėti ir šito mes mokomės jau nuo pat mažumės su jais* <...> [P10]. Tai vaikams suteikia pamoką ateičiai, kad visi žmonės klysta ir tai turime priimti kaip galimybę tobulėti. Apibendrinama tai, pedagogė pateikė pavyzdį. Kuomet jos grupė šventė išleistuves, viena iš ugdytinių labai bijojo, jog eidama atsiimti diplomo ji suklups. Tačiau pedagogė ją nuramino <...> *sakau, čia yra spektaklis ir niekas nežino, kaip tu turi nueiti* <...> [P10]. Kai mergaitė suklupo, ji atsistojo ir ramiai ėjo toliau, o pedagogės nuomone, tai buvo pats stipriausias vaiko žingsnis <...> *čia buvo sakyčiau didžiausia vaiko stiprybė, kur aš pamačiau, kad jeigu tau kažkas atsitiks tu sugebėsi atsistot ir ne pas mamą bėgsi, bet tu ateisi ir pabaigsi tą savo kelią, kuriuo tuėjai* <...> [P10]. Mergaitės stiprybę, jai nukritus, įrodantis poelgis, buvo pedagogės viso ugdymo proceso siekiamybė <...> *kad vaikas labai tvirtai jaustųsi ne tada, kai jis moka, bet tada kai jis klysta tai čia toks, viena iš siekiamybių* <...> [P10].

Apibendrinant galima teigti, kad bežodės knygos turi didelę reikšmę, ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas. Šių kompetencijų ugdymas, pasitelkiant bežodės knygas, stiprina vaikų gebėjimą įvardinti ir reikšti savo emocijas, analizuoti knygoje pateiktas situacijas, padeda vaikams ugdytis toleranciją kitoms kultūroms, identifikuoti skirtumus tarp savęs ir kitų asmenų. Vaikams, kuriant istorijas, susitapatinant su personažais, pedagogai, ir kiti specialistai, gali įžvelgti sąsajas su vaiko gyvenimu, pamatyti, kokias problemas ir iššūkius jis patiria šeimoje arba bendraujant su bendraamžiais. Kaip ir teigia apklausti ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogai, šiame amžiuje tinkamai išugdytos socialinės - emocinės kompetencijos turi didelę reikšmę tolimesniam vaiko gyvenimui. Sėkmingai įsisavinę šias kompetencijas, vaikai sukuria geresnius santykius su kitais asmenimis, pasiekia geresnių akademinų pasiekimų aukštesnėse klasėse, geriau susidoroja su patiriamomis

emocijomis, žinodami kaip reikėtų su jomis tvarkytis bei mokosi iš savo klaidų ir priima tai kaip normalų reiškinį savo asmenybės tobulėjimui.

DISKUSINĖ DALIS

Bežodės knygos skatina vaikus plėtoti savo žodyną, moko taisyklingos kalbos ir sintaksės (Sungailienė, Solovjovienė, 2014), ugdo pastabumo įgūdžius (Rizqiyan, Azizah 2019). Girdėdami žodžius vaikai mokosi jų reikšmės iš istorijoje esančių paveikslėlių ir pradeda pastebėti, kaip šie žodžiai pateikiami raštu. Tokiu būdu didėja vaikų motyvacija skaityti (Özdemir, Hıdır, Beceren, 2019). Chapparo et. al., (2019) ir savo atliktu tyrimu nustatė, kad vaikams naudojant bežodės knygas su paveikslėliais, vaikai sukūrė gerokai daugiau žodžių junginių, pajvairino leksiką, ir pailgino pasakojimo laiką. Šis tyrimas patvirtino mokslininkų teiginius, kad su ikimokyklinio amžiaus vaikais skaitant bežodės knygas, plėtojimas vaikų žodynas, vaikai skatinami kalbėti platesniais sakiniais.

Informantai taip pat teigė, kad tik pradėjus taikyti bežodės knygas vaikai dažniausiai paveikslėlius apibūdino vienu arba keliais žodžiais. Pedagogai, užduodavo papildomus klausimus, kad paskatintų vaikus pralėsti savo pasakojimą, naudojant daugiau žodžių junginių. Taigi, galima daryti išvadą, kad dažniau į ugdymo(si) procesą įtraukiant bežodės knygas, vaikai ugdomi gebėjimą – iliustracijas apibūdinti plačiais ir vaizdingais sakiniais. Jaunesnio amžiaus skaitytojams bežodės knygos su paveikslėliais yra puiki priemonė - vaizdinių elementų pagalba padėti vaikams perteikti jausmus (Shi, 2019). Atliktas tyrimas parodė, kad vaikams matant paveikslėlius lengviau įvardinti emocijas. Jausmų pažinimas yra labai svarbus gebėjimas, padedantis išmokti svarbių emocijų reguliavimo įgūdžių, tad jį reikia ugdyti ankstyvojoje vaikystėje (Flores, 2021).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pedagogai, bežodžių knygų pagalba moko vaikus kaip tinkamai valdyti savo patiriamas emocijas, užduodami klausimus, kaip personažas galėjo pasielgti vienoje ar kitoje situacijoje, organizuoja vaidinimus pagal sukurtas istorijas. Tai paantrina Landy (2009) tyrimus, jog vaikai savo emocijas sieja su juos supančia aplinka, įgyta patirtimi ar išgyventomis situacijomis. Emocijų pažinimas padeda geriau suprasti vienas kito jaučiamas emocijas (Zambo ir Hansen, 2007). Atliktas tyrimas parodė, kad vaikai, stebėdami bendraamžių patiriamus jausmus, mokosi kaip užjausti draugą, suprasti kokios priežastys paskatino vienokius arba kitokius jausmus. Tai yra puikus socialinio - emocinio ugdymo pavyzdys, nes nagrinėdami iliustracijas semiamės žinių, kaip išsikelti tikslus ir jų siekti, jausti ir ugdytis rūpestį kitais, palaikyti pozityvius santykius, priimti atsakingus sprendimus. (Turner, Meyer, 2007).

Braid ir Finch (2015) tyrimo rezultatai parodė, kaip bežodės knygos įtraukia mokinius. Atliktas tyrimas patvirtina šiuos teiginius, nes pedagogų teigimu, bežodėse knygose

pateikti paveikslėliai labiausiai skatina vaikus įsitraukti į veiklą, o to pasėkoje vaikai noriai analizuoja iliustracijas ir kuria pasakojimus.

Naudojant knygas be žodžių su paveikslėliais mokiniai gali vienodai įsitraukti į mokymo procesą (Serafini, 2014). Dalis apklaustų informantų pasidalino patirtimi, kad šias knygas jie gali naudoti su visais vaikais, nepriklausomai kokia kalba jie kalba ar kokia yra jų kultūrinė padėtis, tai leidžia atsiskleisti vaikui. Taip pedagogai skatina bendruomeniškumą, toleranciją kitoms kultūroms.

Atliktas tyrimas patvirtino Xi, Zhou, Zuo, (2019) išvadas, kad bežodės knygos yra būdas kaip padėti vaikams ugdytis savo savimone. Šis gebėjimas ugdomas, pedagogams užduodant klausimus - „kas aš esu“, mokantis socialinių įgūdžių – (pasveikinti su kitais, jų atsiprašyti, mokytis dalintis, pripažinti ir kontroliuoti savo ir kitų emocijas ir jausmus).

Pedagogai iš vaikų pasakojimų, gali geriau susipažinti su vaikų išgyvenimais, situacija šeimoje, kas atliepia Muñoz ir kt., (2020) tyrimo rezultatus.

Pedagogai ugdymo(si) procese didžiausią dėmesį skiria vaikų kalbinės raiškos ugdymui ir vaikų emocijų atpažinimui ir įvardinimui.

Bežodžių knygų naudojimas ugdant įvairius vaikų gebėjimus yra aktuali ir reikalaujanti detalesnių tyrimų tema. Tiriant bežodžių knygų naudą vaikams galima apklausti ne tik su vaikais dirbančius pedagogus, tačiau ir vaikų tėvus (globėjus).

IŠVADOS

1. Socialinės ir emocinės kompetencijos yra esminis pagrindas kaip gebame kurti santykius, juos išlaikyti, bendrauti su kitais. Išugdytos socialinės – emocinės kompetencijos siejamos su geresniais akademineis arba profesiniais rezultatais, didina asmens sąmoningumą, mažina riziką įsitraukti į psichotropinių medžiagų vartojimą.

Socialinės – emocinės kompetencijos apima: savimonę, savitvardą, socialinį sąmoningumą, bendravimo įgūdžius ir atsakingą sprendimų priėmimą. Savimonė yra gebėjimas suvokti savo vertybes, emocijas, analizuoti savo pasitikėjimą savimi ir suprasti savo stiprybes, bei silpnybes. Savitvarda - gebėjimas įvairiose situacijose kontroliuoti savo elgesį bei mintis, motyvuoti save pasiekti aukštesnių tikslų. Socialinis sąmoningumas siejamas su empatišku požiūriu kitų atžvilgiu, gebėjimu jį suprasti, priimti kitos tautybės ir kultūros asmenis. Bendravimo įgūdžiai apima gebėjimą užmegzti ir palaikyti pokalbį, puoselėti draugiškus santykius, stengtis susidoroti su konfliktais, mokėti pasiūlyti ir priimti pagalbą iš kitų. Atsakingas sprendimų priėmimas siejamas su gebėjimu priimti moralinių normų nepažeidžiančius sprendimus, prisiimti asmeninę ir socialinę atsakomybę.

Vaikai pasižymintys aukštesniu emociniu intelektu, tampa atsakingesniais, rūpestingesniais, laimingesniais suaugusiais. Vaikai, turintys menkas socialines – emocines kompetencijas, dažniausiai demonstruoja prastus rezultatus tolimesniame gyvenime ir santykiuose su kitais.

2. Bežodės knygos – tai paveikslėlių knygos, kurios pasakoja istoriją iliustracijų pagalba. Paveikslėliai šiose knygose yra pagrindinė priemonė, kuri tam tikru aspektu turi pateikti istorijos užuominas, potekstę ar temą. Šių knygų pagalba skaitytojams suteikiama galimybė patirti kūrybinę laisvę, nes iš matomų paveikslėlių kiekvienas individualiai gali kurti pasakojimą ir istoriją, remiantis asmenine patirtimi. Šias knygas gali skaityti visi vaikai, nepriklausomai kokia kalba jie kalba, kokioje šalyje ar kultūrinėje aplinkoje auga. Šios knygos skatina vaikų bendruomeniškumą, toleranciją kitoms kultūroms, ugdo komunikacinius gebėjimus ir socialines emocines kompetencijas.

Ugdymo procese naudojant bežodės knygas ugdoma tiek verbalinė, tiek neverbalinė komunikacija. Vaikai, kurie dažniau skaito arba klausosi skaitomų pasakų, dažniau vartoja sudėtingesnius sakinius, ugdomi pasakojimo gebėjimus, pradeda geriau ir greičiau pažinti raides ir įvairius simbolius, o taip pat formuojamas jų teigiamas požiūris

į skaitymą. Nuolatos skaitant balsu, stimuliuojamos smegenys, kurios atsakingos už kalbos raiškos funkcijas, mąstymo plėtojimą ir gebėjimą taisyklingai vartoti kalbą.

Į ugdymo procesą įtraukiant bežodes knygas taip pat ugdomos socialinės – emocinės kompetencijos. Komunikaciniai gebėjimai, susiję su socialinėmis emocinėmis kompetencijomis

3. Istorijų pasakojimas, pasitelkiant bežodes knygas, padeda mokiniams padidinti jų savivertę, stiprina pasitikėjimą savimi. Bežodės knygos, per pateiktas iliustracijas ir personažus, moko vaikus suprasti kito jausmus. Pasitelkiant šias knygas ugdoma vaikų savimonė, nes tyrinėdami paveikslėlius vaikai atpažįsta jausmus, juos įvardina ir stengiasi suprasti kaip tai veikia jų elgesį. Ugdoma vaikų empatija kitų atžvilgiu, nes mokoma pažiūrėti į viską iš kito žmogaus, arba veikėjo, perspektyvos. Tai puiki priemonė mokyti vaikus dirbti komandoje, identifikuoti kylančias problemas ir ieškoti sprendimo būdų. Šios knygos moko vaikus bendradarbiauti, veikti šalia vienas kito, gerbti kito vaiko nuomonę, priimti žmones turinčius negalią ir bandyti suprasti jų gyvenime patiriamus sunkumus.

REKOMENDACIJOS

Ikimokyklinių ugdymo įstaigų administracijai:

1. Pagal pedagogų poreikius įsigyti daugiau bežodžių knygų.
2. Atnaujinti „ZIPIS“ programą, siekiant atliepti vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymą; atnaujinti medžiagą skirtą siekiant geresnės vaikų emocinės savijautos; įtraukti daugiau žaidimo veiklų.
3. Inicijuoti kvalifikacijos tobulinimą pedagogams bežodžių knygų tematika.

Pedagogams:

1. Tobulinti bendrąsias ir dalykines kompetencijas ugdymo(si) procese naudojant bežodes knygas.
2. Leisti vaikams savarankiškai kurti pasakojimus, nenustatant jokių pasakojimo rėmų.
3. Skatinti vaikus kalbėti plačiais sakiniais, bežodžių knygų pagalba.
4. Skatinti vaikų domėjimąsi knygomis, naudojant bežodes knygas.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvams:

1. Su vaikais skaityti bežodes knygas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Akgün, E., ir Benli, G. (2019). Bibliotherapy with Preschool Children: A Case Study. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 11(5), 100-111. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=727223>
2. Aleknevičienė, J., Pocienė, A., Šupa, M. (2020). Kaip parašyti mokslinį rašto darbą. *Mokomoji priemonė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams*. Prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Kaip_parašyti_mokslini_darba_2020_EL.pdf
3. Althouse, R., Johnson, M. H., & Mitchell, S. T. (2003). *The colors of learning: Integrating the visual arts into the early childhood curriculum*. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=AddTwBy5mJcC&lpg=PR9&ots=l14TWp-7A2&dq=Althouse%2C%20Johnson%2C%20or%20Michael%2C%202003%20picture%20books&lr&hl=lt&pg=PR9#v=onepage&q&f=false>
4. Antinienė, D., ir Lekavičienė, R. (2012). Socialinės kompetencijos samprata ir dinamika pastarąjį dešimtmetį: Lietuvos studentų tyrimas. *Psichologija*, (45), 89-102.
5. Arif, M., M., ir Hashim, F. (2008). Reading from the Wordless: A Case Study on the Use of Wordless Picture Books. *English Language Teaching*, 1(1), 121-126. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1082619.pdf>
6. Arizpe, E. (2013). Meaning-making from wordless (or nearly wordless) picturebooks: What educational research expects and what readers have to say. *Cambridge Journal of Education*, 43(2), 163-176. doi: 10.1080/0305764X2013767879.
7. Arizpe, E., ir Ryan, S. (2018). The wordless picturebook: Challenging attitudes about literacy and language learning in multilingual contexts. *Teaching English with Challenging Texts: Literature in Language Education with*, 8-18. Prieiga per internetą: <https://eprints.gla.ac.uk/185413/1/185413.pdf>
8. Arkušauskienė, R., Jakimavičienė, A., Kamantauskienė, V. (2016 gruodžio 16d.). Priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymas/is įrastoje ir praturtintoje lauko aplinkoje. Pranešimas konferencijoje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų rengimo problematika, Kaunas.
9. Ates, H., K., ir Nüket, A.. (2018). A case study investigating the language development process, early literacy experiences and educational problems of a gifted child. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 6(4), 36-71. Prieiga per internetą: <https://dergipark.org.tr/en/pub/jegys/issue/42299/457525>
10. Atwell, M., N., ir Bridgeland, J., M. (2019). Ready to Lead: A 2019 Update of Principals' Perspectives on How Social and Emotional Learning Can Prepare Children

- and Transform Schools. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED602977.pdf>
11. Aviles, A. M., Anderson, T. R., Davila, E. R. (2006). Child and adolescent social-emotional development within the context of school. *Child and Adolescent Mental Health*, 11(1), 32-39.
 12. Baležentis, A., ir Žuromskaitė, B. (2012). Turizmo vadyba: tarptautinio turizmo administravimo įvadas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
 13. Baltakienė, L., ir Povilaikienė, E. (2016 gruodžio 16d.). Patirtinio ugdymo nauda ikimokykliniame amžiuje. Pranešimas konferencijoje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų rengimo problematika, Kaunas.
 14. Bandura, A., Freeman, W., H., Lightsey, R. (1999). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. doi: 10.1891/0889-8391.13.2.158
 15. Berns, R., M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
 16. Bianquin, N., ir Sacchi, F. (2017, November). More than Just Pictures: Using Picture Books to Broaden Young Learners' Disability Understanding. In *Proceedings*, 60(1), (p.890). doi: 10.3390/proceedings1090890.
 17. Bierman, K. L., ir Motamedi, M. (2015). Social and emotional learning programs for preschool children. *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*, 135-151. Prieiga per internetą: <https://bpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.psu.edu/dist/c/29653/files/2015/08/bierman-preschool-in-press.pdf>
 18. Bintz, W. P., ir Chaghervand, S. (2022). Using Crossover and Traditional Picturebooks to Discuss Emotions. *Michigan Reading Journal*, 54(3), 37-42. Prieiga per internetą: <https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2853&context=mrj>
 19. Bintz, W., Chaghervand, S. (2022). Using Crossover and Traditional Picturebooks to Discuss Emotions. *Michigan Reading Journal*, 54(3), 11. Prieiga per internetą: <https://scholarworks.gvsu.edu/mrj/vol54/iss3/11/>
 20. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vilnius: Socialinių mokslų kolegija.
 21. Braid, C., Finch, B. (2015). "Ah, I know why...": Children developing understandings through engaging with a picture book. *Literacy*, 49(3), 115-122. doi:10.1111/lit.12057
 22. Brandišauskienė, A., ir Maslienė, D. (2014). Žaidimo situacijos apžvalga ikimokyklinio ugdymo institucijose. *Pedagogika*, 190-205.

23. Breit - Smith, A., Olszewski, A., Swoboda, C., Guo, Y., ir Prendeville, J., A. (2017). Sequence text structure intervention during interactive book reading of expository picture books with preschool children with language impairment. *Child Language Teaching and Therapy*, 33(3), 287-304. doi: 10.1177/0265659017702206
24. Brice, R., G. (2004). Connecting oral and written language through applied writing strategies. *Intervention in school and clinic*, 40(1), 38-47. doi: 10.1177/10534512040400010301
25. Budreckienė, D., Vismantienė, R., (2016). Ugdymas daile ir Valdorfo sistema: ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymo aspektas. *Žvirblių takas*, (1), 2-8.
26. Bullen, E., ir Nichols, S. (2011). Dual audiences, double pedagogies: Representing family literacy as parental work in picture books. *Children's literature in education*, 42, 213-225. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10583-011-9132-5>
27. Burke, G., ir Mackenzie, A. (2010). What's there, what if, what then, and what can we do? An immersive and embodied experience of environment and place through children's literature. *Environmental Education Research*, 16(3-4), 311-330. doi: 10.1080/13504621003715361
28. Burvytė, S., Ralys, K., Ilgūnienė, R., (2012). Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas: mokslo studija. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4305018/datastreams/MAIN/content>
29. Chaparro, L. J., Realí, F., Carreño, C. (2017). Wordless picture books boost preschoolers' language production during shared reading. *Early Childhood Research Quarterly*, 40, 52-62. doi: 10.1016/j.ecresq.2017.03.001
30. Chapparo, A., A., Hidir, F.; Beceren, B., Ö. (2019). Examining the use of picture books in preschool education institutions. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 15(2) 535-559. doi:10.17263/jlls.586235
31. Ching, Y., Ching, C., Mei, C. (2016). Empowering children's creativity with the instruction of wordless picture books. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 4(7). 4-13. Prieiga per internetą: <https://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2016/06/Full-Paper-EMPOWERING-CHILDRENS-CREATIVITY-WITH-THE-INSTRUCTION-OF-WORDLESS-PICTURE-BOOKS.pdf>
32. Ching-Han, Y., Jui-Ching, C., Mei-Ju, C. (2016). Empowering children's creativity with the instruction of wordless picture books. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 4(7), 2-14.

33. Collins, K., ir Glover, M. (2015). *I am reading: Nurturing young children's meaning making and joyful engagement with any Book*. Prieiga per internetą: <https://www.proquest.com/openview/fe59113ef16ca61baf5bd42220293c50/1?pq-origsite=gscholar&cbl=41436>
34. Devaney E., O'Brien, M., U., Resnik, H., Keister, S., ir Weissberg, R., P. (2011). Nuoseklaus socialinio ir emocinio ugdymo plėtojimas mokykloje. Labdaros ir paramos fondas: Laisva valia.
35. Dias, S. (2010). Postmodern Picture Books: Pathways to Literacies for a New Knowledge Paradigm. *International Journal of Learning*, 17(4), 136-174. Prieiga per internetą: <https://web.s.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=14479494&AN=64405486&h=Pd%2bIVihqIeHZwaUHa4fF5GAlHW0503eT5DeuKLgYr%2bFILgol68bOEnc%2fBGhM6x9ochvascyGjaJpNq6Zzq1wtQ%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNotAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d14479494%26AN%3d64405486>
36. Dodge, D., T., (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas. Vadovas tėvams*. Vilnius: Presvika.
37. Dolan, M. (2014). Intercultural Education, Picturebooks and Refugees: Approaches for Language Teachers. *CLELEjournal*, (2)1, 92-107. Prieiga per internetą: <https://dspace.mic.ul.ie/bitstream/handle/10395/2427/Dolan%2c%20A.%20%282014%29%20Intercultural%20Education%2c%20Picturebooks%20and%20Refugees....pdf?sequence=2&isAllowed=y>
38. Dunst, C., J., Williams, A., L., Trivette, C., M., Simkus, A., ir Hamby, D., W. (2012). Relationships between inferential book reading strategies and young children's language and literacy competence. *Center for Early Literacy Learning*, 5(10), 1-10. Prieiga per internetą: http://www.earlyliteracylearning.org/cellreviews/cellreviews_v5_n10.pdf
39. Durlak, J. A., Domitrovich, C., Weissberg, R., ir Gullotta, T.(2015). *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*. Prieiga per internetą: [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=gBPpCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Durlak,+J.+A.,+Domitrovich,+C.+E.,+Weissberg,+R.+P.+ir+Gullotta,+T.+P.+\(2015\).+Handbook+of+social+and+emotional+learning:+Research+and+Practice.+&ots=AX6hG3RBma&sig=DuZf2Cm60zhte_64Qrxy2w0NoRc&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=gBPpCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Durlak,+J.+A.,+Domitrovich,+C.+E.,+Weissberg,+R.+P.+ir+Gullotta,+T.+P.+(2015).+Handbook+of+social+and+emotional+learning:+Research+and+Practice.+&ots=AX6hG3RBma&sig=DuZf2Cm60zhte_64Qrxy2w0NoRc&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

40. Elley, W. (1989). Vocabulary acquisition from listening to stories. *Reading research quarterly*, 174-187. doi:10.2307/747863.
41. Fernández, M., Fernández, J., Martín, D. (2019). Values and intercultural experiences through picture books. *The Reading Teacher*, 73(2), 205-213. doi: 10.1002/trtr.1813
42. Fletcher, K. L., ir Reese, E. (2005). Picture book reading with young children: A conceptual framework. *Developmental review*, 25(1), 64-103. doi: 10.1016/j.dr.2004.08.009
43. Flynn, K., S. (2011). Developing children's oral language skills through dialogic reading: Guidelines for implementation. *Teaching exceptional children*, 44(2), 8-16. doi: 10.1177/00400599110440020
44. Flores, L. (2021). *A picture book to reinforce emotional regulation in early childhood* (Daktaro disertacija). Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/Flores%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/Flores%20(5).pdf)
45. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence>
46. Gelžinytė, I., ir Bagdonas, A. (2017). *Šeimų, auginančių 4-5 metų vaikus, dalyvavimas vaikų ugdomojoje veikloje*. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/reader/75821380>
47. Goleman, D. (2008). *Emocinis intelektas*. Prieiga per internetą: [Microsoft Word - 4.docx \(nibd.lt\)](#)
48. Goleman, D., (2009). *Emocinis intelektas*. Prieiga per internetą: https://nibd.lt/pdfs/emocinis-intelektas_goleman.pdf
49. Greenberg, M., Domitrovich, C., Weissberg, R., ir Durlak, J. (2017). Social and emotional learning as a public health approach to education. *The future of children*, 13-32. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/44219019>
50. Greenhoot, A. F., Beyer, A. M., Curtis, J. (2014). More than pretty pictures? How illustrations affect parent-child story reading and children's story recall. *Frontiers in psychology*, 5, 738. doi: 10.3389/fpsyg.201400738.
51. Greenhoot, A., Beyer, M., Curtis, J., (2014). More than pretty pictures? How illustrations affect parent-child story reading and children's story recall. *Frontiers in psychology*, 5, 738. Prieiga per internetą: [Frontiers | More than pretty pictures? How illustrations affect parent-child story reading and children's story recall \(frontiersin.org\)](#)

52. Guo, B., Zhang, R., Xu, G., Shi, C., ir Yang, L. (2015). Predicting students performance in educational data mining. *2015 international symposium on educational technology (ISET)* (p.125-128). doi: 10.1109/ISET.2015.33
53. Hakkarainen, P., E., Brėdikytė, M., Brandišauskienė, A., ir Sujetaitė - Volungevičienė, G. (2015). *Ikimokyklinio amžiaus vaiko raida: žaidimas ir savireguliacija: monografija*. doi: 10.7220/9786094543982
54. Harju, M. L. (2009). Tove Jansson and the crossover continuum. *The Lion and the Unicorn*, 33(3), 362-375. doi: 10.1353/uni.0.0472
55. Harriott, W., A., ir Martin, S., S. (2004). Using culturally responsive activities to promote social competence and classroom community. *Teaching Exceptional Children*, 37(1), 48-54. doi: 10.1177/004005990403700106
56. Heinsbergen, N., A. (2013). *The positive effects of picture books providing acceptance of diversity in social studies and increased literacy in early childhood education* (Daktaro disertacija). Prieiga per internetą: <https://soar.suny.edu/handle/20.500.12648/5494>
57. Hille, K., Evanschitzky, P., Bauer, A. (2015). *3-6 metų vaiko raida: psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Tyto alba.
58. Housman, D., Denham, S., Cabral, H., (2018). Building Young Children's Emotional Competence and Self-Regulation from Birth: The "Begin to... ECSEL,, Approach. *International Journal of Emotional Education*, 10(2), 5-25. Prieiga per internetą: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1197894>
59. Hsiao, C. Y. (2010). Enhancing children's artistic and creative thinking and drawing performance through appreciating picture books. *International Journal of Art & Design Education*, 29(2), 143-152. doi:10.1111/j.1476-8070.2010.01642.x.
60. Hung, Y., H., Chen, C., H., Huang, S., W. (2017). Applying augmented reality to enhance learning: a study of different teaching materials. *Journal of Computer Assisted Learning*, 33(3), 252-266. doi:10.1111/jcal.12173
61. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
62. Isbell, R., Sobol, J., Lindauer, L., ir Lowrance, A. (2004). The effects of storytelling and story reading on the oral language complexity and story comprehension of young children. *Early childhood education journal*, 32, 157-163. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1023/B:ECEJ.0000048967.94189.a3>
63. Jalongo, M. R., Dragich, D., Conrad, N., K., ir Zhang, A. (2002). Using wordless picture books to support emergent literacy. *Early Childhood Education Journal*, 29(3),

- 167-177. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1014584509011>
64. Jones, D., E., Greenberg, M., Crowley., (2015). Early social-emotional functioning and public health: The relationship between kindergarten social competence and future wellness. *American journal of public health*, 105(11), 2283-2290. Prieiga per internetą: <https://ajph.aphapublications.org/doi/epdf/10.2105/AJPH.2015.302630>
65. Justice, L., M., ir Kaderavek, J. (2002). Using shared storybook reading to promote emergent literacy. *Teaching Exceptional Children*, 34(4), 8-13. doi: 10.1177/004005990203400401
66. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Žiūrėta 2023 05 01. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-metodologija-ir-metodai#>
67. Kasperiūnienė, J., ir Juknevičienė, R. (2020). *KOMPETENCIJŲ IR VAIKO RAIDOS APRAŠAI: KOMUNIKAVIMO KOMPETENCIJA*. Prieiga per internetą: <https://www.mokykla2030.lt/wp-content/uploads/2020/06/KOMUNIKAVIMO-KOMPETENCIJA.pdf>
68. Kelly, K., Laminack, L., Gould, E. (2020). Confronting bias with children's literature: A preservice teacher's journey to developing a critical lens for reading the word and the world. *The Reading Teacher*, 74(3), 297-304. doi: doi.org/10.1002/trtr.1949
69. Kerevičienė, J. (2014). *Pedagginės psichologijos užrašai: mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams*. Prieiga per internetą: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf
70. Korsakaitė, I. (2002). *Paveikslėlių knyga: žanro samprata ir ypatybės*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367161714466/J.04~2002~1367161714466.pdf>
71. Kulju, P., Kupiainen, R., Wiseman, A., M., Jyrkiäinen, A., Koskinen-Sinisalo, K., L., ir Mäkinen, M. (2018). A review of multiliteracies pedagogy in primary classrooms. *Language and Literacy*, 20(2), 80-101. doi: 10.1177/109625061247312
72. Kunickienė, R. (2015) *Emocinio intelekto lavinimas ugdymo įstaigose: galimybės ir iššūkiai*. Tyrimo ataskaita. Raseiniai: Raseinių pedagoginė psichologinė tarnyba. Prieiga per internetą: <http://www.rspt.lt/dokumentubankas/%20download/846%20failo>
73. Layne, S. L. (2015). *In defense of read-aloud: Sustaining best practice*. Portland, Maine: Stenhouse Publishers.

74. Landy, S. (2009). *Pathways to competence: Encouraging healthy social and emotional development in young children*. doi: 10.1017/S0813483900150090
75. Lauciūtė, A., ir Bagdonas, A. (2019). Pedagogų požiūris į kūrybinių žaidimų įtaką priešmokyklinio amžiaus vaikams ugdant (is) komunikavimo kompetenciją. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, (15), 122-129.
76. Lešinskytė, M., Slušnienė, G. (2021). Ugdomosios aplinkos reikšmė ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos ugdymu. *Verslas, technologijos, biomedicina: inovacijų įžvalgos 2021: straipsnių rinkinys*, (1), 256-265. Prieiga per internetą: <https://vb.kvk.lt/object/elaba:100848808/>
77. Lewis, D. (2001). *Reading contemporary picturebooks: Picturing text*. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=soNfTNyczsMC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Lewis+2001+reading&ots=b12d0V2vSH&sig=PSAvPSxIIAtS5jFkCIItSzLHi2SM&redir_esc=y#v=onepage&q=Lewis%202001%20reading&f=false
78. *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas* 2011/Nr. XI-1281. Žiūrėta 2023m. gegužės 1d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
79. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. 2020/Nr. XIII-3416. Žiūrėta 2023m. gegužės 1d. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/54723:str7>
80. Lipskienė, R. (2015). Teatrinės veiklos tikslai Valdorfo vaikų darželyje. *Žvirblių takas*, 1(119), 19-22.
81. Lysaker, J. T. (2018). *Before words: Wordless picture books and the development of reading in young children*. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=QP99DwAAQBAJ&lpg=PP1&ots=qRUb66RRIS&dq=Before%20Words%E2%80%93%20Wordless%20Picture%20Books%20and%20the%20Development%20of%20Reading%20in%20Young&lr&hl=lt&pg=PP1#v=onepage&q=Before%20Words%E2%80%93%20Wordless%20Picture%20Books%20and%20the%20Development%20of%20Reading%20in%20Young&f=false>
82. Liu, M., Karp, G. G., Davis, D. (2010). Teaching learning-related social skills in kindergarten physical education. *Journal of physical education, recreation & dance*, 81(6), 38-44. doi: 10.1080/07303084.2010.10598490
83. Liubertienė, I., Kunickienė, R., Kupriūnienė, J. (2015). Socialinių emocinių kompetencijų lavinimas ugdymo įstaigose. *Socialinė sveikata*, 2(4), 90-100. Prieiga per internetą: http://www.socialinisdarbas.lt/files/socialinisdarbas/SS_42.pdf#page=90
84. Meyer, D. K., ir Turner, J., C. (2007). Scaffolding emotions in classrooms. *Emotion in education*. 243-258. doi:10.1016/B978-012372545-5/50015-0

85. Mitkus, T. (2012). Neverbalinė komunikacija: kodavimas ir efektyvus panaudojimas kūrybinėse industrijose. *Santalka: filosofija, komunikacija*, 20(2), 159-170. doi: 10.3846/cpc.2012.16
86. Mitunevičiūtė, I. (2019) *Bežodės knygos: kas tai? (edukacinis vaizdo įrašas)*. YouTube. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=bKQQEPpJE8k>
87. Mokhtar, N., Halim, A., Kamarulzaman, S. (2011). The effectiveness of storytelling in enhancing communicative skills. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 18, 163-169. doi: 10.1016/j.sbspro.2011.05.024.
88. Monkevičienė, O. (2018). *Pedagogams ir tėvams apie penkerių-šešerių metų vaikų raidos ir ugdymo ypatumus*. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/atsisiusti/8701/b075ecde-6e32-4692-83d3-2c84a1176dd1>
89. Monkevičienė, O., ir kt. (2002). *Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa*. Prieiga per internetą: <https://smsm.lrv.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-priesmokyklinis-ugdymas/priesmokyklinio-ugdymo-programa?lang=lt>
90. Mooney, C., G. (2013). *Theories of Childhood: An Introduction to Dewey, Montessori, Erikson, Piaget & Vygotsky*. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/read/345087459/Theories-of-Childhood-Second-Edition-An-Introduction-to-Dewey-Montessori-Erikson-Piaget-Vygotsky>
91. Moreno, L., Realí, F., Carreño, C. (2017). Wordless picture books boost preschoolers' language production during shared reading. *Early Childhood Research Quarterly*, 40, 52-62. doi: 10.1016/j.ecresq.2017.03.001.
92. Mourão, S. J. (2016). Picturebooks in the primary EFL classroom. *Children's Literature in language Education journal (CLELEjournal)*, 4(1), 25-43. Prieiga per internetą: <https://clelejournal.org/wp-content/uploads/2016/05/Picturebooks-Authentic-literature-for-an-authentic-response-CLELEjournal-4.1.pdf>
93. Movsesjan, A., Puzaitė, D., ir Lazdauskas, T. (2014). 5–6 metų vaikų empatija ir jos ryšys su dėmesiu bei tėvų taikomu auklėjimo stiliumi. *Ugdymo psichologija*, (25), 5-17. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1503036062261/J.04~2014~1503036062261.pdf>
94. Mozūraitė, V. (2000). Kodėl ir kaip skaito vaikai. *Gimtasis žodis*, (6), 22-29.
95. Muñoz, E., De Sarlo, G., Gobeá, E. (2020). Let me tell you: experiences with silent books in a framework of early literacy. *Pedagogika*, 137(1), 176-192. doi.org/10.15823/p.2020.137.10.

96. Natale, J., M. (2018). Using wordless picture books to develop oral language skills with kindergarten students. *Theses and Dissertations*. 25(14), 17-62. Prieiga per internetą: <https://rdw.rowan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3516&context=etd>
97. Neale, S., Spencer-Arnell, L., Wilson, L. (2011). *Emotional intelligence coaching: Improving performance for leaders, coaches and the individual*. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?id=rlxoq1lwBjIC&lpg=PR5&ots=5xjcDZVFLv&dq=N%20eale%2C%20Spencer%20-%20Arnell%2C%20Wilson%2C%20social%20emotions%20children&lr&hl=lt&pg=PR5#v=onepage&q&f=false>
98. Neblett, N., ir Iruka, I., U. (2015). Oral narrative skills: Explaining the language-emergent literacy link by race/ethnicity and SES. *Developmental psychology*, 51(7), 889. doi: 10.1037/a0039274
99. Nikolajeva, M. (1996). *Introduction to the Theory of Children's Literature*. Talinn: Pedagogical University.
100. Noble, C., Sala, G., Peter, M., Lingwood, J., Rowland, C., Gobet, F., ir Pine, J. (2019). The impact of shared book reading on children's language skills: A meta-analysis. *Educational Research Review*, (28), doi: 10.1016/j.edurev.2019.100290.
101. Norvaiša, R., ir Trimonytė - Bikelienė, J. (2020). *KOMPETENCIJŲ IR VAIKO RAIDOS APRAŠAI: PAŽINIMO KOMPETENCIJA*. Prieiga per internetą: <https://www.mokykla2030.lt/wp-content/uploads/2020/06/PA%C5%BDINIMO-KOMPETENCIJA.pdf>
102. Paliulytė, I. (2015). Vaiko ugdymas teatro menu: kelias į teatrą. *Žvirblių takas*, (2), 16-21. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1486990415654/J.04~2015~1486990415654.pdf>
103. Paradnikė, K. (2017). *Vaiko raida*. Prieiga per internetą: <https://www.psicentras.lt/content/files/VAIKO-RAIDOS-LENTELE.pdf>
104. Piaget, J. (2003). Part I: Cognitive Development in Children: Piaget Development and Learning. *Journal of research in science teaching*, 40. 176- 186. Prieiga per internetą: <https://psychscenehub.com/wp-content/uploads/2021/03/Piaget-Cognitive-Development-in-Children.pdf>
105. Pukelis, K., ir Pundzienė, A. (2002). Profesinis konsultavimas karjeros projektavimui: paradigmu kaita. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, (5), 96-106. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2002~1377854294336/J.04~2002~1377854294336.pdf>

106. Puodžiūnas, V. (2013). *Viešosios komunikacijos technologijos ir inovacijos*. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2013_Viesosios_kom_tech_ir_inov.pdf
107. Radzevičienė, L. (2003). *Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, psichosocialinė raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
108. Raudienė, I. (2018). Mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų vertinimas kaip sėkmingo vaiko mokymosi prielaida. *Socialinis ugdymas*, (2), 68-78. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1549293630092/J.04~2018~1549293630092.pdf>
109. Reese, D., ir Harris V. (1997). Look at this nest! The beauty and power of using informational books with young children. *Early Child Development and Care*, 127(1), 217-231. doi: 10.1080/0300443971270118
110. Rizqiyani, R., Azizah, N., (2019). The Influence of Wordless Picture Book to Improve the Ability of Storytelling among Preschool Students, Iš *3rd International Conference on Current Issues in Education (ICCIE 2018)*, 427- 429, Atlantis Press.
111. Ruzgienė, A., ir Petružienė, S. (2005). *Vaikas ir aplinka*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
112. Sabaliauskas S., ir Šukytė, D. (2021). SOCIALINĖ, EMOCINĖ IR SVEIKOS GYVENSENOS KOMPETENCIJA. Prieiga per internetą: [SESG-KOMPETENCIJA.pdf \(mokykla2030.lt\)](https://www.mokykla2030.lt/SESG-KOMPETENCIJA.pdf)
113. Schick, A. (2015). Wordless book-sharing styles in bilingual preschool classrooms and Latino children's emergent literacy skills. *Journal of Early Childhood Literacy*, 15(3), 331-363. doi: 10.1177/146879841455194
114. Schleicher, A., (2017). Social and emotional skills: Well-being, connectedness and success. Prieiga per internetą: [https://www.oecd.org/education/school/UPDATED%20Social%20and%20Emotional%20Skills%20-%20Well-being.%20connectedness%20and%20success.pdf%20\(website\).pdf](https://www.oecd.org/education/school/UPDATED%20Social%20and%20Emotional%20Skills%20-%20Well-being.%20connectedness%20and%20success.pdf%20(website).pdf)
115. Schoroškienė, V. (2010). Kam vadovauja vadovėlis?. *Žvirblių takas*, (5), 21-25.
116. Serafini, F. (2014). Exploring wordless picture books. *The Reading Teacher*, 68(1), 24-26. doi: 10.1002/trtr.1294
117. Shi, Y. (2019). *Kindergarten Teachers' Perspectives on and Usage of Picture Books in EFL Classrooms in Shanghai* (Daktaro disertacija). Prieiga per internetą:

<https://www.proquest.com/openview/3187e4db1b93cc7ac6a80e1da0874540/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>

118. Skunčikas, R. (2007). *Vaikų literatūros etiudai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
119. Smith, M., W., ir Dickinson, D., K. (1994). Describing oral language opportunities and environments in Head Start and other preschool classrooms. *Early Childhood Research Quarterly*, 9(3-4), 345-366. doi: 10.1016/0885-2006(94)90014-0
120. Stein, M. (2018). From Page to Place: Wordless Picture Books and Field Trips for a 21st Century Curriculum. *Bank Street College of Education*. 6-37. Prieiga per internetą:
<https://educate.bankstreet.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1236&context=independent-studies>
121. Strukčinskienė, B., Griškonis, S., Raistenskis, J., ir Strukčinskaitė, V. (2012). Ikimokyklinio amžiaus Lietuvos vaikų fizinio aktyvumo ypatumai. *Sveikatos mokslai*, 22(4), 10-14.
122. Stukas, R., ir Šurkienė, G. (2009). *Mityba ir jos vertinimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
123. Sükran, K. (2015). Emotional competence and emotion socialization in preschoolers: The viewpoint of preschool teachers. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(4), 1-14. doi: 10.12738/estp.2015.4.2529
124. Sungailienė, L., ir Solovjovienė, D., E. (2014). Ar įminsime skaitymo laimės mįslę?. *Žvirblių takas*, (2), 2-10.
125. Švaplėnienė, J. (2015). 5-6 metų vaikų žaidimų teoriniai ir praktiniai ypatumai. *Žvirblių takas*, (2), 31-35.
126. Terrusi, M. (2018). The green ship: Reading through branches and waves. Growing outdoors with contemporary children's picturebooks. *Encyclopaideia*, 22(50), 79-91. doi:10.6092/issn.1825-8670/7920
127. Terwinghe, M. (2021). *The use of picture books in primary school classrooms* (Daktaro disertacija). Prieiga per internetą:
https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/003/012/568/RUG01-003012568_2021_0001_AC.pdf
128. The power of picture books in social and emotional learning (2021, gruodžio 3). Prieiga per internetą: <https://qslin.org/wp-content/uploads/2021/03/The-power-of-picture-books-QSLIN.pdf>

129. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Žiūrėta 2023 05 01.
Prieiga per internetą:
https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15459/Tidikis_tyrimu_metodologija.pdf
130. Toor, H. K., Hanif, R. (2021). Teachers' Use of Mental State Talk: Narration of Wordless Picture Storybooks with Preschoolers. *Foundation University Journal of Psychology*, 5(2). doi:10.33897/fujp.v5i2.356/.
131. Toor, H. K., ir Hanif, R. (2021). Teachers' Use of Mental State Talk: Narration of Wordless Picture Storybooks with Preschoolers. *Foundation University Journal of Psychology*, 5(2). 22-28. Prieiga per internetą:
[file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/356-Article%20Text-1901-2-10-20210831%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/356-Article%20Text-1901-2-10-20210831%20(1).pdf)
132. Valantinas, A. (2009). Socialinis emocinis ugdymas. Kas tai? Kuo gali mums padėti. Iš *Švietimo problemas analizė*, 10, 2-8. Prieiga per internetą:
<https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Socialinis-emocinis-ugdymas.-Kas-tai-Kuo-gali-mums-padeti-2009-gruodis.pdf>
133. Venslovaitė, V., ir Danylienė, L. (2018). Socialinis ir emocinis ugdymas: mokytojo perspektyva. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 40, 111-126.
134. Vygotsky, L. S., ir Cole, M. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Prieiga per internetą:
[https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=RxjjUefze_oC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Vygotsky+L.S.+\(1978\).+Mind+in+Society.+The+Development+of+Higher+Psychological+Processes.+Ed.+Cole+M.,+John-Steiner,+Scibner+S.,+Soubelman+E.+Cambridge,+Massachusetts,+London,+England:+Harvard+University+Press+&ots=oJDXP0p5ev&sig=RkHhUPVs1HQjNBU6fhMxSn-UaKM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=RxjjUefze_oC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Vygotsky+L.S.+(1978).+Mind+in+Society.+The+Development+of+Higher+Psychological+Processes.+Ed.+Cole+M.,+John-Steiner,+Scibner+S.,+Soubelman+E.+Cambridge,+Massachusetts,+London,+England:+Harvard+University+Press+&ots=oJDXP0p5ev&sig=RkHhUPVs1HQjNBU6fhMxSn-UaKM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
135. Vilkonis, R. (2008). *Neuždarykite vaikystės tarp sienų keturių*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
136. Wagner, L. (2013). By the numbers: a quantitative content analysis of children's picturebooks. *Frontiers in psychology*, 4, 850. doi:10.3389/fpsyg.2013.00850
137. Xi, J., Zhou, W., Zuo, Z. (2019). Integrating Games into Picture Books to Facilitate the Development of Social Emotions in Preschoolers: An Empirical Study on the Positive Effects of Game-Combined Guided Reading of Picture Books on Social Emotional Development in Preschoolers. *Best Evid Chin Edu*, 3(1), 305-320. doi: 10.15354/bece.19.ar1076.

138. Zambo, D., Hansen, C. (2007). Love, language and emergent literacy. *Scholarly Journal*, 62(3), 32-37. Prieiga per internetą: <https://www.proquest.com/openview/b169470d54f4a04d17417cd78cc11d5a/1?pq-origsite=gscholar&cbl=27755>
139. Zins, J., E. (2004). *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say?* Prieiga per internetą [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=MuDGDHCB_iwC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Zins,+J.+E.,+Weissberg,+R.+P.,+Wang,+M.+C.+ir+Walberg,+H.+J.+\(2004\).+Building+Academic+Success+on+Social+and+Emotional+Learning+\(SEL\):+What+Does+the+Research+Say%3F+&ots=oIfsgdPAx_&sig=a2IQtKuKGJ3zAaVlQmkHiYek9js&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=MuDGDHCB_iwC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Zins,+J.+E.,+Weissberg,+R.+P.,+Wang,+M.+C.+ir+Walberg,+H.+J.+(2004).+Building+Academic+Success+on+Social+and+Emotional+Learning+(SEL):+What+Does+the+Research+Say%3F+&ots=oIfsgdPAx_&sig=a2IQtKuKGJ3zAaVlQmkHiYek9js&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
140. Zins, J., E., ir kt., (1997). Promoting social and emotional learning: Guidelines for educators. Prieiga per internetą: [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=AOlqSwQP09cC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Elias,+M.+J.,+Zins,+J.+E.,+Weissberg,+R.+P.,+Frey,+K.+S.,+Greenberg,+M.+T.,+Haynes,+N.+M.,+%E2%80%A6+Shriver,+T.P.+\(1997\).+Promoting+social+and+emotional+learning:+Guidelines+for+educators.+Alexandria,+VA:+Association+for+Supervision+and+Curriculum+Development&ots=GSRDEWr_R7&sig=rwnA2u0jKuJY0XaZ-R6KnoiklM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=AOlqSwQP09cC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Elias,+M.+J.,+Zins,+J.+E.,+Weissberg,+R.+P.,+Frey,+K.+S.,+Greenberg,+M.+T.,+Haynes,+N.+M.,+%E2%80%A6+Shriver,+T.P.+(1997).+Promoting+social+and+emotional+learning:+Guidelines+for+educators.+Alexandria,+VA:+Association+for+Supervision+and+Curriculum+Development&ots=GSRDEWr_R7&sig=rwnA2u0jKuJY0XaZ-R6KnoiklM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
141. Žičkevičienė, A., ir Bagdonas, A. (2020). Pasakų reikšmė ugdant kalbinius įgūdžius ikimokykliniame amžiuje, iš Pikturnaitė, I., *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos* (p.162-167). Klaipėdos valstybinė kolegija.
142. ДЬЯЧКОВА, М. и ПАПИНА, О. (2016). Проблемы развития эмпатии у детей на этапе дошкольного возраста. *Вопросы образования: история, теория, практика*. Prieiga per internetą: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/45154/1/Education_issues_1_2016_49.pdf

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema: bežodžių knygų taikymas vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymuisi.

Baigiamojo darbo tikslas - teoriškai ir empiriškai atskleisti bežodžių knygų galimybes ugdant socialines – emocines kompetencijas ikimokyklinio amžiaus vaikams. Taikyti metodai šiam tikslui pasiekti:

1. Atlikta mokslinės literatūros analizė, siekiant atskleisti bežodžių knygų sampratą ir metodą ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas.
2. Kokybinio tyrimo duomenų analizė, taikyta siekiant ištirti bežodžių knygų vaidmenį ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialines – emocines kompetencijas.

Tiriamieji – ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo pedagogai.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad būtent ikimokykliniame amžiuje tinkamai išugdytos socialinės – emocinės kompetencijos vaiką lydi visą gyvenimą, vaikai sukuria pozityvesnius santykius su aplinkiniais, geba geriau vertinti ir kontroliuoti savo emocijas, pasiekia geresnių akademinių ir profesinių rezultatų, bei yra mažiau veikiami priklausomybių nuo psichotropinių medžiagų.

Kokybinio tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad pedagogai gana dažnai naudoja bežodės knygas su ikimokyklinio amžiaus vaikais. Tačiau pastebėta, kad kartais pedagogams pritrūksta šių knygų, kurias galėtų pritaikyti dėstomoms temoms, todėl pedagogai kartais renkasi kitas priemones arba tradicines vaikiškas knygas. Tačiau dalis pedagogų naudoja šias knygas būtent socialinėms – emocinėms kompetencijos ugdyti, pedagogai jas naudoja kaip priemonę diskusijoms, skatinant vaikus analizuoti pateiktas emocijas, susitapatinant su personažu įvardinti savyje vyraujančius jausmus, taip pat rengti vaidinimus, pagal pateiktas iliustracijas, bandant išspręsti ten pavaizduotus konfliktus arba netinkamą elgesį. Šių kompetencijų ugdymas skatina jų tarpusavio bendradarbiavimą, kitų supratimą ir priėmimą, moko padėti ir būti empatišku, todėl bežodės knygos yra tinkama priemonė ugdyti vaikų socialines – emocines kompetencijas.

Pagrindiniai žodžiai: socialinės – emocinės kompetencijos, bežodės knygos, ikimokyklinis amžius.

SUMMARY

Thesis topic: the use of wordless books for the development children's of social – emotional competences.

The purpose of the thesis – theoretically and empirically disclose wordless books concept and method to form school children's social-emotional competences. Methods used to achieve the goal:

1. An analysis of scientific literature was carried out in order to reveal the concept and method of wordless books to form social-emotional competences of preschool children.
2. Analysis of the qualitative research, data revealed that it was applied in order to explore the role of wordless books in the development of social-emotional competences of preschool children.

The research subjects - educators of preschool children.

The analysis of the scientific literature revealed that the social-emotional competences properly developed in the pre-school age accompany the child throughout his life, children create more positive relationships with others, are able to better evaluate and control their emotions, achieve better academic and professional results, and are less affected by addictions to psychotropic substances.

Analysis of qualitative research data that pedagogues quite often use wordless books with preschool children, however, it has been observed that sometimes educators lack these books that they could apply to the topics taught, therefore, educators sometimes choose other tools or traditional children's books. However, some pedagogues use these books specifically to develop social-emotional competence, pedagogues use them as a tool for discussions, encouraging children to analyse the presented emotions, identifying with the character to name the prevailing feelings, as well as to prepare plays, according to the illustrations, trying to resolve the conflicts or inappropriate behaviour depicted there. The development of these competencies promotes mutual cooperation, understanding and acceptance of others, teaches to help and be empathetic, so wordless books are a suitable tool for developing children's social - emotional competencies.

Main words: social - emotional competences, wordless books, preschool age.

PRIEDAI

- 1. Kokia bežodžių knygų reikšmė ugdymo procese?**
 - Kokia bežodžių knygų vertė vaikui?
 - Kokia bežodžių knygų vertė pedagogui?
- 2. Kokie, Jūsų manymu, yra bežodžių knygų edukaciniai aspektai?**
 - Kaip šių knygų naudojimas skatina vaikus veikti su knyga?
 - Kaip lavinama vaiko vaizduotė?
 - Kaip šios knygos skatina vaikus ugdytis socialinius įgūdžius?
 - Kaip skatinamas pažinimas?
- 3. Kaip manote, kuo bežodės knygos papildo tradicines vaikiškas knygas?**
- 4. Kaip dažnai su vaikais skaitote bežodes knygas?**
 - Koku tikslu jas naudojate?
 - Koks ugdytojo vaidmuo skaitant vaikams bežodes knygas?
 - Koks vaikų įsitraukimas? Kokios vaikų patiriamos emocijos?
- 5. Kokie iššūkiai kyla naudojant bežodes knygas su 4-5 metų amžiaus vaikais ?**
 - Kaip vaikai įsitraukia į šią veiklą?
 - Kaip skatinate juos įsitraukti į bežodžių knygų skaitymą?
- 6. Kokias kompetencijas turi ugdytis pedagogas ugdymo(si) procese naudodamas bežodes knygas?**
 - Kokias bendrąsias ugdymo kompetencijas ugdosi pedagogas ugdymo(si) procese naudodamas bežodes knygas? (asmeninio tobulėjimo ir mokėjimo mokytis, kultūrinė, technologijų valdymo ir profesinės komunikacijos kompetencijas).
 - Kokias didaktines kompetencijas ugdosi pedagogas ugdymo(si) procese naudodamas bežodes knygas? (Gebėjimų ir poreikių atpažinimo, motyvavimo, profesinės veiklos tyrimo, mokinių pasiekimų vertinimo, veiklų kūrimo ir įgyvendinimo kompetencijas)
 - Kaip bežodės knygos paskatina ugdytis pedagogo dalykinę kompetenciją?
- 7. Kokius vaikų gebėjimus ugdo bežodės knygos?**

Klausimų tęsinys kitame puslapyje

8. Kokia yra bežodžių knygų nauda ugdant vaikų pažintinius gebėjimus 4-5 metų amžiuje?

- Kaip naudojant bežodes knygas lavėja vaiko gebėjimas paaiškinti žinomų žodžių reikšmę?
- Ar bežodžių knygų pagalba vaikas geba reikšti savo mintis, užduoti klausimus?
- Ar naudojant bežodes knygas vaikai geba įsitraukti į diskusijas?
- Kaip bežodžių knygų skaitymas skatina vaikus kalbėti sakiniiais?

9. Kokios socialinės emocinės kompetencijos svarbios 4 – 5 metų amžiaus vaikams?

- Kokias socialines emocines kompetencijas ugdote 4 - metų amžiaus vaikams?
- Kokiais būdais ugdote 4 – 5 metų amžiaus vaikų socialines emocines kompetencijas?

10. Koks yra bežodžių knygų vaizdumu, ugdant vaikų socialines – emocines kompetencijas 4 – 5 metų amžiuje?

- Kaip jos padeda ugdytis savimonei, tarpusavio santykius, atsakingą sprendimų priėmimą, socialinį sąmoningumą ir savitvardą?
- Ar bežodės knygos padeda vaikams atskirti ir įvardinti iliustracijose pavaizduotas skirtingas emocijas?
- Ar skaitydamas bežodes knygas vaikas geba prisiimti rolę ir skaityti vaidmenimis su kitais?
- Ar bežodės knygos padeda vaikams indentifikuoti skirtumus tarp savęs ir kitų asmenų?
- Ar kartu su ugdytiniais skaitant bežodes knygas, vaikams pasireiškia abejojimas ir gėdos jausmas išsakyti savo mintis/jausmus?

11. Kokia socialinių - emocinių kompetencijų ugdymo ikimokykliniame amžiuje reikšmė tolimesniam vaiko gyvenimui?

1 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Kognityvinių gebėjimų ugdymas	Kalbinės raidos ugdymas	<...> ypatingai lavina vaiko kalbą<...> [P10] <...> yra skatinami kalbėti sakiniais <...> [P2] <...> vaikai kartu vartydami knygą gali kelti diskusiją <...> [P5] <...> geba kalbėti, rišti tuos sakinius <...> [P11] <...> žodyno turtinimui, sužinant naujų žodžių <...> [P14] <...> lavina vaiko kalbą, kalbos raidą <...> [P6]
	Lavinama fantazija ir vaizduotė	<...> piešinėliai skatina vaizduotę<...> [P10] <...> kai jie ten žiūri tuos paveikslėlius, prisifantazuoja <...> [P2] <...> tokios knygos skatina vaikų fantaziją <...> <...> išlaisvina savo vaizduotę, tai padeda kartu mokytis fantazuoti <...> [P5] <...> tai jos papildo tuo vaizduotės lavinimą <...> [P8] <...> ir tai skatina tą vaizduotę suprasti kad yra galimi daug skirtingų variantų <...> [P11] <...> pagalbinė priemonė lavinant vaikų vaizduotę ir smalsumą <...> [P14] <...> vaizduotę taip pat lavina <...> žvelgiant į paveikslėlį gali kurti savo kažkokius vaizdinius <...> [P4]
	Lavinami matematiniai gebėjimai	<...> lavina savo erdvinį ir matematinį intelektą <...> [P8] <...> skaičiavimo irgi ugdo dalykus <...> [P6]
Socialinių gebėjimų ugdymas	Gebėjimas bendradarbiauti	<...> vaikams yra smagu bendrauti atvirai draugų būryje <...> <...> jie išmoka komunikuoti, bendrauti su draugauti su bendraamžiais <...> [P1] <...> veikti kartu vienas šalia kito <...> [P2] <...> gali drauge vartyti tą knygą drauge aptarti matomus paveikslėlius <...> [P4] <...> susitart, išklaustyti kito nuomonės <...> [P12]
	Gebėjimas gerbti kitą	<...> kiekvienas galėtų vaikas pasisakyti, kad kiekvienas galėtų išreikšti savo nuomonę <...> <...> jie moka išklaudyti vienas kito <...> [P1] <...> padėti vaikui įsijausti ypač <...> į negalią turinčius personažus, suprasti <...> kokius apribojimus patiria ir kaip yra svarbu aplinkos palaikymas <...> [P3]

2 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Bežodžių knygų vertė vaikui	Lengviau reiškia mintis	<i><...> jų pagalba tu gali vaiką atskleisti ir padėti jam atsiskleisti ir pasipasakoti <...> [P1] <...> kurdamas pasakojimą reiškdamas savo mintis garsiai transliuodamas <...> [P4] <...> drąsiai reiškia <...> turi tą savo nuomonę <...> [P6]</i>
	Laisvė vaiko saviraiškai	<i><...> patys konstruoja kūrinį ir jungia kažkokius dalykus <...> [P11] <...> sukurti kažkokią savo istoriją ir savo interpretaciją <...> [P1] <...> vaikas gali laisvai pats kurti pagal savo nuotaiką pagal emociją tuometinę pagal išgyvenimus <...> [P4] <...> netalpina į rėmus ir leidžia vaikams patiems sukurti <...> [P5]</i>
	Pirminė pažintis su knygomis	<i><...> duoda tokį paspirtį šiaip domėtis knygomis <...> [P11] <...> pirminis žingsnis apskritai pritraukti susidomėjimą skaityti knygas <...> [P1] <...> pagalbinė priemonė, jog būtų lengviau palaipsniui pereiti prie knygų su teksta <...> <...> skatina vaikus pradėti domėtis knygomis [P14]</i>
Bežodžių knygų vertė pedagogui	Lengviau pažinti vaiko vidinį pasaulį	<i><...> kad jis tikrai gali pastebėti vaiko <...> emocijas, arba jo vidinį pasaulį <...> [P11] <...> pedagogas tuo metu gali gilintis į vaiko psichologinę būseną <...> [P4] <...> tu gali per tai pažinti ir vaiko emocijas <...> [P6]</i>
	Padedą įvertinti vaiko gebėjimus	<i><...> gali pastebėti vaiko, tarkim, kažkokius gebėjimus <...> [P11] <...> leidžia atskleisti vaikų stipriąsias puses <...> tinkamai parinkti tolimesnes užduotis <...> [P5] <...> kiek jisai pavyzdžiui susikoncentruoja vieną ar kitą dalyką <...> [P6]</i>
	Lengviau sudominti	<i><...> lengviau sudominti bežodėmis knygomis <...> [P4] <...> priemonė, kuri padeda pedagogui pritraukti vaikų dėmesį <...> [P14]</i>

3 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Bežodžių knygų vertė vaikui	Lengviau reiškia mintis	<...> <i>jų pagalba tu gali vaiką atskleisti ir padėti jam atsiskleisti ir pasipasakoti</i> <...> [P1] <...> <i>kurdamas pasakojimą reiškdamas savo mintis garsiai transliuodamas</i> <...> [P4] <...> <i>drąsiai reiškia</i> <...> <i>turi tą savo nuomonę</i> <...> [P6]
	Laisvė vaiko saviraiškai	<...> <i>patys konstruoja kūrinį ir jungia kažkokius dalykus</i> <...> [P11] <...> <i>sukurti kažkokią savo istoriją ir savo interpretaciją</i> <...> [P1] <...> <i>vaikas gali laisvai pats kurti pagal savo nuotaiką pagal emociją tuometinę pagal išgyvenimus</i> <...> [P4] <...> <i>netalpina į rėmus ir leidžia vaikams patiems sukurti</i> <...> [P5]
	Pirminė pažintis su knygomis	<...> <i>duoda tokį paspirtį šiaip domėtis knygomis</i> <...> [P11] <...> <i>pirminis žingsnis apskritai pritraukti susidomėjimą skaityti knygas</i> <...> [P1] <...> <i>pagalbinė priemonė, jog būtų lengviau palaipsniui pereiti prie knygų su teksta</i> <...> <...> <i>skatina vaikus pradėti domėtis knygomis</i> [P14]
Bežodžių knygų vertė pedagogui	Lengviau pažinti vaiko vidinį pasaulį	<...> <i>kad jis tikrai gali pastebėti vaiko</i> <...> <i>emocijas, arba jo vidinį pasaulį</i> <...> [P11] <...> <i>pedagogas tuo metu gali gilintis į vaiko psichologinę būseną</i> <...> [P4] <...> <i>tu gali per tai pažinti ir vaiko emocijas</i> <...> [P6]
	Padedą įvertinti vaiko gebėjimus	<...> <i>gali pastebėti vaiko, tarkim, kažkokius gebėjimus</i> <...> [P11] <...> <i>leidžia atskleisti vaikų stipriąsias puses</i> <...> <i>tinkamai parinkti tolimesnes užduotis</i> <...> [P5] <...> <i>kiek jisai pavyzdžiui susikoncentruoja vieną ar kitą dalyką</i> <...> [P6]
	Lengviau sudominti	<...> <i>lengviau sudominti bežodėmis knygomis</i> <...> [P4] <...> <i>priemonė, kuri padeda pedagogui pritraukti vaikų dėmesį</i> <...> [P14]

4 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Bežodžių knygų naudojimas meninėms veikloms	Spektakliams/ vaidinimams kurti	<...> patys pabando sukurti spektaklį <...> [P6] <...> galim suvaidinti <...> [P10] <...> jomis pasiremdami kaip spektaklį gali daryt <...> [P12]
	Supažindinimui su menu	<...> supažindinti su skirtingais estetiniais, meniniais, kažkokiais pavyzdžiais <...> <...> jos yra pakankamai stiprios, grafikos išraiškos <...> [P11]
	Paveikslėlių interpretacijai	<...> skatinti vaikus daugiau kalbėti<...> [P7] <...> mąstyti ir kalbėti, ir pasakoti apie tai, ką jis mato <...> [P9]
Bežodžių knygų naudojimas pedagogų darbui	Einamai temai papildyti	<...> pritaikant knygas tam tikrai temai tuo metu gvildenamai <...> [P4] <...> jos naudojamos ir dienos veiklose <...> [P5] <...> pagal esamą temą, kaip vizualinę priemonę <...> [P14] <...> papildoma medžiaga temai <...> <...> papildymui ugdymo proceso <...> [P8] <...> prie temos apie Žemę <...> [P10] <...> kaip ir praplėst tą temą, praplėst žinias <...> [12]
	Pristatant naują temą	<...> pristatant naujus vaikams dar ne girdėtus žodžius <...> Afrikos gyvūnus <...> [P5]
	Paįvairinti dienos rutiną	<...> ryto rato metu <...> [P5] <...> per rugsėjo pirmąją buvo tokia kaip minėjimas <...> [P7]
	Individualiam darbui su vaiku	<...> individualiam darbui naudojamos <...> [P8] <...> reikia to individualaus dėmesio su vaiku <...> [P13]

5 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Iššūkiai pedagogams naudojant bežodės knygas	Knygų trūkumas	<...> <i>tokių knygų nėra ypatingai daug</i> <...> [P1] <...> <i>tinkamų knygų stoka</i> <...> [P3] <...> <i>ir kitas iššūkis galbūt knygų trūkumas</i> <...> [P8] <...> <i>jų apskritai nėra daug</i> <...> [P10]
	(Ne)būti vedliu	<...> <i>ugdytojas yra veiklos kuratorius</i> <...> [P1] <...> <i>mokytojas neturi tapti tuo kelrodžiu arba vedančiuoju</i> <...> <...> <i>mokytojas turi eiti paskui vaikus</i> <...> [P10]
	Skatinti priimti knygą	<...> <i>knygos poveikis vaikui priklauso ir nuo to, kiek vaikui ji artima</i> <...> <...> <i>kitas iššūkis - vaiko santykis su knyga</i> <...> [P5] <...> <i>kad jis priimtų tą knygą kaip naują informaciją</i> <...> [P9]
	Laiko stoka	<...> <i>laiko planavimas laiko stoka</i> <...> [P8]
	Kompetencijos trūkumas	<...> <i>bežodės knygos nėra plačiai žinomas dalykas, todėl skatina detalesnę susitelkimą, domėjimąsi apie jas</i> <...> [P14] <...> <i>pedagogas turi labai daug mokytis</i> <...> [P8] <...> <i>ne visi mokytojai moka dirbti joms</i> <...> [P9]
Iššūkiai vaikams skaitant bežodės knygas	Nenoras įsitraukti	<...> <i>jie nenori pasipasakoti, nenori atsiskleisti</i> <...> [P1] <...> <i>ne visi vaikai nori garsiai pasakoti</i> <...> [P3] <...> <i>vaikai ne visada noriai įsitraukia</i> <...> [P4] <...> <i>nedrąsūs, bijo kalbėti, sunku prakalbinti, jam sunku išsakyti savo nuomonę</i> <...> [P7]
	Pasakojimas keliais žodžiais	<...> <i>linkę atsakyti vienu žodžiu</i> <...> <...> <i>gana daugiau nebekalbėsiu</i> <...> [P2] <...> <i>paveikslėlį apibūdina vos keliais žodžiais</i> <...> [P3]
	Įtampa	<...> <i>nelabai leidžia sau atsipalaiduoti, šnekėti nesąmones, pokštauti, ieškoti kažkokių kitų, kitų būdų</i> <...> [P11] <...> <i>nesijautimo užtikrintumo</i> <...> [P10]
	Konfliktai su bendraamžiais	<...> <i>jie net patys susipyksta dėl pačių emocijų</i> <...> [P6] <...> <i>kažkas susierzina, jog nemato paveikslėlių, vaizdą užstoja draugas</i> <...> [P14]

6 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Bendrosios kompetencijos	Asmeninio tobulėjimo	<...> asmeninis tobulėjimas yra iš vis neatskiriama pedagoginio darbo dalis <...> [P3] <...> pedagogas turi iš anksto pasidomėti, pasiskaityti gauti tam tikrą informaciją <...> [P4]
	Mokėjimo mokytis	<...> pedagogas turi būti labai gerai susipažinęs su ta knygele <...> [P1] <...> pats pedagogas turiu matyti to dalyko naudą ir pats vertinti knygą kaip mokslo šaltinį <...> [P2]
	Kultūrinė	<...> lavinti ir ugdyti bet kokios kultūros ar tautybės ar rasės žmogų net nekalbant ta pačia kalba <...> [P4] <...> ne tik pavyzdžiu mūsų tautines vertybes, bet ir kitų šalių tautines vertybes <...> [P6]
	Technologijų valdymo	<...> nes ir knygos yra skirtingos <...> galima žiūrėti per išmaniąsias lentas, kompiuterį ir pns. <...> [P3]
	Profesinės komunikacijos	<...> viena iš metodinių priemonių, kurias tu aptari kartu su kolegomis <...> <...> pasidalini patirtimis <...> aptari rezultatus <...> [P3]
Didaktinės kompetencijos	Gebėjimų ir poreikių atpažinimo	<...> vienam vaikui vienokių užduočių gali prireikti kitam vaikui, gal visai kitokių <...> [P6]
	Motyvacijos	<...> ar pavyko motyvuoti vaikus atlikti užduotį <...> [P5]
	Profesinės veiklos tyrimo	<...> išsianalizuot pavyzdžiui, ko tau tos bežodės knygos, pavyzdžiui, padeda <...> <...> ko tau, kaip pedagogui, gali prireikti <...> [P6]
	Mokinių pasiekimų vertinimo	<...> lengviau pasiekti mokinių vertinimą <...> [P1] <...> , reikia įvertinti kaip jis atsako išsianalizuoti <...> [P3] <...> kas tiktų ir patiktų būtent tai tavo grupės vaikams <...> [P4]
	Veiklų kūrimo ir įgyvendinimo	<...> yra svarbu šitą veiklą planuoti, įtraukti į savo darbotvarkę <...> [P3]

7 PRIEDAS

Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Ugdomos socialinės emocinės kompetencijos	Empatija	<...> labiausiai ugdome tokias kaip empatija <...> [P1] <...> pasirūpinti kitu <...> <...> aplinka savo rūpintis <...> [P6] <...> girdėti kitą ir klausyt kito <...> [P10] <...> tie aspektai kaip užuojauta, kažkoks paguodimas, padėjimas <...> [P11]
	Kito priėmimas	<...> priimti kito nuomonę <...> [P1] <...> priimti kitą vaiką, kurio galbūt net nenori <...> [P10]
	Bendradarbiavimas	<...> turim mokyti juos ir bendrauti, ir bendradarbiauti, ir dalintis <...> [P2] <...> tarpusavy tiesiog komunikuoti <...> [P6]
	Atsakomybė	<...> atsakomybę <...> [P2] <...> gebėti priimti tinkamus sprendimus, nesukeliant blogų emocijų grupės draugams ir aplinkiniams <...> [P5]
	Savo jausmų atpažinimas ir įvardinimas	<...> kodėl mes vienaip ar kitaip jaučiamės <...> [P3] <...> papasakoti apie savo jausmus, įvardinti kokios įtakos paveikti, tie jausmai atsirado <...> [P5]
	Konfliktų sprendimas	<...> kilus konfliktui yra bandoma atsakyti, kaip jaučiasi vienas ir kitas vaikas bei kaip tą konfliktą išspręsti <...> [P5]
Būdai ugdat socialines emocines kompetencijas	Diskusijos	<...> diskusijų pagalba <...> [P1] <...> kitas dalykas tai yra pokalbiai su vaikais <...> [P2] <...> aptariant apie tai, kas vyksta, kodėl taip įvyko <...> [P3] <...> grupėje atliekama diskusija <...> [P5]
	Knygos	<...> po to vat naudojant bežodes knygas <...> [P1]
	Programa „ZIPIS“	<...> mūsų įstaigoje vyksta dar zipio pamokėlės <...> [P1]
	Vizualinės priemonės	<...> tam naudoji vizualines priemones <...> [P2] <...> emocijų plakatas <...> [P5]
	Programa „kimočis“	<...> su komičiais dirbam <...> [P2] <...> yra naudojami kimočiai <...> [P3] <...> aš naudoju kimočis programą <...> [P4]
	Video filmukai	<...> žiūrint filmukus <...> [P3]
	Vaidinimai	<...> interpretuojant situacijas, vaidinant <...> [P3]

8 PRIEDAS

9 Kategorija	Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Bežodžių knygų vaidmuo ugdant socialines emocines kompetencijas	Lengviau įvardinti ir reikšti emocijas	<...> labai patinka emocijas atsitinka <...> [P2] <...> svarbu pažinti ir suprasti įvairias emocijas ir įvairius įvykius <...> [P3] <...> personažas liūdi ar verkia tai gal būt tam vaikui lengviau pasakyti <...> [P4]
	Situacijų analizavimas	<...> padeda vaikams analizuoti tam tikras situacijas <...> [P3]
	Skirtumų identifikavimas	<...> vaikams pradeda suprasti, koks yra skirtingas pasaulis, su skirtingais žmonėmis bei kultūra <...> [P1] <...> tai padeda identifikuoti skirtumus <...> [P2] <...> įsijausti į negalią turinčius personažus <...> [P3]
	Sąsajos su vaiko gyvenimu	<...> gali išvelgti tam tikrų sąsajų su vaiko gyvenimu ir vaiko gyvenime vyraujančiais įvykiais <...> [P4]
	Susitapatinimas su personažu	<...> Vaikai gali tapatintis su knygos personažais <...> [P5] <...> jie patys pasiskirstę vaidmenimis tai dar susikūrę kameras <...> [P10]
Reikšmė tolimesniam gyvenimui	Santykiai su kitais	<...> kad jie galėtų toliau komunikuoti, bendrauti su bendraamžiais <...> [P1] <...> nuo to priklauso, kaip vaikas elgsis šeimoje, kaip elgsis draugų rate, kieme <...> [P3]
	Akademiniai rezultatai	<...> einant į aukštesnę pakopą jiems yra labai svarbios <...> [P1] <...> kaip jam seksis mokykloje <...> [P3]
	Emocijų valdymas	<...> padėti pamatus socialiniam ir emociniam vaiko gyvenimui, jausmų pažinimui <...> [P2]
	Mokymasis iš klaidų	<...> vyrauja jo ateityje pamatytos išmoktos pamokos <...> [P4]

AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA

2023 – 05 – 03

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto studentas(-ė):

Raminta Jastramskaitė
(vardas, pavardė)

Patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Bežodžių knygų taikymas vaikų socialinių – emocinių kompetencijų ugdymuisi“

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio raštingumo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Žinau, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už šiurkštų akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Raminta Jastramskaitė
(vardas, pavardė)